

Omsorgsmigrasjon for utvikling?

- En kritisk analyse av Human Development Report 2009

Anne Marte Sundnes Skaland

Masteroppgave i sosiologi

Institutt for Sosiologi og Samfunnsgeografi

UNIVERSITETET I OSLO

Høst 2010

Forord

Jeg vil begynne med å takke Ida Hjelde fordi du på en seminargruppesamling i faget *Innføring i sosiologi* med tyngde uttalte ”Hva er utvikling? Det vil jeg at dere skal tenke over!” Som den lydige eleven jeg er tok jeg oppfordringen på alvor, noe som ga spire til denne oppgaven. Takk også for at du har brøytet veier for å bruke sosiologi til å se det globale i det lokale. I den forlengelsen vil jeg også takke Ida Cathrine for mange interessante diskusjoner om migrasjon, frihet og utvikling.

Min hovedveileder Grete Brochmann fortjener en stor takk fordi du alltid har gitt rask tilbakemelding på spørsmål og grundig veiledning gjennom hele prosessen. Tusen takk også til biveileder Cecilie Øien for lærerlik veiledning, fruktbare diskusjoner og nyttige tips.

Vider vil jeg rette en stor takk til alle jeg har hatt med å gjøre på Fafo. Det har vært helt uvurderlig for meg å få være en del av fagmiljøet på Fafo generelt og i migrasjonsgruppa spesielt. En særlig takk går til Silje Sønsterudbråten og Marion Marmorat for gode råd og faglige innspill. Tusen takk til alle studentene jeg har delt kontorlokaler med. Hver og en av dere har gjort at jeg har gledet meg til å gå på lesesalen hver eneste dag. En spesiell takk til Christina fordi du har lest gjennom utkast og for at du har hatt en fantastisk evne til å inspirere meg når jeg har trengt det mest, enten det har vært i gangene på Fafo eller på mail fra Shanghai.

Nan og Rannveig, takk for at dere har vært der for meg gjennom hele masterløpet. Dere har på ulikt vis betydd særdeles mye for meg, både når det gjelder faglig inspirasjon og vennskap.

Vegard, takk for kjærlighet og korrekturlesning. Jeg er dypt takknemmelig og lykkelig for alt du er og alt du gjør for meg.

Til slutt vil jeg takke Mormor og Bestefar, Grete og Lars Skaland, for at Bogerudveien og senere Sagaveien alltid har vært trygge og åpne havner gjennom hele min studietid i Oslo. Det har betydd mer for meg enn dere aner. Denne oppgaven tilegnes dere begge.

Sammendrag

I denne oppgaven analyserer jeg argumentasjonen i Human Development Report 2009 *Overcoming barriers: Human mobility and development* (HDR 09). Denne rapporten argumenterer for at migrasjon fører til utvikling både for senderlandene, mottakerlandene og migrantene selv. Søkelyset i oppgaven retter seg mot den argumentasjonen som omhandler kvinnelig migrasjon. Problemstillingen er formulert gjennom følgende spørsmål: Hvordan begrunner HDR 09 at kvinnelig migrasjon fører til utvikling?, hvordan kan HDR 09 plasseres i forhold til relevante debatter? og hvilke forståelser av utvikling kommer til uttrykk i HDR 09?

I starten av oppgaven ser jeg på HDR 09 i forhold til avsender, kontekst og fortolker. Avsenderen er definert som HDR som et helhetlig prosjekt. Konteksten er definert som den historiske debatten om migrasjon og utvikling. Og fortolkeren er definert som mitt sosiologiske utgangspunkt. Videre undersøkes idégrunnlaget for 2009-utgaven av HDR. Her står Martha Nussbaums versjon av kapabilitetstilnærmingen sentralt. I denne delen plasseres HDR 09 i forhold til debattene universalisme versus relativisme, individualisme versus kollektivism og individers rettigheter versus staters interesser.

Hoveddelen av besvarelsen er strukturert etter to hovedpåstander rapporten fremlegger om kvinnelig migrasjon og utvikling. I analysen av den første – *Migrasjon kan frigjøre kvinner fra tradisjonelle roller* – søker jeg svar på hvorvidt og på hvilken måte HDR 09 gir empirisk belegg for påstanden. Sentralt i denne sammenhengen står en analyse av begrepet empowerment. Analysen av den andre påstanden – *Kvinnelige migranter som jobber med omsorg for barn, muliggjør at lokale mødre kan arbeide ute* – følger to spor. I det første kritiserer jeg påstanden i forhold til bestemte målestokker, de fleste hentet fra rapporten selv. I det andre sporet drøfter jeg påstanden opp mot andre perspektiver. De viktigste av disse er Arlie Hochschild og Rhacel Parreñas' teorier om omsorgskjeder.

Gjennom denne analysen har jeg ikke funnet at HDR 09 har belegg for at kvinnelig migrasjon fører til utvikling. Derimot har jeg funnet at rapporten har belegg for at kvinnelig migrasjon gir muligheter for deltakelse i lønnet arbeid for kvinner i sender- og mottakerland. På

bakgrunn av dette konkluderer jeg med at HDR 09s eksplisitte definisjon av utvikling ikke står i samsvar med den implisitte utviklingsdefinisjonen, det vil si hvordan rapporten faktisk argumenterer om utvikling.

Innhold

Forord	2
Sammendrag	3
Innhold	5
Innledning	7
Introduksjon til tema.....	7
<i>Kvinnefrigjøring i senderlandene</i>	8
<i>Omsorgsarbeid i mottakerlandene</i>	9
Presentasjon av problemstillingen.....	10
Definisjon av sentrale begreper.....	11
Samfunnsmessig og sosiologisk begrunnelse for oppgava.....	12
Oppgavens struktur.....	14
Kapittel 1: Metode	16
Empirimaterialet.....	16
Tekstanalyse.....	17
<i>Hermeneutikk</i>	17
<i>Begrepsanalyse</i>	19
<i>Argumentasjonsanalyse</i>	20
Kritikk.....	22
<i>Immanent kritikk</i>	22
<i>Ekstern kritikk</i>	22
Kapittel 2: Ytre hermeneutisk analyse av HDR 2009: Kontekst, avsender og fortolker 24	24
Et sosiologisk utgangspunkt.....	24
Debatten om migrasjon og utvikling.....	25
Menneskerettighetene.....	27
Prosjektet Human Development Report.....	27
<i>Kapabilitetstilnærmingen</i>	29
Oppsummering.....	29
Kapittel 3: Migrasjon som frihet: Verdigrunnet til Human Development Report 2009	30
.....	30
Kapabilitetstilnærmingen og migrasjon.....	31
Med utgangspunkt i ikke-relativistiske dygder.....	32
Universalisme versus relativisme.....	33
Individualisme versus kollektivism.....	34
Fra kroppslig integritet til migrasjonsfrihet?.....	35
Individens rettigheter versus staters interesser.....	36
Oppsummering.....	38
Kapittel 4: Analyse av påstanden <i>Migrasjon kan frigjøre kvinner fra tradisjonelle roller</i> 39	39
Innledning – Om hvordan påstanden analyseres.....	39
<i>Kriterier</i>	39
<i>Implisitt forståelse av empowerment</i>	40
<i>Analysens utgangspunkt</i>	40
Sosiale Remisser.....	41
Mellom begrep og argument.....	43
Fra empirisk observasjon til begrep og argument.....	45
Testing av påstandenes empiriske belegg.....	49

<i>Empowerment som tendensiell konsekvens</i>	49
<i>Empowerment i illustrerende eksempler</i>	52
Avslutning: Tilbake til kriteriene	62
<i>Empirisk belegg</i>	62
<i>Grad av utbredelse</i>	64
<i>Begrepsmessig ryddighet</i>	65
<i>Hvordan brukes begrepet empowerment i HDR 09s kildelitteratur?</i>	65
<i>Uttrykk for forståelser av utvikling</i>	67
Kapittel 5: Analyse av påstanden <i>Kvinnelige migranter som jobber med omsorg for barn, muliggjør at lokale kvinner kan ta del i arbeidslivet</i>	69
Innledning – Om hvordan påstanden analyseres	69
<i>Refleksjon rundt hva som må til for å begrunne påstanden</i>	69
<i>Kritikk</i>	70
<i>Drøfting</i>	72
<i>Oppbygning av analysen</i>	72
Komplementerende migrasjon	72
<i>Brox om migrasjon og markedsrett</i>	75
<i>Brox versus HDR 09</i>	75
Omsorgs- og husarbeidsmigrasjon i HDR 09	77
<i>Positive konsekvenser av omsorgs- og husarbeidsmigrasjon</i>	77
<i>Positive konsekvenser – det samme som utvikling?</i>	78
<i>Negative konsekvenser av omsorgs- og husarbeidsmigrasjon</i>	79
<i>Negative konsekvenser versus forslagene til menneskerettigheter for migranter</i>	80
Teorien om globale omsorgskjeder	81
<i>Avhengighetsteori</i>	82
<i>Rhacel Parreñas: Filippinske kvinner migrerer som følge av global kapitalisme og kjønnstradisjonell arbeidsdeling</i>	83
<i>Arlie Russell Hochschild: Følelser er en ressurs som blir urettferdig fordelt</i>	86
<i>Teorien om omsorgskjeder – basert på Parreñas og Hochschild</i>	88
Parreñas og Hochschild versus HDR 09	93
McKays kritikk av teorien om omsorgskjeder	94
<i>Hva er omsorg og hvem kan gi omsorg?</i>	95
<i>Omsorg av andre enn mødre</i>	96
<i>Intimitet i en familie versus omsorg for barn</i>	96
Avslutning	97
<i>Avsluttende drøfting av de ulike perspektivene på omsorgsmigrasjon</i>	97
<i>Tilbake til målestokkene</i>	101
Konklusjon	103
Oppsummering	103
Tilbake til problemstillingen	103
<i>Hvordan begrunner Human Development Report 2009 at kvinnelig migrasjon fører til utvikling?</i>	103
<i>Hvordan kan Human Development Report 2009 plasseres i forhold til relevante debatter?</i>	105
<i>Hvilke forståelser av utvikling kommer til uttrykk i Human Development Report 2009?</i>	106
Alle verdens kvinner i arbeid – versus utvikling som ekspansjon av friheter	106
Litteraturliste	108

Innledning

Introduksjon til tema

Feminisering av migrasjon er blant de mest markante trekkene i den senere tids migrasjonsutvikling. Før 1960 artet kvinners migrasjon seg i all hovedsak som familiegjenforening. Siden 60-tallet har kvinners deltakelse i global arbeidsmigrasjon økt betraktelig (Castles & Miller 2009: 12). I dag utgjør kvinner omkring halvparten av verdens migranter (UNFPA 2006: 1). Kvinnelige migranter kjennetegnes ved at de konsentreres i tradisjonelle kvinnedominerte yrker. Her er omsorgs- og husarbeidssektoren særlig dominerende (UNFPA 2006: 25; Hondagneu-Sotelo 2007: 3, 4). Som UNFPA (2006: 1) oppsummerer i rapporten *A Passage to Hope: Women and International migration*: ”Migrant women toil in the households of working families, soothe the sick and comfort the elderly.”

Konsekvensene av kvinners inntog på det globale omsorgs- og husarbeidsmarkedet er mangesidige. På den ene siden har det ført til en økning i levestandard for millioner av kvinner og bedre muligheter for familiene deres. I noen tilfeller har også kvinners mulighet for å migrere vært en redning fra ekteskap preget av mishandling. På den andre siden er omsorgs- og husarbeid en sektor preget av dårlige arbeidsforhold. I følge en undersøkelse foretatt av ILO hadde bare 19 av de 65 landene som ble undersøkt, arbeidsmiljølover for hushjelpsarbeidere. Mangel på beskyttelse mot fysisk og psykisk mishandling er et spesielt alvorlig problem. (UNFPA 2006: 51, 52).

Denne oppgaven handler om kvinnelig migrasjon slik den blir fremstilt i Human Development Report 2009 *Overcoming barriers: Human mobility and development* (HDR 09). Human Development Report (HDR) utgis årlig av UNDP¹, og tar opp forskjellige utviklingspolitiske temaer fra utgivelse til utgivelse. Rapporten fra 2009 handler om hvordan migrasjon kan bidra til utvikling for avsenderlandene, mottakerlandene og migrantene selv. I all hovedsak argumenteres det for migrasjonens positive effekter for utvikling, og det legges fram oppfordringer til stater om å liberalisere migrasjonspolitikken og forbedre behandlingen

---

¹ UNDP står for United Nations Development Programme og er FNs utviklingsprogram.

av migranter. ”Large gains to human development can be achieved by lowering the barriers to movement and improving the treatment of movers” (HDR 2009: 3).

HDR 09 (3) argumenterer for at kvinnelig migrasjon er spesielt utviklingsfremmende. Denne argumentasjonen kan oppsummeres i to setninger: Når kvinner migrerer, kan de få mulighet til å frigjøre seg fra de tradisjonelle rollene de hadde i hjemlandet (utvikling i senderlandet). Samtidig kan kvinners migrasjon til rike land bidra til at lokale kvinner kan ta lønnet arbeid (utvikling i mottakerlandet) (HDR 09: 3). Fokuset i denne oppgaven retter seg nettopp mot HDR 09s argumentasjon for at kvinnelig migrasjon kan bidra til kvinnefrigjøring i senderlandene og omsorgsarbeid i mottakerlandene.

Kvinnefrigjøring i senderlandene

Kjønn er blant de mest ulikhetsskapende strukturene i verden. Ser vi på de store linjene verden over, kan vi slå fast at goder som politisk makt, utdanning og inntekt fordeles i kvinners disfavør. Et brutalt uttrykk for denne skjevheten er alle de kvinnene som er døde fordi de har blitt urettferdig behandlet på grunn av sitt kjønn. Amartya Sen (1990) kaller disse kvinnene for ’missing women’. I følge Sens statistiske undersøkelser er tallet på savnede kvinner over hundre millioner.

Behovet for forbedring av kvinners situasjon er et sentralt fokus i HDR 09. Migrasjon blir fremstilt som en av prosessene som bidra til nettopp det.

In migrants’ countries of origin, the impacts of movement are felt in higher incomes and consumption, better education and improved health, as well as at a broader cultural and social level. Moving generally brings benefits, most directly in the form of remittances sent to immediate family members. However, the benefits are also spread more broadly as remittances are spent—thereby generating jobs for local workers—and as behavior changes in response to ideas from abroad. *Women, in particular, may be liberated from traditional roles* (min utheving) (HDR 2009: 3).

Meningsinnholdet i dette sitatet, spesielt siste setning, har jeg omformulert til følgende påstand: ***Migrasjon kan frigjøre kvinner fra tradisjonelle roller.*** Denne påstanden er utgangspunktet for analysen av HDR 09s argumentasjon om kvinnefrigjøring i senderlandene. Videre plasserer jeg denne påstanden innenfor kategorien *sosiale remisser*², som er det HDR

---

² Oversatt fra *social remittances*

09 omtaler gjennom leddsetningen ”behavior changes in response to ideas from abroad” (HDR 2009: 3). Sosiale remisser er en av grunnideene HDR 09 baserer sin argumentasjon på.

Omsorgsarbeid i mottakerlandene

Etterspørselen etter arbeidskraft innen tradisjonelle kvinneyrker er økende i den rike delen av verden. Dette skyldes både samfunnsmessige, økonomiske og demografiske endringer: kvinner har inntatt arbeidslivet, og mange familier kommer derfor i en tidsklemme; befolkningen blir stadig eldre, noe som øker behovet for arbeidskraft i eldreomsorgen; og rikdom gjør at enkelte har mulighet til å kjøpe seg hjelp i hjemmet (Oishi 2005: 2, 3).

Mange kvinner i fattige land svarer på dette behovet og migrerer på kortere eller lengre sikt for å arbeide innen omsorgs- og husarbeidssektoren i rike land. I følge HDR 09 (3, 85) er dette en *komplementerende* arbeidsdeling. Rike land får arbeidskraft til sine gamle hjem med underbemanning og private hjem med tidsklemme, mens kvinnene som migrerer får en lønn som er høyere enn hva de kunne fått i hjemlandet. Komplementerende migrasjon³ er, i likhet med sosiale remisser, en av grunnideene HDR 09 er basert på. I oppgaven vil jeg både undersøke denne grunnideen generelt og eksempelet *omsorgsarbeid* spesielt.

This report [HDR 09] argues that migrants boost economic output, at little or no cost to locals [i mottakerlandet]. Indeed, there may be broader positive effects, for instance *when the availability of migrants for childcare allows resident mothers to work outside the home* (min uthevning) (HDR 2009: 3).

På bakgrunn av meningsinnholdet i sitatet ”Indeed, there may be broader positive effects, for instance when the availability of migrants for childcare allows resident mothers to work outside the home” (HDR 2009: 3), har jeg formulert følgende setning: ***Kvinnelige migranter som jobber med omsorg for barn, muliggjør at lokale mødre kan arbeide ute.*** I følge HDR 09 er dette altså en form for komplementerende migrasjon. ”One striking example of complementarity is how migrants can facilitate higher labour force participation among locally born females” (HDR 2009: 85). Komplementerende migrasjon innebærer at migrantenes ferdigheter er komplementerende med ferdighetene i mottakerlandets befolkning

---

³ Komplementerende migrasjon er ikke et begrep som brukes i HDR 09, men det er et begrep jeg har laget på bakgrunn av rapportens argumentasjon om komplementerende arbeidsdeling mellom migranter og fastboende. Se for eksempel HDR (2009: 27).

(HDR 2009: 85). Vinn-vinn-effekten av komplementerende migrasjon står sentralt i HDRs argumentasjon om migrasjon og utvikling.

Presentasjon av problemstillingen

Jeg har formulert oppgavens problemstilling gjennom tre spørsmål:

- 1) *Hvordan begrunner Human Development Report 2009 at kvinnelig migrasjon fører til utvikling?*

I denne sammenhengen er jeg ute etter å undersøke hvordan HDR 09 gir belegg for påstandene om kvinnelig migrasjon og utvikling. Utgangspunktet her er HDR 09s eksplisitte definisjon av utvikling. Jeg sammenligner denne definisjonen med HDR 09s begrunnelse for hvordan kvinnelig migrasjon fører til utvikling. Dette gjør jeg ved å følge kjeden av kilder som HDR 09 viser til i forbindelse med påstandene. Hver gang HDR 09 hevder noe om kvinnelig migrasjons konsekvenser, undersøker jeg kildene det henvises til. Dersom kilden det henvises til ikke gir empirisk belegg for HDR 09s påstand, undersøker jeg denne kildens videre henvisninger. Målet med denne besvarelsen er dels å belyse *hvordan* HDR 09 argumenterer om migrasjon og utvikling, og dels, i den grad det er mulig, å finne ut *om* konklusjonene stemmer i forhold til de premissene HDR 09 fremsetter.

- 2) *Hvordan kan Human Development Report 2009 plasseres i forhold til relevante debatter?*

Jeg svarer på dette spørsmålet ved å først identifisere *hvilke* debatter HDR 09 implisitt tar stilling til. Her peker jeg på at HDR 09 tar stilling i normative debatten om universalisme versus relativisme, individuelle rettigheter versus kollektive rettigheter og staters interesser versus individers rettigheter, og sosiologisk teoretiske debatter om struktur versus aktør og harmoni versus konflikt. Videre drøfter jeg *hvordan* HDR 09 tar stilling til disse debattene.

- 3) *Hvilke forståelser av utvikling kommer til uttrykk i Human Development Report 2009?*

I det første spørsmålet tar jeg utgangspunkt i HDR 09s eksplisitte definisjon av utvikling. Dette spørsmålet henvender seg til hvordan HDR 09s bruker utviklingsbegrepet i sin

argumentasjon. Jeg er ute etter å finne HDR 09s uttrykk for forståelser av utvikling ved å undersøke *hvordan* de skriver om utvikling i praksis, *hvilke* temaer som vektlegges i denne sammenhengen og *hvem* utviklingen er ment å være for.

Definisjon av sentrale begreper

Eksplisitte og implisitte utviklingsdefinisjoner

Et sentralt anliggende for denne oppgava er å skille mellom HDR 09s eksplisitte og implisitte definisjoner av utvikling. Eksplisitte utviklingsdefinisjoner er synonymt med HDR 09s uttalte utviklingsdefinisjoner. Implisitte utviklingsdefinisjoner betegner forståelsene for utvikling som kommer til uttrykk gjennom HDR 09s argumentasjon om utvikling. Dette er et begrep for de implisitte føringene HDR 09 legger på hva utvikling er.

Sosiale remisser og komplementerende migrasjon

HDR 09 benytter sosiologen Peggy Levitts definisjon av remittances: ”The ideas, practices, identities and social capital that flow back to families and communities at origin are known as social remittances” (Levitt 1998 referert i HDR 2009: 79). Komplementerende migrasjon er et begrep jeg har laget på bakgrunn av HDR 09s argumentasjon. Et gjennomgående argument i rapporten er at alle parter nyter godt når migrantene komplementerer den øvrige befolkningen i ferdigheter (HDR 2009: v, 12, 27, 85). Jeg lar komplementerende migrasjon fungere som en samlebetegnelse på migrasjon som innebærer at migrantene komplementerer den lokalbefolkningen på arbeidsmarkedet.

Både sosiale remisser og komplementerende migrasjon vektlegger det fordelaktive ved migrasjon. Således inneholder begrepene et normativt aspekt. Sosiale remisser har røtter i det økonomiske begrepet remisser (bedre kjent som *remittances* på engelsk). Økonomiske remisser er de pengene migranter sender tilbake til sine hjemland. I begrepet sosiale remisser byttes penger ut med ideer, praksiser, identiteter og sosial kapital, mens konnotasjonene om at remisseoverføringen innebærer en berikelse, blir værende fra det opprinnelige økonomiske begrepet.⁴ Den positive ladningene i komplementerende migrasjon ligger i ordet komplementerende. Det dreier seg helt enkelt om å utfylle noe.

Omsorgsmigrasjon

---

⁴ Det er klart at penger er et gode, mens ideer, praksiser, identiteter og sosial kapital ikke nødvendigvis er det.

I HDR 09 brukes kvinner som migrerer for å jobbe med omsorg, som et eksempel på komplementerende migrasjon. Men denne typen migrasjon betegnes ikke med et bestemt begrep. Jeg har valgt å benytte samlebetegnelsen omsorgsmigrasjon for å forenkle den språklige redegjørelsen av dette temaet. Begrepet er hentet fra litteraturen om omsorgskjeder (Parreñas 2001; Hochschild 2003). Selv om teorien om omsorgskjeder er en normativ teori, reflekteres ikke det i begrepet omsorgsmigrasjon. I begrepet omsorgsmigrasjon inkluderer jeg all migrasjon hvor migrantene jobber innen omsorgs- og husarbeidssektoren. Et alternativt begrep kunne vært hushjelpsmigrasjon, jamfør *domestic work* på engelsk. Grunnen til at jeg har valgt omsorgsmigrasjon, er at HDR 09 (3, 28) fokuserer på at migrantkvinner tar vare på barn i mottakelandet, slik at de lokale kvinnene kan ta del i arbeidslivet. På bakgrunn av dette har jeg valgt å først og fremst se på omsorgarbeid.

Rike og fattige land

Rike og fattige land er en svært upresis betegnelse. Jeg har likevel hatt behov for et generelt begrepspar som kategoriserer verden etter grad av velstandsutvikling. Det er mange andre begrepspar jeg kunne brukt, eksempelvis Sør og Nord eller utviklingsland og industriland. Jeg har valgt rike og fattige land fordi dette begrepsparet i størst grad uttrykker det som er relevant for denne oppgaven, nemlig velstandsulikheten mellom land. Begrepsparet rike og fattige land omhandler bare velstandsulikhet uten å fremheve hvor landene er i en bestemt utviklingsprosess, slik begrepsparet utviklingsland og industriland gjør.

Samfunnsmessig og sosiologisk begrunnelse for oppgava

Human Development Report er en premissleverandør både overfor internasjonale institusjoner og enkeltstaters politikk. Som et autoritativt dokument og bærer av moralsk kapital kan HDR ha direkte og indirekte innflytelse på internasjonal og nasjonal politikkdannelse. Når det gjelder HDR 09, som handler om migrasjon, kan den potensielt ha betydning for hvordan den globale arbeidsdelingen organiseres, for hvordan behovet for omsorgsarbeid i den rikere delen av verden løses og for i hvilken grad og på hvilken måte migrasjon integreres i utviklingspolitikk.

Mitt anliggende i denne oppgava er å undersøke hvordan HDR 09 begrunner at kvinnelig migrasjon fører til utvikling, å plassere HDR 09 i forhold til relevante debatter og å undersøke hvilke forståelser av utvikling HDR 09 gir uttrykk for. Gjennom å svare på denne problemstillingen vil jeg samtidig belyse noen av samtidens ideer om migrasjon, kjønn og utvikling. Siden HDR er en svært betydningsfull rapport, slutter jeg dit at ideer om migrasjon, kjønn og utvikling som gjenspeiles i den, har en viss betydning også utover rapporten.

Kvinnefrigjøring og arbeidsdeling (mellom kjønn og mellom land) knytter seg til sentrale sosiologiske analyseperspektiver som kjønn, ulikhet, sosial endring, undertrykkelse og frigjøring, makt, produksjonsforhold og det tradisjonelle versus det moderne. HDR 09 behandler imidlertid disse temaene uten å i nevneverdig grad trekke inn sosiologiske perspektiver.⁵ Nettopp det gjør at jeg finner det interessant å gjøre en sosiologisk analyse av HDR 09. Jeg støtter meg til Stephen Castles' (2007) argumentasjon om at sosiologien har en sentral betydning for internasjonal migrasjonsforskning. I følge han bør sosiologien benyttes til å analysere migrasjon gjennom overgripende perspektiver: "(...) addressing society as a whole – particularly the way a specific aspect of society – migration – is shaped by the societal totality, and in turn shapes this (Castles 2007: 354). Fokuset i denne oppgava vil ligge på det sistnevnte – hvordan migrasjonen endrer samfunnet. Det vil jeg undersøke ved å analysere HDR 09s argumentasjon om hvordan migrasjon endrer samfunnet, og videre vil jeg drøfte denne argumentasjonen opp mot sosiologiske perspektiver.

En viktig sosiologisk innsikt er at det som skjer på ett nivå, kan gi uventede konsekvenser på et annet nivå. Eksempelvis kan individers handlinger kan føre til uintenderte konsekvenser på aggregert nivå (Elster 1989). Sosiologiens sammenligning av ulike nivåer er således et fruktbart perspektiv for analysen av HDR 09. Jeg benytter meg av dette perspektivet når jeg sammenligner Hochschild og Parreñas' analyse av arbeidsdeling mellom kjønn og mellom land og HDR 09s behandling av det samme temaet.

---

⁵ I de delene av HDR 09 jeg analyserer, refereres det til en sosiolog, Peggy Levitt. Rapporten baserer seg på Levitts definisjon av sosiale remisser. Jeg har imidlertid ikke funnet sosiologiske analyseperspektiver i rapporten.

Oppgavens struktur

I kapittel 1 redegjør jeg for metoden som benyttes i de følgende kapitlene. Her redegjør jeg for de tekstanalyse og kritikk. Nærmere bestemt hermeneutikk, begrepsanalyse, argumentasjonsanalyse, immanent kritikk og ekstern kritikk (moralfilosofisk kritikk).

I kapittel 2 analyserer jeg et utvalg av relasjoner rundt HDR 09. Jeg har valgt å kalle denne analysen for ytre hermeneutiske sirkler – det vil si en analyse av enkelte eksterne faktorer som er viktige for å kunne forstå HDR 09, og andre faktorer som har påvirkning på hvordan HDR 09 tolkes i denne oppgava. Mer konkret handler dette kapittelet på den ene siden om å belyse en del av den konteksten HDR 09 er en del av, og på den andre siden å redegjøre for det sosiologiske utgangspunktet for tolkningen og analysen av HDR 09. Jeg har valgt å avgrense konteksten rundt HDR 09 til menneskerettighetene, Human Development Report som prosjekt og kapabilitetstilnærmingen.

I kapittel 3 undersøker jeg HDR 09s normative argumentasjon for at migrasjon fører til utvikling. Denne argumentasjonen har røtter i filosofen Martha Nussbaums videreutvikling av kapabilitetstilnærmingen. Her presenterer jeg også den eksplisitte definisjonen av utvikling og empowerment (som blir forstått som en del av utviklingsbegrepet). I dette kapittelet plasserer jeg HDR 09 i forhold til tre debatter; universalisme versus relativisme; kollektivism versus individualisme: og stateres interesser versus individers rettigheter.

I kapittel 4 analyseres hovedpåstanden *Migrasjon kan frigjøre kvinner fra tradisjonelle roller*. Denne påstanden tjener som et eksempel på *sosiale remisser*, et sentralt tema i HDR 09. Hensikten med dette kapitlet er å undersøke om HDR 09 har empirisk belegg for å påstå at migrasjon kan frigjøre kvinner fra tradisjonelle roller, og videre *hvordan* det slutes fra empirien til påstanden. Mer konkret peker jeg på alle påstandene i HDR 09 som uttrykker noe av det samme som hovedpåstanden. Videre undersøker jeg alle litteraturbidragene som HDR 09 henviser til for å gi belegg for de respektive påstandene. En stor del av denne undersøkelsen er en analyse av begrepet *empowerment*. Nærmere bestemt undersøker jeg hvilke empiriske observasjoner som plasseres i kategorien empowerment, og videre hvordan HDR 09 bruker denne kategoriseringen til å lage en begrunnelse.

I kapittel 5 analyserer jeg påstanden *Kvinnelige migranter muliggjør at lokale mødre kan ta del i arbeidslivet*. Her peker jeg på HDR 09s argumenter om komplementerende migrasjon generelt og omsorgsmigrasjon spesielt. Denne analysen følger to spor. I det første tar jeg utgangspunkt i *fire kritiske målestokker* som jeg vurderer argumentene i HDR 09 i forhold til. Det andre handler om å sammenligne denne argumentasjonen opp mot *andre perspektiver*. Argumentene om komplementerende migrasjon drøftes opp mot sosiologen Ottar Brox' teori om migrasjon og arbeidernes markedsmakt. Videre drøftes argumentene om omsorgsmigrasjon opp mot sosiologene Rhacel Parreñas og Arlie Hochschilds teori om omsorgskjedeteori. Her trekker jeg også inn samfunnsgeograf Deirdre McKays kritikk av omsorgskjedeteorien. På bakgrunn av denne argumentasjonsanalysen plasserer jeg HDR 09, Brox og omsorgskjedeteorien i forhold til to sosiologiske debatter: harmoni versus konflikt og struktur versus aktør. Deretter drøfter jeg hvorvidt HDR 09, Brox og omsorgskjedeteorien argumenterer ut i fra felles steder.

Kapittel 1: Metode

De metodiske valgene gjort i denne oppgava er dels tatt i startfasen og dels gjort underveis. Valget av tekstanalyse ble tatt idet jeg bestemte meg for å analysere Human Development Report 2009. Jeg ønsket å kun ta utgangspunkt i denne teksten. Alternativt kunne jeg ha supplert tekstanalysen med intervjuer av personer som har skrevet den. Jeg ønsket ikke å gjøre det, for jeg ville analysere HDR 09 slik den framstår for de aller fleste. Det er *dokumentet* HDR 09 som har potensiell politisk innflytelse på stater, institusjoner, organisasjoner og andre aktører, og ikke ytterligere utdypninger gjort av forfatterne.

Når jeg skriver at deler av metodevalgene er gjort underveis, henviser jeg til oppgavens kritiske perspektiver. I utgangspunktet var jeg ute etter å undersøke forskningen HDR 09 bygget sine konklusjoner på, og videre hvordan HDR 09 argumenterte for at denne forskningen gir belegg for at kvinnelig migrasjon fører til utvikling. Etter hvert som jeg har jobbet meg gjennom kildehenvisningene og sammenlignet dem med HDR 09s argumentasjon og verdigrunnlag, har jeg kommet fram til at *hvordan* HDR 09 argumenterer ikke bare bør belyses, men også kritiseres. Dette fordi jeg oppdaget misforhold mellom forskningen det blir henvist til og HDR 09s tolkning av denne, og uoverensstemmelser mellom HDR 09s verdigrunnlag og argumentasjon.

Empirimaterialet

Empirimaterialet for denne oppgaven begrenser seg til ett enkelt dokument, nemlig Human Development Report 2009. Denne rapporten er sammensatt av forskning fra de fleste faglige retninger innen samfunnsvitenskap og humaniora, den omhandler et mangfold av temaer knyttet til global migrasjon og utvikling, og den refererer til en lang rekke tilleggsrapporter og ikke minst ekstern forskning, som igjen har sine referanser.

Hva slags type dokument er så HDR 09? I følge Pål Repstad (2007: 105) må man identifisere om en gitt tekst er vurderende (normativ) eller beskrivende (kognitiv). HDR 09 er imidlertid

både vurderende og beskrivende. Noen deler av dokumentet er mest beskrivende, mens andre deler er mest vurderende. Samtidig vil det avhenge av leserens formål hvorvidt det er de vurderende eller de beskrivende sidene som vektlegges. I denne oppgava står de vurderende sidene i fokus. Dette fordi jeg orienterer meg etter to implisitt normative⁶ *påstander*, og videre hvordan disse påstandene blir *begrunnet* i rapporten. Med andre ord følger jeg dynamikken som utspiller seg idet HDR 09 søker å legitimere et normativt standpunkt.

Tekstanalyse

Det er umulig å rekonstruere hva forfatteren(e) bak en tekst har villet si med teksten. Skal man forsøke å forstå meningen i en tekst, må man tolke den (Bergström og Boréus 2005: 25). Hvordan jeg tolker HDR 09 påvirkes av en rekke forhold, eksempelvis mitt sosiologiske utgangspunkt, hvilke analyseredskaper jeg bruker og hvilke temaer jeg velger å fokusere på (Bergström og Boréus 2005: 23). Deler av disse påvirkningene er allerede fastlagt gjennom problemstillingen. Jeg har valgt å fokusere på *kvinnelig* migrasjon, og på hvordan HDR 09 *begrunner* at kvinnelig migrasjon fører til utvikling. Andre former for påvirkninger vil gjøre seg gjeldende underveis, ettersom jeg ytterligere må velge hva jeg skal inkludere og hva jeg skal velge bort. Etter hvert som jeg gjør avgrensninger, vil jeg være påpasselig med å redegjøre for dem, slik at det vil være mulig for leseren å kunne vurdere konklusjonene mine i forhold til nøyaktig hva jeg analyserer.

Hermeneutikk

Hermeneutikk er et perspektiv som kan bidra til å nettopp synliggjøre dynamikken i tolkningsprosessen mellom tekst og fortolker. Begrepet hermeneutikk kan spores til bake til det greske ordet *hermeneuein*, som betyr å uttrykke. Nærmere bestemt å utsi og tale og utlegge i betydningen fortolke og forklare. *Hermeneuein* kan også bety oversetting mellom ulike språk (Lægreid og Skorgen 2001: 9). Lægreid og Skorgen (2001: 7) illustrerer hermeneutikkens innfallsvinkel gjennom tre spørsmål: Hva betyr den aktuelle teksten? Hva er meningen med den? Og hvordan kan vi forstå den? Å svare på disse spørsmålene krever

---

⁶ Påstandene sier begge at migrasjon kan føre til at kvinner frigjøres fra tradisjonelle roller (i henholdsvis mottaker- og senderland), noe som er beskrivende, men det er underforstått at denne frigjøringen er et gode, noe som gir påstandene et normativt aspekt.

følgende hermeneutiske operasjoner: Teksten må (eventuelt) oversettes til et forståelig språk, meningen i teksten må fortolkes og formidles på en måte som tar den aktuelle sammenhengen teksten en gang ble fremsatt i, i betraktning. Videre må teksten reaktualiseres i sammenhengen den fortolkes i.

Hermeneutikk handler på mange måter om å gå i dialog med teksten. I følge Gadamer er det et fortolkningsmessig ideal å ikke skaffe seg herredømme over teksten, men heller å åpne seg for tekstens sannhetskrav. Et begrep for hermeneutikk som dialog er den hermeneutiske sirkel, ”en subjekt-objekt-overgripende bevegelse fram og tilbake mellom tekstens sannhetskrav og betydningsmuligheter på den ene siden og fortolkerens utlegning og applikasjon på den andre siden.” (Lægreid og Skorgen (2001: 18).

Den hermeneutiske sirkel handler imidlertid ikke bare om dialog mellom tekst og fortolker, den handler også om forholdet mellom enkeltdeler av en tekst og helheten i en tekst (Bergström og Boréus 2005: 24, 25). Jeg betegner forholdene mellom teksten, fortolkeren, konteksten versus teksten for *ytre* hermeneutiske sirkler, mens jeg betegner forholdene mellom ulike deler teksten og helheten i teksten for *indre* hermeneutiske sirkler.

Ytre hermeneutisk sirkler

I kapittel 2 redegjør jeg for de ytre hermeneutiske sirklene til Human Development Report 2009. Disse sirklene er: *Konteksten* rundt HDR 09 versus HDR 09; *Avsenderen* bak HDR 09 versus HDR 09; Og mitt sosiologiske utgangspunkt som *fortolker* versus HDR 09.

Det ikke gitt hva som er avsenderen i denne sammenhengen. HDR blir *skrevet* av en rekke forskere og rådgivere, som igjen blir administrert av Human Development Report Office. HDR blir *utgitt* av UNDP som igjen er en del av FN. Men selv om HDR utgis av UNDP, poengteres det at konklusjonene i HDR ikke nødvendigvis samsvarer med synspunktene i verken UNDP eller FNs medlemsstater (HDR 2009: vi). Denne tvetydigheten om hvem og hva som er HDRs avsendere, har gjort at jeg velger å fokusere på idégrunnlaget og verditradisjonen HDR 09 utspiller seg fra – nærmere bestemt på ideen om menneskerettigheter generelt og kapabilitetstilnærmingen spesielt.

Det er heller ikke gitt hva som er konteksten rundt HDR 09. Rapporten forholder seg til en rekke ulike debatter og strømninger innen migrasjon, kvinnespørsmål og utviklingspolitikk.

Jeg har funnet det mest interessant og relevant å se HDR 09 i forhold til debatten om hvorvidt migrasjon fører til utvikling eller ikke. Jeg belyser denne debatten i et historisk perspektiv, med fokus på de optimistiske strømningene som har dominert i det siste tiåret. I tillegg til debatten om migrasjon og utvikling, relaterer jeg HDR 09 til andre debatter de stedene hvor det er relevant.

Når det gjelder mitt ståsted som fortolker av HDR 09, vil jeg fokusere på min sosiologiske fagtilhørighet. HDR 09 berører en rekke ulike samfunnsvitenskaplige og humanistiske retninger. For eksempel refereres det til filosofisk litteratur i forbindelse med redegjørelsen for verdigrunnlaget (HDR 2009: 15), mens det refereres til økonomiske kilder når temaet er økonomiske remisser (HDR 2009: 72, 73). Denne oppgaven beveger seg også innom flere fagfelt, men hovedfokuset ligger klart på sosiologi. Det sosiologiske perspektivet har både styrt hvilke temaer som har blitt valgt ut, og på hvilken måte disse har blitt analysert.

Indre hermeneutisk sirkler

Mens de ytre hermeneutiske sirklene er bygget opp etter aktører og forhold utenfor teksten, tar de indre hermeneutiske sirklene utgangspunkt i deler *i* teksten. Imidlertid går jeg utenfor HDR 09 for å spore opp kildehenvisningene, men her tar jeg altså i utgangspunkt rapporten. Den mest sentrale sirkelen her er samspillet mellom HDR 09 og *litteraturen* den henviser til for å gi belegg til påstandene sine. En annen sirkel er samspillet mellom de ulike *enkeltdelene* og *helheten* i den teksten HDR 09 utgjør. Denne utspiller seg gjennom hele oppgava. Sirkelen i kapittel 4 omhandler temaet *sosiale remisser* og påstanden *Migrasjon kan frigjøre kvinner fra tradisjonelle roller*. Og sirkelen i kapittel 5 omhandler temaet *komplementerende migrasjon* og påstanden *Kvinnelige migranter som jobber med omsorg for barn, muliggjør at lokale kvinner kan ta del i arbeidslivet*. Samspillet mellom disse påstandene munner til slutt ut i oppgavens konklusjon.

Begrepsanalyse

HDR 09 viser til ulike kvalitative studier om migrerende kvinner som de tolker dit hen at migrasjon har et potensial for *empowerment*. Fra det empiriske materialet om kvinnene som flyttet i den ene enden, til HDR 09s forklaring av dette fenomenets konsekvenser i den andre enden, ligger det en rekke *fortolkningsledd*. Jeg bruker metodelitteratur om fortolkning,

kategorisering og forklaring for å analysere hvordan denne rekken av fortolkningsledd gir mening til begrepet empowerment.

Ifølge Aase (2007: 114) er kategoriseringer et sentralt element i forskningsforklaringer. Når to kategorier relateres til hverandre i en årsakssammenheng, utgjør det en forklaring. For å analysere HDR 09s tolkning av foreliggende forskning, ser jeg spesifikt på *hvilke kategorier* som brukes og hvilke observasjoner som plasseres i de ulike kategoriene. Videre undersøker jeg hvordan kategoriseringen brukes i forklaringene. Nærmere bestemt undersøker jeg hvilke observasjoner HDR 09 plasserer i kategorien empowerment. Og videre undersøker jeg hvordan HDR 09 bruker denne kategorien til å beskrive årsakssammenhengen migrasjon kan føre til empowerment.

Argumentasjonsanalyse

Forsøk på å overbevise andre er en viktig del av kommunikasjonen i samfunnet (Bergström og Boréus 2005: 89). HDR 09 forsøker nettopp å overbevise leseren om at kvinnelig migrasjon fører til utvikling. Argumentasjonsanalyse er en metode for å kunne studere slike forsøk på overbevisning (Bergström og Boréus 2005: 9). I denne oppgaven vil argumentasjonsanalyse bli brukt til å belyse argumenter om kvinnelig migrasjon i HDR 09 og til å sammenligne argumentasjonen i HDR 09 med argumenter fra andre perspektiver.

Stephen Toulmins bok *The Use of Argument* fra 1958 er blant de mest innflytelsesrike verkene innen argumentasjonsanalyse. Fra Toulmins argumentasjonsteori bruker jeg begrepene påstand, belegg og hjemmel.

En *påstand* defineres som et synspunkt som avsenderen forsøker å få mottakeren til å slutte seg til. Påstanden er det overordnede elementet i et argument i den forstand at den søker rettferdiggjørelse fra de to andre elementene (Jørgensen og Onsberg 2003:14). Påstandene jeg analyserer er nevnt: *Kvinnelige migranter muliggjør at lokale mødre kan arbeide ute og Migrasjon kan frigjøre kvinner fra tradisjonelle roller*. Jeg klassifiserer disse utsagnene som påstander fordi det ut i fra konteksten framgår at HDR 09 forsøker å få mottakeren til å slutte seg til dem. Utover disse to hovedpåstandene vil jeg lete etter flere påstander som tematisk

kan knyttes til hovedpåstandene. Dette gjør jeg ved å svare på spørsmålet: *Hva er det HDR 09 søker mottakerens tilslutning til?* (Jørgensen og Onsberg 2003: 14).

Belegg defineres som den informasjonen avsenderen fremsetter som direkte støtte for påstanden. Innholdet i et belegg skal intuitivt være mer akseptabelt for mottakeren enn innholdet i påstanden (Jørgensen og Onsberg 2003:14). Jeg vil lete etter belegg for påstandene til HDR 09 i selve teksten, i kildehenvisningene og eventuelle videre kildehenvisninger.

Hjemmel (premiss) utgjør grunnlaget for å bevege seg fra påstand til belegg (Kjeldsen 2006: 178). Nærmere bestemt er hjemmel det som gjør at mottakeren kan akseptere påstanden på grunnlag av belegget. For at dette skal kunne skje, må innholdet i hjemmel være et generelt synspunkt eller en regel som avsender og mottaker enes om. (Jørgensen og Onsberg 2003: 15). I denne oppgaven vil jeg ikke søke systematisk etter hjemler, slik jeg gjør med belegg. I det neste avsnittet forklarer jeg nærmere hvordan jeg håndterer hjemmel-delen av argumentasjonen i HDR 09. Siden det mer kjente begrepet *premiss* betyr omtrent det samme som hjemmel (Kjeldsen 2006: 178), velger jeg å heretter bruke det.

Komparativ argumentasjon

For at en argumentasjon skal kunne vinne fram, må den som argumenterer ta utgangspunkt i noe avsenderen og mottakeren er enige om. Innen retorikk kalles dette *topos*, som betyr *felles steder* (Kjeldsen 2006: 155-157). Topos kan sammenlignes med begrepet hjemmel i Toulmins argumentasjonsmodell. Begge begrepene beskriver argumentasjonens grunnlag eller premiss. Kjeldsen beskriver topos' funksjon gjennom et eksempel: Dersom en person skal overbevise en annen om at Norge ikke bør bli medlem av EU, vil det være lurt å ta utgangspunkt i et standpunkt som mottakeren sannsynligvis vil være enig i. Det kan for eksempel være at demokrati er et gode. Videre kan avsenderen argumentere for at et medlemskap i EU vil svekke demokratiet fordi EUs beslutninger tas av et byråkratisk mindretall og ikke et nasjonalt flertall (Kjeldsen 2006: 151).

I denne oppgaven vil jeg forsøke å finne ut om det finnes noen slike grunnlag som HDR 09, Parreñas, Hochschild og Brox ser ut til å enes om. På bakgrunn av argumentasjonsanalysen av henholdsvis HDR 09s, Brox' og omsorgskjedeteoriens argumentasjon vil jeg undersøke om det er mulig å identifisere såkalte felles steder, eller om argumentasjonene er grunnleggende

ulike. Hvilke deler av argumentasjonsstrukturene er ulike? Er det bare slutningen fra belegg til påstand som er ulik? Dersom det er tilfelle, kan det eksempelvis være snakk om at de opererer med ulike empiriske data. Strekker ulikheten seg tilbake til premissene, handler det derimot om ideologiske uenigheter.

Kritikk

I denne oppgava bruker jeg kritisk teori som et metodisk verktøy. I følge Robert Antonio (1981: 332) er kritisk teori ikke en generell teori, men nettopp en analysemetode med bakgrunn i ikke-positivistisk epistemologi. Historiker Reinhart Koselleck definerer kritikk som å *felle dommer* i forhold til bestemte *målestokker* (Holsts 2005a tolkning av Koselleck 1973). Denne definisjonen er utgangspunktet for kritikken som utføres i denne oppgava.

Immanent kritikk

De fleste målestokkene jeg har valgt å kritisere HDR 09 i forhold til, er hentet fra rapporten selv. Dette vil si at jeg henter målestokkene fra selve gjenstanden for kritikk, såkalt *immanent kritikk* (Holst 2005b: 329). Antonio (1981: 332) beskriver immanent kritikk som et middel for å oppdage samfunnsmessige motsetninger. I tråd med denne definisjonen bruker jeg immanent kritikk til å grave frem og synliggjøre motsetninger i HDR 09.

Ekstern kritikk

Med ekstern kritikk mener jeg kritikk i henhold til eksterne standarder. Det vil si at jeg kritiserer HDR 09 i forhold til målestokker utenfor selve rapporten. I denne sammenhengen henviser jeg til deler av det Holst (2005b: 332) beskriver som moralfilosofisk begrunnet kritikk. Grunnen til at jeg ikke bruker betegnelsen moralfilosofisk begrunnet kritikk er at kritikken jeg bare i noen grad oppfyller Holsts kriterier. I følge Holst innebærer moralfilosofisk begrunnet kritikk at den som kritiserer ekspliserer og grunngir sine normative standarder (Holst 2005b: 331). Det er imidlertid Holsts eksemplifisering av moralfilosofisk begrunnet kritikk i oppdragsforskning jeg mener har likhetstrekk med den eksterne kritikken jeg utfører.

[Den kritiske forskeren] bør se det som sin oppgave å synliggjøre andre mål enn dem oppdragsgiveren har formulert, hun bør gi begrunnede vurderinger av hvorvidt de oppgitte målene er forsvarlige, av hvorvidt uttalelsen av bestemte mål er forsvarlige, og av hvorvidt bestemte prioriteringer av mål er forsvarlige (Holst 2005b: 332).

Jeg trekker paralleller mellom Holsts beskrivelse av mål og HDR 09s utviklingsbegrep. Med HDR 09s utviklingsbegrep mener jeg både hvordan det defineres, men også hvordan det benyttes, for eksempel hvilken empiri som knyttes til begrepet.

Ekstern målestokk: Bærekraftig utvikling

Den eksterne målestokken jeg vil se HDR 09 i forhold til er argumentet om at utvikling bør være bærekraftig. I denne oppgava vektlegger jeg den delen av begrepet bærekraftig utvikling som handler om at utvikling før ha en varig karakter. Denne målestokken blir altså ikke brukt til å teste om påstandene kan begrunnes, men den blir brukt til en mer grunnleggende kritikk av HDR 09.

Kapittel 2: Ytre hermeneutisk analyse av HDR 2009: Kontekst, avsender og fortolker

I dette kapitlet skriver jeg om *konteksten* rundt HDR 09, *avsenderen* bak HDR 09, og mitt sosiologiske utgangspunkt som *fortolker* av HDR 09 (Bergström og Boréus 2005: 33). Av de ulike sfærene som definerer konteksten rundt HDR 09, har jeg valgt å begrense meg til den som utgjør debatten om migrasjon og utvikling. Avsenderen bak HDR 09 har jeg definert som Human Development Report og den idétradisjonen som ligger til grunn for dette rapportprosjektet. Denne idétradisjonen er menneskerettighetene generelt og kapabilitetstilnærmingen, forstått som en del av menneskerettighetsutviklingen (Nussbaum: 2007), spesielt.

Et sosiologisk utgangspunkt

Dette er en sosiologisk oppgave. Denne fagspesifikke innfallsvinkelen har fått konsekvenser for *hva* jeg har valgt å fokusere på i HDR 09 og videre *hvordan* jeg har analysert delene jeg har valgt ut.

Påstanden *Migrasjon kan frigjøre kvinner fra tradisjonelle roller* berører en rekke sosiologiske temaer og problemstillinger. For det første handler den om distinksjonene kvinner versus menn, og tradisjon versus modernitet. Selv om *menn* ikke nevnes eksplisitt, vektlegger påstanden den kjønnede kategoriseringen av mennesker som henholdsvis menn og kvinner. Videre uttrykker den at det er noe spesielt ved kvinners roller som gjør at de trenger å frigjøre seg fra dem. Disse rollene betegnes som tradisjonelle roller, noe som implisitt defineres som noe negativt, i og med at det er noe man bør frigjøre seg fra. Den begrepsmessige motsetningen til tradisjon er modernitet. Således kan påstandens budskap forstås som at kvinnene bør frigjøres *til* moderne roller.

Refleksjonen i forrige avsnitt synliggjorde noen av de sosiologiske temaene som ligger i påstanden *Migrasjon kan frigjøre kvinner fra tradisjonelle roller*. Videre pekte den også på sosiologiske perspektiver og analytiske innfallsvinkler på disse temaene.

Påstanden *Kvinnelige migranter som jobber med omsorg for barn, muliggjør at lokale kvinner kan ta del i arbeidslivet* kan også plasseres innen kjønnsrelatert sosiologi, men berører litt andre problemstillinger. Som sosiologistudent er det nærliggende for meg å plassere påstanden i diskusjonen om arbeidsdeling, nærmere bestemt deling av henholdsvis reproduktivt og produktivt arbeid og den kjønnsstradisjonelle struktureringen av denne arbeidsdelingen. Det vil si at kvinner tradisjonelt har hatt ansvar for det reproduktive arbeidet, mens menn har hatt ansvar for det produktive arbeidet.

I det forutgående har jeg gitt noen smakebiter av sosiologiske diskusjoner jeg vil gå nærmere inn på i resten av oppgava. Poenget med å introdusere disse smakebitene har vært å illustrere de sosiologiske føringene på valg av temaer og analytiske kategorier.

Debatten om migrasjon og utvikling

Den politiske og teoretiske debatten om migrasjon og utvikling handler i grove trekk om hvorvidt forflytning av fattige mennesker til rike land fører til utvikling eller ikke. I følge migrasjonsteoretiker Hein de Haas (Haas 2008: 3) har denne debatten fulgt større strømninger innen den politiske og teoretiske utviklingen fra 50-tallet og fram til i dag. Debatten har beveget seg mellom optimistiske og pessimistiske trender i tråd med større ideologiske endringer. Haas' redegjørelse viser at migrasjons- og utviklingsdebatten er preget av en sterk polarisering i de fleste periodene. Enten vektlegges de positive konsekvensene av migrasjon, eller så vektlegges de negative konsekvensene.

På 50- og 60-tallet var perspektivene preget av optimisme, i samsvar med de ellers utviklingsoptimistiske strømningene i den perioden. Det neoklassiske perspektivet, som var rådende i denne perioden, forsto migrasjon som en større utviklingsprosess. Spesielt migrasjon fra landsbygda til byene ble forstått på denne måten. Utviklingseffekten ble blant annet forklart med at kapitalen flyttet seg i motsatt retning av migrantene. Menneskers migrasjon ble også forstått som et uttrykk for individenes valgfrihet (Haas 2008: 4-6).

I 1973 ble utviklingsoptimismen snudd til utviklingspessimisme. Dette skjedde i en sammenheng av et større paradigmeskifte, både politisk og teoretisk. På bakgrunn av

strukturalistisk og marxistisk teori ble migrasjon analysert i et avhengighetsperspektiv i disfavør av de fattige landene. For eksempel ble høyt utdannet arbeidsmigrasjon fra fattige til rike land begrepsatt som *brain drain* (hjerneflukt) (Haas 2008: 2). I kontrast til neoklassisk teori, mente de marxistiske teoretikerne at arbeidskraften går dit kapitalen går. Videre forsto man individenes valgmuligheter som begrenset av strukturelle krefter. Migrasjon ble derfor ikke forstått som et resultat av et fritt valg, men som noe individene ble tvunget til av økonomiske årsaker (Haas 2008: 7, 8).

Perspektivene som vokste fram på 90-tallet bar preg av en mer balansert forståelse av utvikling og migrasjon. Imidlertid kan også denne perioden plasseres i en optimistisk retning. Ifølge Haas hadde den nye vendingen sammenheng med et fokus på å harmonisere aktør/struktur-konflikten i de mer generelle teoretiske strømningene. På bakgrunn av denne teoretiske endringen ble migrasjon forstått som en mulighet individer har for å overgå strukturelle hindringer, og bidra til utvikling for seg og sin familie. "Livelihood"-strategien springer ut fra denne tankegangen (Haas 2008: 39, 40).

Siden år 2000 har de optimistiske perspektivene igjen vært rådende (Haas 2008: 48). I tillegg til en perspektivvending har debatten bredt om seg i betydning (Haas 2008; Kapur 2004). Denne trenden har blant annet gitt utslag i Global Forum on Migration and Development med over 150 deltakende land (HDR 2009: 5). Forumet har arrangert en årlig internasjonal konferanse om migrasjon og utvikling siden 2007. Human Development Reports migrasjonsutgave i 2009 kan også forstås som et uttrykk for denne trenden.

Haas (2008: 48-49) reiser spørsmål om hva som er årsaken til den nylige optimistiske vendingen inne både teori og politikk. Skyldes det empirisk endring eller nye metodiske og analytiske verktøy, eller er vendingen en del av et større paradigmeskifte innen samfunnsvitenskapene? Sosiolog Thomas Faist (2007: 22) forklarer dagens optimisme innen debatten om migrasjon og utvikling ved å peke på to trender i tiden. For det første legges ansvaret på utvikling på varene og sivilsamfunnet, og ikke på statene og markedet. For det andre forstås individene som frie aktører med mulighet til å bygge sin egen utvikling.

Menneskerettighetene

Martha Nussbaum (2007) beskriver Human Development Reports innlemming av kapabilitetstilnærmingen som det viktigste som har skjedd innen den teoretiske utviklingen av menneskerettighetene de siste to tiårene. Siden HDR og kapabilitetstilnærmingen forstås som en del av menneskerettighetsutviklingen, er det på sin plass å gi en gjennomgang av hva som kjennetegner menneskerettighetene.

Verdenserklæringen om menneskerettigheter ble vedtatt av FN den 10. desember 1948. Siden den gang har FN vedtatt en rekke andre erklæringer og konvensjoner som utfyller verdenserklæringen (Bergem m.fl. 2004: 14). Menneskerettigheter er ment i gi individer beskyttelse ovenfor stater. Dette handler om at stater har forpliktet seg overfor hverandre til å behandle individer i tråd med de felles menneskerettighetene. Ved å gjøre dette har FNs medlemsstater gitt avkall på en del av sin selvråderett (Høstmølingen 2007: 10).

To sentrale ideer som ligger til grunn for menneskerettighetene er universalisme og individualisme. Den universalistiske ideen går ut på at menneskerettighetene gjelder for alle mennesker uavhengig av status, kjønn, etnisk bakgrunn, økonomi eller statsborgerskap (Høstmølingen 2007: 10). Den individualistiske ideen handler om at menneskerettighetene retter seg mot individer, og ikke grupper eller institusjoner.

Prosjektet Human Development Report

Human Development Report blir har blitt gitt ut årlig siden prosjektet ble etablert av den pakistanske økonomen Mahbub ul Haq i 1990. Hver utgivelse inkluderer en rapport som fokuserer på ulike aktuelle utviklingspolitiske temaer fra år til år og Human Development Index, en statistisk undersøkelse konsentrert rundt temaene helse, utdanning og inntekt i samtlige av verdens land (HDR 2009b).

På hjemmesidene til Human Development Report beskrives menneskelig utvikling⁷ som utviklingsparadigmet alle utgavene av HDR baseres på. Menneskelig utvikling fokuserer på individers mulighet til å leve produktive og kreative liv i samsvar med egne behov og

---

⁷ Oversatt fra *human development*

interesser. Dette er et paradigme som tar avstand fra en ensidig økonomisk forståelse av utvikling. Økonomi kan *kun* være et middel for å utvide menneskers valgmuligheter. Nettopp utvidelse av menneskers valgmuligheter defineres som det endelige målet for *human development*. HDRs metode for å oppfylle dette målet er å bygge menneskelige kapabiliteter, alt mennesker kan være eller bli (HDR b).

I den første utgivelsen av HDR beskrives det hvordan HDR definerer og måler utvikling. Her kritiseres tekniske betraktninger av midler for å oppnå menneskelig utvikling og statistikk for å måle staters økonomiske vekst, for å ta kelegge at mennesker bør være fokuset for all utvikling. Statistikk over nasjoners inntekt kan være nyttige, men de viser ikke nødvendigvis hvorvidt inntekten blir benyttet på en utviklingsrettet måte. Mennesker verdsetter ofte ting som ikke kommer til uttrykk i inntektsstatistikkene. Slike ting kan være bedre helsetilbud, tilgang på kunnskap og økt sikkerhet. Følgende sitat tydeliggjør budskapet: ”Of course, people also want higher incomes as one of their options. But income is not the sum total of human life” (HDR 1990: 9).

HDR 09 trekker denne måten å forstå utvikling på tilbake til Aristoteles. HDRs idé om utvikling handler nettopp om å dømme sosiale ordninger etter hvorvidt de fremmer det gode for mennesker,⁸ som Aristoteles taler for. Også han advarte mot å dømme samfunn bare på i forhold til det som er midler for noe annet, slik som inntekt. For å oppsummere det jeg leser som hovedbudskapet til HDR 09 i denne sammenhengen: Midler (som inntekt) er nødvendige for å oppnå bestemte mål (som menneskers frihet). Utviklingspolitikk bør derfor anerkjenne midlenes funksjon, men hovedfokuset bør alltid ligge på målet.

Å måle det som fremmer det gode for mennesker er ingen enkel operasjon. HDR (1990: 12) har taklet bredden og kompleksiteten som ligger i denne utfordringen ved å snevre fokuset inn på tre elementer som er essensielt for alle menneskers liv. Disse er levetid, kunnskap og en anstandig levestandard. Et menneskes levetid påvirkes særlig av riktig næring og god helse. Således er forventet levealder et godt mål på om mennesker får tilstrekkelig næring og helsetilbud. Når det gjelder kunnskap, finnes det ikke noe enkelt mål for det. Men lese- og skriveferdigheter er et konkret mål som i hvert fall sier noe om menneskers grunnlag for å kunne tilegne seg mer kunnskap. Slik sett er lese- og skriveferdigheter et godt mål på

---

⁸ Oversatt fra *human good*.

menneskelig utvikling. Anstendig levestandard regnes som det vanskeligste elementet å måle. I dette tilfellet blir inntektsindikatoren fremlagt som det mest fruktbare målemiddelet.

Kapabilitetstilnærmingen

Sen (1992: 40) definerer kapabiliteter som ”a set of vectors of functionings, reflecting the person’s freedom to lead one type of life or another”. Sentralt i kapabilitetstilnærmingen er skillet mellom friheten til å *kunne* gjøre noe på den ene side, og å *faktisk* gjøre det på den andre siden (Sen 1992: 31). Sen eksemplifiserer dette poenget med på peke på de som velger å faste. Dersom en person har mulighet til å spise næringsrik mat, men selv velger å avstå, har vedkommende benyttet seg av friheten til å velge. En slik situasjon ville vært i tråd med definisjonen av menneskelig utvikling. Hadde vedkommende imidlertid avstått fra å spise fordi han eller hun ikke hadde tilgang på mat, er det ikke menneskelig utvikling (Sen 1992: 52). Her er vi inne på forskjellen mellom negativ og positiv frihet, i betydningen av at negativ frihet innebærer *frihet fra* ulike former for tvang og kontroll, mens positiv frihet innebærer *ressurser til* å kunne nyttiggjøre seg den negative friheten. Personen som frivillig velger å faste benytter seg av negativ frihet fra å spise. En person som ikke faster og har tilgang på mat, kan benytte seg av positiv frihet til å spise.

Oppsummering

I dette kapittelet har jeg redegjort for HDR 09s ytre hermeneutiske sirkel – definert som fortolker, kontekst og avsender. Jeg har definert fortolkeren som meg med mitt sosiologiske utgangspunkt. I denne sammenhengen har jeg redegjort for at et sosiologisk perspektiv legger føringer på valg av temaer og analytiske kategorier. Konteksten har jeg definert som den teoretiske og politiske debatten om migrasjon og utvikling. Denne har jeg redegjort for i grove trekk slik den har forløpt fra 50-tallet og fram til i dag. Strømningene i debatten har skiftet fra å være dominert av positive og negative perspektiver fra periode til periode. Dagens debatt beskrives som overveiende positiv. Avsenderen har jeg definert som Human Development Report som et helhetlig prosjekt og den idétradisjonen HDR baseres på. Av denne idétradisjonen har jeg sett nærmere på menneskerettighetene, og kapabilitetstilnærmingen forstått som en del av menneskerettighetstradisjonen. Kapabilitetstilnærmingen utgjør grunnlaget for HDRs utviklingsdefinisjon, og handler om at mennesker bør ha frihet og ressurser til å gjøre det de ønsker.

Kapittel 3: Migrasjon som frihet: Verdigrunnlaget til Human Development Report 2009

Fokuset på det *normative* preger hele denne oppgava. I kapittel 2 redegjorde jeg for det generelle verdigrunnlaget for alle utgavene alle Human Development Report siden 1990. I kapittel 4 og 5 går jeg spesifikt inn på normative aspekter ved de to hovedpåstandene. Dette kapittelet kan plasseres i en mellomposisjon. Her undersøker jeg verdigrunnlaget til rapporten som er hovedanalyseobjekt i denne oppgava: Human Development Report 2009: *Overcoming barriers: Human mobility and development*.

I følgende avsnitt forklares kjernen i HDR 09s forståelse av utvikling.

Using the expansion of human freedoms and capabilities as a lens has significant implications for how we think about human movement. This is because, even before we start asking whether the freedom to move has significant effects on incomes, education or health, for example, we recognize that movement is one of the basic actions that individuals can choose to take in order to realize their life plans. In other words, the ability to move is a dimension of freedom that is part of development—with *intrinsic* as well as potential *instrumental value*. (...) Our concern, however, is not only with movement in itself but also with the freedom that people have to decide whether to move. Mobility is a freedom—movement is the exercise of that freedom (mine uthevninger) (HDR 2009: 14, 15).

Det mest sentrale poenget i dette avsnittet er at muligheten til å migrere både innebærer en *egenverdi* og en *potensiell instrumentell verdi*. Friheten som ligger i muligheten til å migrere er en del av utviklingsbegrepet HDR 09 bygger på. Friheten til å migrere og utøvelsen av denne friheten er altså en dimensjon av utvikling, i følge HDR 09s utviklingsdefinisjon. Potensielle instrumentelle verdier, blir dermed eventuelle utvidelser av utviklingen som er en del av selve migrasjonen. Fri migrasjon er altså et *mål* for utvikling fordi muligheten til å migrere har en egenverdi. I tillegg kan migrasjon være et *middel* for utvikling fordi man gjennom migrasjon kan oppnå kapabiliteter⁹ som økt inntekt, utdanning og bedre helse.

I det følgende gjør jeg en hermeneutisk analyse av disse to poengene (migrasjon som et mål og middel for utvikling) slik de blir redegjort for i HDR 09. Jeg ser på HDR 09s redegjørelse i

---

⁹ HDR 09 bruker kapabilitet både i henhold til Nussbaums definisjon og som et begrep for utviklingsrelaterte goder, som utdanning og helse.

sammenheng med den litteraturen det henvises til, nærmere bestemt to bidrag av Martha Nussbaum: ”Non-Relative Virtues: An Aristotelian Approach” og ”Women and Human Development: The Capabilities Approach”. Videre ser jeg HDR 09 og Nussbaum i forhold til tre debatter de tar implisitt stilling til. Disse er universalisme versus relativisme, individualisme versus kollektivism og individers rettigheter versus staters rettigheter.

Kapabilitetstilnærmingen og migrasjon

Koblingen av kapabilitetstilnærmingen til migrasjon handler om HDRs kobling av sitt generelle verdigrunnlag til temaet 2009-rapporten fokuserer på. Sitatet som følger illustrer nettopp det:

Our attempt to understand the implications of *human movement* for human development begins with an idea that is central to the approach of this report. This is the concept of human development as the expansion of people’s freedoms to live their lives as they choose. This concept— inspired by the path-breaking work of Nobel laureate Amartya Sen and the leadership of Mahbub ul Haq and also known as the ‘*capabilities approach*’ because of its emphasis on freedom to achieve vital ‘beings and doings’— has been at the core of our thinking since the first Human Development Report in 1990, and is as relevant as ever to the design of effective policies to combat poverty and deprivation (mine uthevninger) (HDR 2009: 14).

I utdraget kan vi lese at utvikling, definert som menneskers frihet til å leve livene sine som de vil, er hovedideen alle utgavene av HDR bygger på. Denne måten å forstå utvikling på blir altså kalt kapabilitetstilnærmingen. Det refereres til økonomen Amartya Sens arbeid som hovedinspirator for dette idégrunnlaget, og til økonomen Mahbub ul Haq, som knyttet Sens arbeid til HDR. Det er imidlertid ingen litteraturhenvisninger til verken Sen eller Haq i denne sammenhengen (HDR 2009: 113).

I følge Nussbaum (2000: 70) var det Sen som først utviklet kapabilitetstilnærmingen. Uavhengig av dette utviklet Nussbaum et etisk perspektiv basert på Aristoteles’ dygdsetikk. Senere har Nussbaum utviklet en kapabilitetstilnærming basert på Sen og sin egen tolkning av Aristoteles.

I den delen av HDR 09 jeg definerer som 2009-rapportens idégrunnlag, er samtlige av teorireferansene til Nussbaum (1993 og 2000). Valget av Nussbaums kapabilitetstilnærming kan ha sammenheng med at hun har utviklet en liste over konkrete kapabiliteter, noe som gjør det enklere å måle graden av utvikling i praksis. En stor del av formålet med HDR er nettopp å måle utvikling i praksis. I henhold til HDR 09 er dette spesielt aktuelt siden migrasjon knyttes til en bestemt kapabilitet i Nussbaums liste over kapabiliteter, *Bodily Integrity* (Nussbaum 2000: 78). Dette kommer jeg tilbake til i avsnittet under i delen med tittelen *Bevegelsesfrihet som kapabilitet*.

Med utgangspunkt i ikke-relativistiske dygder

I ”Non-Relative Virtues: An Aristotelian Approach” peker Nussbaum på hvordan Aristoteles kombinerer dygdsetikk, ikke-relativisme og kritikk av eksisterende lokale normer. Med dette utgangspunktet argumenterer hun for ikke-relativismens nødvendighet for å kunne kritisere tradisjoner som undertrykker kvinner. Og videre gir hun et utkast til en liste over kapabiliteter basert på Aristoteles liste over dygder. Dette er ment som en liste over hva som skal til for å sikre hvert menneske muligheten til å leve et liv i frihet (Nussbaum 1993). Nussbaums tolkninger av Aristoteles forsvar av ikke-relativisme og kritikk av lokale normer er relevant for denne oppgava. Dette fordi jeg forstår Nussbaums’ standpunkt til universalisme/relativisme-debatten som en sentral verdi for både HDR 09 og HDR som helhetlig prosjekt.

HDR 09 (15) refererer også til Nussbaums argumentasjon for *bevegelsesfrihet* som en grunnleggende kapabilitet. For å bedre kunne forstå grunnlaget for denne tenkningen vil jeg i det følgende redegjøre for noen hovedpoenger om *universalisme* og *individualisme* i boka HDR 09 referer til i denne sammenhengen: ”Women and Human Development: The Capabilities Approach”. I tillegg til å danne et grunnlag for Nussbaums liste over kapabiliteter, ser jeg forsvaret for både universalisme og individualisme som to av grunnpilarene for alle utgavene av HDR. Selve ideen om rettigheter for alle individer uavhengig av kultur- og statstilhørighet, bygger på universalistisk og individualistisk tenkning. I tillegg til å presentere disse ideene, slik Nussbaum bruker dem, vil jeg drøfte de opp mot noen motargumenter basert på relativistiske og kollektivistiske ideer.

Universalisme versus relativisme

I følge Nussbaum handler universalistiske verdier om å gi mennesker individuelle rettigheter uavhengig av hvilken stat og kultur de tilhører, jamfør menneskerettighetene. Hun argumenterer for å utvikle et etisk rammeverk basert på argumenter om hva som er *riktig*, og ikke basert på hva som er *tradisjon* innen den enkelte kultur (Nussbaum 2000). Fra et relativistisk ståsted er selve ideen om at noe kan være riktig for *alle* problematisk.

Relativismen legger vekt på den spesifikke konteksten i ethvert samfunn (Browning 2006: 139). Siden hva som anses som de riktige verdiene varierer fra samfunn til samfunn og fra kultur til kultur, er det problematisk å skulle utvikle *ett* universelt sett med verdier.

Jeg går ikke lenger inn i grunnargumentasjonen i ytterpunktene av debatten mellom universalistiske og relativistiske retninger. I stedet vil jeg belyse hvordan Nussbaum forsøker å imøtekomme den relativistiske kritikken av universalismen.

Sosialantropolog Marie-Bénédicte Dembour (2001: 75) kritiserer paradokset som ligger i at menneskerettighetene er definert som universelle verdier, samtidig som de er utviklet av mennesker fra en bestemt posisjon. Denne kritikken kan også ses i forhold til kapabilitetstilnærmingen, siden det er en retning innen menneskerettighetsutviklingen (Nussbaum 2007) og nettopp defineres som universelle verdier. Nussbaum imøtegår på sin side dette argumentet ved å appellere til en *flerkulturell* utvikling av listen over kapabiliteter: ”I also leave a good deal of room for countries with different histories and traditions to do this specification somewhat differently” (Nussbaum 2007).

Like fullt har universalismen sine problemer. Nussbaum drøfter videre: Hvordan kan teoretikere pålegge folk verdier, når de selv har klare oppfatninger om hva som er riktig for dem? Ikke minst understrekes denne problemstillingen av at teoretikere ofte kommer fra tidligere kolonimakter eller privilegerte klasser i fattig land. ”Isn’t this philosophizing, then, simply one more exercise in colonial or class domination?” (Nussbaum 2000: 35). Nussbaum argumenterer imidlertid for at teori er noe som skiller seg vesentlig fra folks dagligtale. Teori innebærer systematisering og kritisk gransking av tanker og oppfatninger. Teoriens formål bør være å undersøke virkeligheten, folks daglige liv, men på den andre siden bør den baseres på overgripende analytiske konsepter, i distanse fra nettopp det konkrete dagliglivet (Nussbaum 2000: 35). Nussbaum bruker her metodologiske argumenter for å begrunne sitt standpunkt for

universalisme. Nærmere bestemt går inn i en debatt om *hvor* vi skal ta de analytiske begrepene fra. Hun argumenterer for at begrepene bør utvikles på et filosofisk/teoretisk plan, til forskjell fra de som mener at begrepene bør hentes fra empirien, såkalt grunnfestet teori¹⁰ (Cresswell 2007: 62, 63).

Det er særlig to poenger fra denne drøftinger jeg finner interessante for resten av oppgaven. For det første at Nussbaums kapabilitetstilnærming har et tydelig *universalistisk ståsted*, samtidig som hun forsøker å *imøtekomme relativistisk kritikk* ved å åpne for en flerkulturell utvikling av listen over kapabiliteter. For det andre viser Nussbaums forsvar av overgripende analytiske konsepter at dette også dreier seg om en *metodologisk debatt*. Jeg vil komme tilbake til sistnevnte poeng etter at jeg har undersøkt hvordan HDR utvikler sine begreper i kapittel 4.

Individualisme versus kollektivism

Nussbaum argumenterer for at uansett hvor kollektivistisk en kultur er, så er det et empirisk faktum at mennesker er separert fra hverandre i hver sine kropper. For å garantere hver og en de rettighetene de har krav på, er det nødvendig å individualisere politikken. I denne sammenhengen argumenterer hun mot kollektivistiske argumenter. Den kollektivistiske idétradisjonen spenner fra standpunkter om at inndelingen av menneskeheten i separate individer er en konstruksjon, til argumenter om at individers rettigheter kan fastsettes ut fra ens respektive gruppetilhørighet. Nussbaum legger størst vekt på det førstnevnte perspektiver. Med andre ord, de som mener at det er kulturbetinget hvorvidt man opplever å være et individ eller ikke (Nussbaum 2000: 56-58).

Sosialantropologen Suad Joseph (1996) argumenterer nettopp for kulturers konstruksjon av individualitet. I følge henne er identitetsformende prosesser i Midtøsten annerledes enn den vestlige. I sine studier fra Libanon har hun funnet at personers identiteter blir formet ut fra ens medlemskap i familien og sosiale nettverk. På bakgrunn av denne forskningen problematiserer hun den utbredte vestlige antagelsen om at subjektet er autonomt. I følge Joseph er dette bare en kulturspesifikk konseptualisering av subjektet. Individbaserte

---

¹⁰ Også kjent som *grounded theory*.

menneskerettigheter passer således ikke inn i kollektivt orienterte kulturer som dominerer i Midtøsten (Joseph 1996).

Nussbaum på sin side illustrerer sitt ståsted med et eksempel fra India: "Jayamma certainly in some ways puts others first and herself second. She takes sugar in her tea, for example, while she allows her husband and her children to take more expensive milk. But even in that act she is distinguishing her own well-being from that of others" (Nussbaum 2000: 57). Nussbaums poeng er at selv om en kultur er kollektivt orientert, og individer er mer orientert mot andre enn seg selv, så betyr ikke det at individene ikke separerer seg selv fra kollektivet.

Fra kroppslig integritet til migrasjonsfrihet?

Som nevnt tidligere anser HDR 09 migrasjon, ikke bare som et middel for utvikling, men også som et uttrykk for utvikling. I og med at utvikling defineres som ekspansjon av friheter, er fri migrasjon en dimensjon av utvikling (HDR 2009: 14). Videre hevder HDR 09 at Martha Nussbaum argumenterer for at "mobility is one of a set of basic human functional capabilities that can be used to assess the effective freedom that individuals have to carry out their life plans" (HDR 2009: 15). Her refereres det til "Women and Human Development: The Capabilities Approach" hvor Nussbaum presenterer en liste over ti sentrale funksjonelle kapabiliteter. Den kapabiliteten jeg antar HDR referer til, er *Bodily integrity*.

3. Bodily Integrity. Being able to move freely from place to place; having one's bodily boundaries treated as sovereign, i.e. being able to be secure against assault, including sexual assault, child sexual abuse, and domestic violence; having opportunities for sexual satisfaction and for choice in matters of reproduction (Nussbaum 2000: 78).

Mitt spørsmål er hvorvidt "being able to move freely from place to place" kan forstås som migrasjonsfrihet, eller om det heller er snakk om bevegelsesfrihet i en mer grunnleggende forstand.¹¹ Nussbaum skriver ikke noe om migrasjon i forbindelse med kapabiliteten kroppslig integritet. Listen over kapabiliteter er ment som et *minimum* av hva som skal til for å sikre mennesker et liv i frihet. Det er selvfølgelig et diskusjonstema om migrasjonsfrihet bør inkluderes i det minimumet som sikrer mennesker et liv i frihet. Imidlertid forstår jeg

---

¹¹ Eiendomsretten legger også begrensninger på mulighetene til å gå hvor man vil, men jeg vet ikke om noen vil tolke dette Nussbaum-sitatet som et angrep på den.

konteksten dit hen at minimum er ment som noe snevrere og mer grunnleggende. Nussbaum (2009: 42) bygger argumentasjonen sin rundt konkrete eksempler fra India om situasjoner kvinner befinner seg i, som ikke bør aksepteres. En av disse situasjonene er "(...) being unable to work when one is starving because one will be beaten if one goes outdoors (...)". På bakgrunn av dette tolker jeg Nussbaums definisjon av kroppslig integritet som en mer begrenset form for bevegelsesfrihet enn migrasjonsfrihet. Jeg mener følgelig at HDR 09 ikke har dekning for at Nussbaum i "Women and Human Development" inkluderer migrasjonsfrihet som en grunnleggende kapabilitet.

Imidlertid er det tydelig at HDR 09 argumenterer for migrasjonsfrihet og at kapabilitetstilnærmingen brukes som en ressurs i denne argumentasjonen.

People's ability to choose the place they call home is a dimension of human freedom that we refer to as *human mobility*. (...) The distinction between freedoms and actions is central to the capabilities approach. By referring to the capability to decide where to live as well as the act of movement itself, we recognize the importance of the conditions under which people are, or are not, able to choose their place of residence. Much conventional analysis of migration centres on studying the effect of movement on well-being. *Our concern, however, is not only with movement in itself but also with the freedom that people have to decide whether to move. Mobility is a freedom—movement is the exercise of that freedom* (mine uthevninger) (HDR 2009: 15).

I dette sitatet er det to poenger jeg vil gå videre med. For det første understrekes det at migrasjonen må være *fri* for at det skal være utvikling. Implikasjonen av at folk skal kunne bestemme *om* de vil migrere er både at man skal kunne migrere om man vil, men også at man skal kunne la vær om man ikke ønsker å migrere. Dette er et premiss for hvorvidt migrasjon kan anses som utvikling som jeg vil følge opp i kapittel 4. For det andre formidler dette sitatet implisitt at *individets rett* til å velge hvor de vil bo, bør ha forrang fremfor *stateres interesser* for å kontrollere sine grenser.

Individets rettigheter versus staters interesser

I forrige underkapittel konkluderte jeg med at HDR 09 implisitt vektlegger individets rettigheter til å migrere, fremfor staters rett til å kontrollere sine grenser. Imidlertid nyanseres dette standpunktet i følgende sitat:

We do not advocate wholesale liberalization of international mobility. This is because we recognize that *people at destination places have a right to shape their societies*, and that borders are one way in which people delimit the sphere of their obligations to those whom they see as members of their community (min uthevning) (HDR 2009: 17).

Denne retten mennesker i et samfunn har til å kontrollere grensene sine, blir forvaltet gjennom staten. Staters rett til å bestemme hvem som får innpass og hvem som ikke får innpass, er videre nedfelt i folkeretten (Brochmann og Hagelund 2010: 17). Hvilken mulighet stater har til å åpne for innvandring, styres blant annet av hvilke rettigheter som følger med oppholdstillatelsen eller statsborgerskapet. Eksempelvis vil velferdsstater som garanterer dyre velferdsordninger for samtlige av sine innbyggere, ha et stort behov for kontroll over tilfangsten av nye innbyggere. ”Den prinsipielt sjenerøse velferdsmodellen, som skal favne alle, men som undermineres ved for sterk belastning, nødvendiggjør seleksjon og avgrensing i forhold til potensielt nye medlemmer utenfra” (Brochmann og Hagelund 2010: 16).

Statsviteren Christian Joppke (1991) skriver om denne konflikten mellom staters rett og behov for å kontrollere grensene på den ene siden, og innvandring på den andre siden. I følge Joppke trues staters evne til å kunne ekskludere uønskede innvandrere. Han definerer illegal migrasjon, asylsøking og familiegjenforening som uønsket migrasjon fra statenes ståsted. Innvandrerne under disse betegnelsene blir beskyttet av overstatlige menneskerettigheter, noe som kommer i konflikt med staters rett til å selv kontrollere grensene (Joppke 1991: 5).

Filosofen Jonathon Moses (2007) drøfter også denne konflikten mellom staters interesser og individers menneskerettigheter. Men i motsetning til Joppke legger han større vekt på individenes ønske om mobilitet enn staters interesse av å kontrollere grensene. Moses (2007: 195) argumenterer ut fra et rettferdighetsprinsipp om alle menneskers rett til å forbedre sine levekår. Til en viss grad anerkjenner han argumentet om at stater trenger å kontrollere grensene for å kunne garantere sivile, demokratiske og sosiale rettigheter til sine statsborgere. Imidlertid mener han at dette kan løses gjennom å gi ulike rettigheter til henholdsvis statsborgere og andre som bor innenfor statens grenser (Moses 2007: 202).

HDR 09 kan sies å ta side for begge disse standpunktene. På den ene siden argumenteres det for mobilitet som en rettighet for individene (HDR 2009: 15), men på den andre siden anerkjennes statenes rett til å kontrollere grensene sine (HDR 2009: 17). HDR 09 løser denne

motsetningen ved å appellere til en *moralsk plikt* om å bidra til utvikling gjennom å åpne grensene for migrasjon.

[T]here is no contradiction between the idea that societies may design institutions with the primary purpose of generating just outcomes among their members, and the idea that the members of that same society will share an obligation to create a just world with and for their fellow humans outside that society. (...) [R]educing restrictions on the entry of people—in particular of low-skilled workers and their families—into better-off developed and developing countries is one relatively effective way of discharging these obligations. (HDR 2009: 18).

På denne måten unngår HDR 09 å komme med forslag som true staters rett til å selv bestemme over grensene sine, samtidig som individers mulighet til å migrere blir vektlagt.

Oppsummering

I dette kapitlet har vi sett at HDR 09 baserer sin normative argumentasjon for at migrasjon fører til utvikling på universalistiske og individualistiske ideer. Innenfor denne rammen forsøker HDR 09 å koble kapabiliteten kroppslig integritet til migrasjonsfrihet. Imidlertid har jeg konkludert med at denne koblingen er basert på en overivrig tolkning av Nussbaum. Videre har vi sett at HDR 09 posisjonerer seg i en tredje debatt om staters interesser versus individers rettigheter. HDR 09 fremsetter argumenter som kan tolkes i favør av begge sidene i denne debatten. Løsningen på dette motsetningsforholdet er en anerkjennelse av staters rett til å kontrollere grensene sine, samtidig som det appelleres til en moralsk plikt om å åpne for innvandring.

Kapittel 4: Analyse av påstanden *Migrasjon kan frigjøre kvinner fra tradisjonelle roller*

Innledning – Om hvordan påstanden analyseres

I dette kapitlet undersøker jeg hvordan HDR 09 begrunner at *migrasjon kan frigjøre kvinner fra tradisjonelle roller*. Denne påstanden forutsetter at (noen) kvinner er mer eller mindre fanget av tradisjonelle roller. Videre tar påstanden et normativt standpunkt om at frigjøring fra disse tradisjonelle rollene er noe som bør gjøres. En måte å gjøre det på er altså gjennom migrasjon.

Kriterier

Jeg har funnet tre kriterier for hva jeg mener bør oppfylles for å kunne konkludere med at det er hold i påstanden om at migrasjon kan frigjøre kvinner fra tradisjonelle roller. For det første bør HDR 09 ha *empirisk belegg* for hva som hevdes i påstanden. De vil si at det finnes dokumentasjon på at påstanden har rot i virkeligheten.

Det andre kriteriet handler om *begrepsmessig ryddighet*. For at det skal kunne være hold i påstanden, bør det være konsistens mellom begreper brukt for å beskrive empirien og begreper brukt i påstanden. Dersom det brukes ulike begreper i henholdsvis empiribeskrivelsen og i påstanden, bør definisjonene av disse begrepene enten være substansielt like, eller i det minste overlape i betydning.

For det tredje mener jeg at det empiriske belegget bør ha en viss *grad av utbredelse*. Dette er et diffust kriterium fordi påstanden er diffus på dette punktet. Det står at ”migrasjon kan føre til at kvinner frigjøres fra tradisjonelle roller”. I teorien kan det bety at dette kun er et hypotetisk tilfelle. Imidlertid kommuniserer HDR 09, ved å i det hele tatt fremsette denne påstanden, at kvinners frigjøring fra tradisjonelle roller er et fenomen av en viss betydning. På bakgrunn av dette konkretiserer jeg kriteriet til å være at kvinners frigjøring fra tradisjonelle roller som følge av migrasjon, bør være av en viss utbredelse globalt. Utbredelsen bør være global fordi HDR 09 omhandler migrasjon på et globalt nivå. Dersom påstanden dreide seg

om et geografisk avgrenset område, burde det vært spesifisert. Det vil for eksempel ikke holde med ett eksempel fra ett land. Men utover det vil det være et anliggende for diskusjon hvorvidt kriteriet er oppfylt eller ikke.

Implisitt forståelse av empowerment

Dette spørsmålet knytter seg til den delen av problemstillingen som spør etter hvilke forståelser av utvikling HDR 09 gir uttrykk for. HDR 09 inkluderer empowerment i sin definisjon av utvikling. Hvilke forståelser av empowerment HDR 09 gir uttrykk for, kan følgelig ses som en del av den forståelsen av utvikling HDR 09 gir uttrykk for.

Her er det altså ikke HDR 09s definisjon av empowerment som står i fokus, men måten begrepet brukes på i praksis. Et sentralt spørsmål i denne sammenhengen er hvilke empiriske observasjoner HDR 09 plasserer i kategorien empowerment. Det kan jeg finne ut ved å undersøke kildene HDR 09 refererer til i forbindelse med påstander om empowerment.

Analysens utgangspunkt

Som nevnt i innledningen i denne oppgaven, er påstanden i kapitteloverskriften hentet fra følgende avsnitt i HDR 09:

Moving generally brings benefits, most directly in the form of remittances sent to immediate family members. However, the benefits are also spent – thereby generating jobs for local workers – and behaviour changes in response to ideas from abroad. Women in particular may be liberated from traditional roles (mine uthevinger) (HDR 2009: 3).

Dette avsnittet handler om at migrasjon generelt fører med seg fordeler. Avslutningsvis står det at kvinner i særdeleshet kan bli frigjort fra tradisjonelle roller. Imidlertid står det ikke eksplisitt hva som fører til denne potensielle konsekvensen. Siden setningen om kvinners frigjøring kommer etter det som står om at ideer fra utlandet kan føre til endring i atferd tolker jeg HDR 09s budskap dit hen at *ideer fra utlandet* fører til endring i væremåte som enten *innebærer* eller *videre fører til* at kvinner i særdeleshet kan frigjøres fra tradisjonelle roller. HDR 09 kommer ikke her med noe belegg for eller begrunnelse for hvordan ideer fra utlandet kan føre til at kvinner i særdeleshet kan frigjøres fra tradisjonelle roller. Derfor vil jeg

analysere alle påstander andre steder i rapporten som tematisk kan plasseres under hovedpåstanden *Migrasjon kan frigjøre kvinner fra tradisjonelle roller*.

Før jeg analyserer påstandene som handler om kvinners frigjøring, vil jeg redegjøre mer for HDR 09s beskrivelse av såkalte ideer fra utlandet, også kalt sosiale remisser.

Sosiale Remisser

HDR 09 definerer sosiale remisser som "[t]he ideas, practices, identities and social capital that flow back to families and communities at origin" (2009: 79). Dette er både en bred og en diffus definisjon. Imidlertid forklares HDR 09s forståelse av sosiale remisser gjennom tre eksempler:

1) Likere fordeling av husarbeid og empowerment i den Dominikanske Republikk

The case of the Dominican village of Miraflores, where two thirds of families sent members to Boston in the 1990s, shows the impacts on gender dynamics. Women's roles changed, not only in Boston, where they went out to work, but also in the Dominican Republic, where they enjoyed a more equal distribution of household tasks and greater empowerment generally (HDR 09: 79).

2) Endring av moskétradisjoner i Pakistan

Another example comes from Pakistanis at the Islamic Center of New England in the United States, where women pray and run the mosque alongside men. News of these changes has travelled back to Karachi in Pakistan, where some women still prefer traditional approaches but others are trying to create new spaces where women can pray and study together (HDR 2009: 79).

3) Konsekvenser for helse

Health is another area where social remittances have an impact. As a result of exposure abroad, visiting or returning migrants *may* bring back practices such as drinking safe water, keeping animals out of living spaces, or going for annual medical check-ups (min uthevning) (HDR 2009: 79).

Det første og andre eksempelet refererer til faktiske hendelser, mens det siste eksempelet bare er et hypotetisk eksempel. Ingen av eksemplene har kildehenvisninger. Jeg antar imidlertid at eksempelet fra den Dominikanske Republikk er hentet fra Peggy Levitts (1998; 2001)

forskning på sosiale remisser overført fra Boston til Miraflores, dette fordi tidsperioden stemmer og stedene er de samme. Som nevnt er det Levitts definisjon av sosiale remisser HDR 09 (79) støtter seg til. Eksempelet fra Pakistan og eksempelet om helse har jeg ikke klart å spore opp kildene til. Jeg kommer tilbake til disse eksemplene fra den Dominikanske Republikk og Pakistan senere i kapittelet.

De tre eksemplene kjennetegnes alle ved å handle om migrasjon fra fattige til rike land. Dette spesifiseres ikke i eksempelet om helse, men fremgår av konteksten. Problemer knyttet til urent drikkevann, dyrs tilstedeværelse rundt husværet og mangel på helseundersøkelser er noe som assosieres med fattige land i Sør. Alle eksemplene handler dermed om ideer og praksiser som mennesker fra fattige land kan lære av mennesker i rike land.

I det forutgående har jeg undersøkt HDR 09s eksplisitte bruk av begrepet sosiale remisser. Vi har sett at HDR 09 definerer sosiale remisser som ideer, praksiser, identiteter og sosial kapital som strømmer tilbake til migrant(ene)s familier og lokalsamfunn. Videre har vi sett at HDR 09 forklarer sosiale remisser gjennom eksempler som handler om at mennesker fra fattige land lærer fra mennesker i rike land. Dette kan fortelle oss noe om HDR 09s idé om sosiale remisser. Men det gir oss ikke noe empirisk belegg for *at* sosiale remisser fører til utvikling. For å undersøke HDR 09s empiriske begrunnelse for at sosiale remisser har en utviklingseffekt, vender jeg tilbake til temaet om kvinners frigjøring, et av eksemplene på sosiale remisser.

Mellom begrep og argument

De fleste av HDR 09s påstander om kvinners frigjøring som følge av migrasjon er å finne i følgende avsnitt¹²:

[1] Movement can allow rural women to gain autonomy. [2] Empowerment tends to occur when migration draws women from rural to urban areas, separating them from other family members and friends and leading them to take paid work outside home. [3] Qualitative studies in Ecuador, Mexico and Thailand have demonstrated such effects. [4] For the women in these studies, returning to the old rural way of life was an unthinkable position. [5] Higher labour force participation and greater autonomy have also been found among Turkish women who emigrated (HDR 2009: 60).

I det følgende vil jeg undersøke hvordan hver av påstandene i dette avsnittet relateres til hverandre. For ordens skyld kaller jeg avsnittet for *empowerment-avsnittet*. Jeg forstår den første setningen, *Movement can allow rural women to gain autonomy*, som en oppsummering av setningene som følger i resten av avsnittet. Den gir kun en generell påstand om at forflytning kan la rurale kvinner oppnå autonomi. Setningene som følger er mer spesifikke, men de kan alle plasseres innenfor meningsinnholdet i den første setningen. Den første påstanden har heller ingen kildehenvisning, så det vanskelig å sjekke om HDR 09 har belegg for den første påstanden uten å undersøke teksten som følger.

De følgende påstandene relateres alle til hverandre. Den tredje påstanden refererer til den andre, *Qualitative studies in Ecuador, Mexico and Thailand have demonstrated such effects*, hvor *such effects* refererer til konsekvensforløpet beskrevet i den første påstanden. I den fjerde påstanden står det *in these studies*, som refererer til studiene nevnt i den andre påstanden. I den femte påstanden står det at økt arbeidsdeltakelse og større autonomi *also* har blitt funnet blant tyrkiske kvinner, hvor *also* må indikere at dette også var tilfellet i studiene nevnt i den tredje påstanden.

Spørsmålet som følger så er hvordan disse sammenhengene kan forstås i forhold til begrepene som brukes. Nærmere bestemt: Hvordan kan det forstås at det brukes ulike begreper¹³ i setninger som refererer til hverandre med ord som *such effects*, *these studies* og *also*? Betyr

---

¹² Utover dette avsnittet er det noen påstander i to eksempler fra henholdsvis USA og Den Dominikanske Republik, og USA og Pakistan. Disse påstandene analyserer jeg i slutten av dette kapitlet.

¹³ *Migration versus movement* og *empowerment versus autonomy* versus *higher labour participation*.

det at begrepene, i følge HDR 09, er synonyme? Eller betyr det at de sees på som like nok til å settes de i en slik relasjon? Og dersom sistnevnte er svaret: På hvilken måte overlapper de?

For å svare på dette kategoriserer jeg først begrepene i to kategorier. Alle påstandene i dette avsnittet er bygget opp av en kobling mellom *hendelser* (migration, movement og Turkish women emigrated) på den ene siden, og *konsekvenser av disse hendelsene* (empowerment, autonomy, greater autonomy og higher labour participation) på den andre siden. Hendelsene og konsekvensene av disse hendelsene er to kategorier som relateres til hverandre og dermed utgjør en forklaring (Aase 2007: 114), eller i denne sammenhengen en påstått forklaring. I det følgende vil jeg undersøke hvor stor grad av likhet det er mellom begrepene i hver av disse to kategoriene.

Hendelsene *migration*, *movement* og *Turkish women emigrated* er tre ulike språklige uttrykk for migrasjon¹⁴. HDR bruker stadig *movement* og *migration* om hverandre, og det er ingenting som tyder på at det er noen vesentlig forskjell på disse begrepene slik de brukes i rapporten. I oversikten over grunnleggende begreper brukt i rapporten blir *Human movement* definert som *the act of changing one's place of residence*. Migrasjon generelt blir ikke definert, men *internal migration* og *international migration* blir definert som *human movement* henholdsvis innenfor et lands grenser og på tvers av landegrenser (HDR 2009: 15). For enkelhets skyld bruker jeg begrepet *migrasjon* når jeg henviser til både *migration* og *movement*.

Begrepene som handler om konsekvenser av migrasjon, *empowerment*, *autonomy*, *greater autonomy* og *higher labour participation*, kan derimot ikke plasseres i én samlebetegnelse. I undersøkelsen av disse begrepene ser jeg først på empowerment i forhold til autonomi, deretter drøfter jeg hvor jeg kan plassere økt arbeidsdeltakelse, og til slutt gjør jeg en mer omfattende analyse av empowerment.

HDR 09 definerer empowerment som "(...) the freedom to act in pursuit of personal goals and well-being" (HDR 2009: 60). Autonomi kommer fra gresk og betyr "selvlovgivning, selvbestemmende, selvbestemmelsesrett og selvstyre" (Berulfsen og Gundersen 2001). Jeg anser *selvlovgivning* og *selvbestemmende* for å være synonymt med *the freedom to act in pursuit of personal goals and well-being*. På bakgrunn av dette slutter jeg dit hen at HDR 09

---

¹⁴ Med unntak av den åpenbare spesifikasjonen som ligger i *Turkish women emigrated*

bruker empowerment og autonomi om hverandre, men empowerment-begrepet gis en større grad av definert innhold. Derfor vil jeg videre i analysen plassere autonomi under empowerment.

Konsekvensen *økt arbeidsdeltakelse* er hentet fra setningen ”Higher labour force participation and greater autonomy have also been found among Turkish women who emigrated” (HDR 2009: 60). Hva refererer *also* til i denne sammenhengen? De andre setningene handler alle om at migrasjon har ført til empowerment. Med hensyn til denne sammenhengen kan HDR 09 tolkes dit hen at *also* refererer til empowerment. I så måte innebærer det at *økt deltakelse i arbeidslivet* og *større autonomi* inkluderes i empowerment-begrepet. Når det gjelder autonomi, har jeg allerede funnet ut at det betydningsmessig kan nettopp det. Men når det gjelder *økt deltakelse i arbeidslivet* er dette en type konsekvens som er av en annen karakter enn den typen konsekvens empowerment er. Empowerment handler om *friheten til å kunne handle* i tråd med personlige mål og velvære. At kvinner øker sin deltakelse i arbeidslivet vil sannsynligvis være en konsekvens av at kvinner oppnår større empowerment. Men definisjonsmessig kan det ikke økt deltakelse i arbeidslivet og empowerment forstås i et en-til-en-forhold.

I dette underkapitlet har jeg altså undersøkt hvorvidt det er en sammenheng mellom påstandene i empowerment-avsnittet og videre har jeg sett på forholdet mellom begrepene som beskriver hendelser og konsekvenser. Jeg har konkludert med at det er en sammenheng i alle leddene fra den andre til den femte påstanden, mens den første påstanden oppsummerer disse. Videre har jeg funnet ut at *migrasjon* og *empowerment* kan fungere som samlebetegnelser for begrepene som blir brukt til å beskrive henholdsvis hendelser og konsekvenser. Her faller imidlertid *økt arbeidsdeltakelse* utenfor, og jeg har heller ikke funnet ut hvor i sammenhengen jeg kan plassere det.

Fra empirisk observasjon til begrep og argument

I dette underkapitlet vil jeg analysere empowerment-begrepet gjennom tre trinn. For det første ser jeg på den meningen som tillegges empowerment-begrepet ut i fra *konteksten* begrepet fremsettes i. For det andre peker jeg på hva som ifølge HDR 09 *fører til* empowerment. For

det tredje undersøker jeg litteraturen HDR 09 henviser til i for å *gi belegg* for påstandene om empowerment.

Målet med denne tretrinnsanalysen er for det første å belyse hvordan HDR 09 slutter fra empirisk observasjon til begrepet empowerment. Med andre ord vil jeg undersøke hvilke empiriske observasjoner HDR 09 henviser til for å begrunne at migrasjon fører til empowerment. For det andre vil jeg undersøke hvordan sammenhengen mellom migrasjon og empowerment forklares. Nærmere bestemt vil jeg se på hvordan begrepene migrasjon og empowerment kobles sammen i litteraturen det henvises til. Hvordan forklares og begrunnes den potensielle årsakssammenhengen mellom migrasjon og empowerment? For å besvare disse spørsmålene må jeg både finne ut hva empowerment *innebærer*, og hva som *fører til* empowerment.

Før jeg går videre med spørsmålene beskrevet ovenfor, gjør jeg tre forberedende analyser av empowerment-avsnittet. Først omformulerer jeg hver påstand slik at hendelsesforløpet står i kronologisk rekkefølge; deretter kategoriserer jeg påstandene etter henholdsvis *generaliserte påstander* og *illustrerende eksempler*; til slutt kategoriserer jeg innholdet i påstandene etter *hendelse, konsekvens* og *hvem konsekvensen gjelder for*.

Omformuleringen av setningene gjør jeg ved å skrive om setningen slik at de starter med det som tidsmessig skjer først, og følger det kronologiske hendelsesforløpet til det som skjer sist. Dette er ment å skape en bedre oversikt over handlingsforløpet i påstandene. Påstanden 3 og 4 behandles sammen, siden de omhandler det samme hendelsesforløpet.

Sitat	Oversatt og omformulert etter kronologisk tidsforløp
1) <i>Movement can allow rural women to gain autonomy</i>	Migrasjon kan føre til autonomi for kvinner.
2) <i>Empowerment tends to occur when migration draws women from rural to urban areas, separating them from other family members and friends and leading them to take paid work outside home.</i>	Migrasjon som innebærer at kvinner flytter fra landsbygda til byen, skilles fra andre familiemedlemmer og venner og deltar i arbeidslivet utenfor hjemmet, tenderer til å føre til empowerment.
3 og 4) <i>Qualitative studies in Ecuador, Mexico and Thailand have demonstrated such effects. For the women in these studies, returning to the old rural way of life was an unthinkable position.</i>	Kvalitative studier fra Ecuador, Mexico og Thailand viser at migrasjon som innebærer at kvinner flytter fra landsbygda til byen, separeres fra venner og familie og deltar i arbeidslivet, tenderer til å føre til empowerment. Etter at de hadde migrert, var det utenkelig for dem å vende tilbake til det gamle rurale livet.
5) <i>Higher labour force participation and greater autonomy have also been found among Turkish women who emigrated.</i>	Blant tyrkiske kvinner som har emigrert, har man funnet økt deltakelse i arbeidslivet og større autonomi.

Tabell 1: Oversikt over siterte påstander og kronologisk omformulerte påstander i empowerment-avsnittet.

Kategorisering av påstandene etter *generaliserte påstander* og *illustrerende eksempler* gjør jeg fordi det er to typer av påstander som må behandles på ulike måter. Illustrerende eksempler forteller noe om det respektive eksempelet, mens generaliserte påstander hevder å kunne fortelle noe generelt. I empowerment-avsnittet kan nummer en og to betegnes som generaliserte påstander, mens nummer tre, fire og fem hører hjemme i kategorien illustrerende eksempler. Eksempelvis hevder påstanden ”[e]mpowerment *tends* to occur when migration draws women from rural to urban areas, separating them from other family members and friends and leading them to take paid work outside home (min utheving)“ (HDR 2009: 60) å kunne gi belegg for at empowerment har en tendens til å oppstå når migrasjon foregår på bestemte måter. Dette er altså en påstand om et generelt fenomen, til forskjell fra den påfølgende påstanden “Qualitative studies in Ecuador, Mexico and Thailand have demonstrated such effects” (HDR 2009: 60) som kun viser til disse kvalitative studiene som illustrerende eksempler.

Det er de generaliserte påstandene som er mest interessant i denne sammenhengen, fordi dette kapitlet i siste instans søker begrunnelse for den generelle påstanden *Migrasjon kan frigjøre*

kvinner fra tradisjonelle roller. Dette er en generalisert påstand som ikke kan gis tilstrekkelig belegg av illustrerende eksempler. Jeg velger likevel å ta med de illustrerende eksemplene i analysen fordi de nettopp er en del av HDR 09s begrunnelse av at migrasjon kan føre til empowerment.

Under følger en tabell over sentrale komponenter i hendelsesforløpet til hver av påstandene i empowerment-avsnittet. Her har jeg tatt utgangspunkt i de omformulerte påstandene, og ikke de originale sitatene. Tabellen inkluderer også kategoriseringen av generaliserte påstander versus illustrerende eksempler.

	Hendelse	Konsekvens	For hvem
Generalisert påstand	1) Migrasjon	Autonomi	Kvinner fra landsbygda
	2) Migrasjon som innebærer at kvinner flytter fra landsbygda til byen, separeres fra venner og familie og tar betalt arbeid utenfor hjemmet	Empowerment	Kvinner som har migrert (fra landsbygda)
Illustrerende eksempler	3 og 4) Kvinner i Thailand, Mexico og Ecuador som har flyttet fra landsbygda til byen, blitt separert fra venner og familie og tatt betalt arbeid utenfor hjemmet.	A) Empowerment B) Utenkelig å vende tilbake til den gamle rurale livsstilen.	Kvinner fra landsbygda i Thailand, Mexico og Ecuador som har migrert
	5) Kvinner i Thailand som har emigrert	Økt deltakelse i arbeidslivet og større autonomi	Kvinner i Tyrkia som har emigrert

Tabell 2: Oversikt over sentrale komponenter i hendelsesforløpet til hver av påstandene i empowerment-avsnittet.

I det følgende vil jeg forsøke å teste påstandene i empowerment-avsnittet. Den første påstanden har ikke litteraturhenvisning og kan derfor ikke testes. Jeg kommer tilbake til denne setningen senere. Når det gjelder den andre påstanden, vil jeg undersøke om HDR 09 har empirisk belegg for å generalisere til at empowerment tenderer til å oppstå som følge av de

nevnte hendelsene, mens når det gjelder de to siste påstandene vil jeg i første omgang undersøke om HDR 09 har belegg for de respektive illustrerende eksemplene.

Testing av påstandenes empiriske belegg

I denne delen undersøker jeg det empiriske belegget til påstand to (empowerment som tendensiell konsekvens), tre og fire (empowerment som illustrerende eksempler). Dette gjør jeg ved å undersøke all litteraturen¹⁵ der blir referert til i forbindelse med påstandene. Dersom kildelitteraturen ikke kommer med empirisk belegg for påstanden, går jeg videre til neste ledd av litteraturreferanser.

Empowerment som tendensiell konsekvens

2) Migrasjon som innebærer at kvinner flytter fra landsbygda til byen, separeres fra andre familiemedlemmer og venner og deltar i arbeidslivet utenfor hjemmet, tenderer til å føre til empowerment.

Denne påstanden blir underbygget av bokkapitlet ”Migration and Women’s Empowerment” (Hugo 2000). Jeg har ikke funnet direkte dekning for påstand nummer to i dette kapitlet. For å søke etter dekning for påstanden ser jeg først på alt som kan relateres til påstanden, deretter tar jeg for meg litteraturen det refereres videre til. I tillegg til å lete spesifikt etter belegg for påstand nummer to, fokuserer jeg også på hva som inkluderes i kategorien empowerment.

Følgende sitat fra Hugo (2000: 298) omhandler de tre kjennetegnene som HDR 09 hevder øker sannsynligheten for at migrasjon fører til empowerment.

”It [female migration] often involves a transition *from a rural to an urban context*. Migrant women may for the first time *receive money for their work* and have control over what they do with that money. They may for the first time be *living with people other than their family*” (mine uthevinger).

---

¹⁵ Med unntak av enkelte kilder det har vært vanskelig å få tak i og kilder som er skrevet på språk jeg ikke forstår (spansk og tyrkisk).

Videre skriver Hugo (2000: 298) at det er mange studier som indikerer at disse elementene bidrar til empowerment for migrantkvinner, spesielt når de migrerer fra landsbygda til byen. Dette er helt i tråd med påstand to. Fire studier nevnes som eksempel: Hoy (1996), som fant at kvinner som flyttet fra landsbygda i Kina til Beijing fikk større kontroll over egne liv; Williams (1990: 21), som i sin studie av kvinner som arbeidet i indonesiske fabrikker, fant at ønsket om å oppnå større uavhengighet var et vesentlig motiv for migrasjonen; Wolf (1990), som fant at kvinnene hun intervjuet i indonesiske fabrikker, hadde trosset foreldrenes ønsker da de reiste bort og tok jobb som fabrikkarbeidere; og Ariffin (1984: 214), hvis funn var at malaysiske kvinner som hadde migrert fra malay-muslimske rurale områder til byen, så migrasjon som en vei til frihet og autonomi¹⁶.

Ifølge Hugo (2000: 298) inkluderes altså følgende elementer i begrepet empowerment; kontroll over egne liv; uavhengighet; å trosse foreldrenes ønske; frihet og autonomi. Av disse studiene er det bare Hoy (referert i Hugo 2000: 298) som viser til empowerment som en *konsekvens* av migrasjon. I de tre andre studiene blir empowerment brukt som en *forklaring* på hvorfor kvinnene valgte å migrere, eventuelt hvordan empowerment var en del av migrasjonsprosessen. Nærmere bestemt handler Williams (1990:21) og Ariffin (referert i Hugo: 298) om hvordan empowerment-elementet var en del av hva kvinnene ønsket å oppnå med migrasjonen, mens Wolf (referert i Hugo: 298) handler om hvordan migrasjonen ble muliggjort (Hugo 2000: 298). Av disse fire (Hoy¹⁷, Williams, Ariffin¹⁸ og Wolf¹⁹) er det kun Williams og Wolf som er publisert, og av de har jeg bare klart å få tak i Williams.

I Hugo (2000: 298) står det ”Williams (1990:21), in her study of women working in Indonesian city factories, found that the desire to obtain greater independence was a significant motive for migration.” Setningen er basert på en side i boka ”Development, Demography, and Family Decision-Making: The Status of Women in Rural Java” (Williams 1990). Boka beskriver en kvantitativ analyse av hva som påvirker kvinners status i familien i

---

¹⁶ Her blir økonomisk motivasjon først nevnt som en viktig årsak, mens ønsket om frihet og autonomi fremstilles som en tilleggsmotivasjon (Hugo 2000: 298).

¹⁷ Hoy, C. i (1996), ’The Fertility and Migration Experiences of Migrant Women in Beijing, China’, unpub. Ph.D. thesis, Geography Department, Leeds University. (Referanse i Hugo 2000.)

¹⁸ Ariffin, J. (1984), ’Industrial Development and Rural-Urban Migration of Malay Women in peninsular Malaysia’, unpub. Doctoral diss., University of Queensland. (Referanse i Hugo 2000.) Det kan absolutt diskuteres hvorvidt empiri fra 1984 har relevans for den empiriske situasjonen i 2009. Kvinners migrasjonssituasjon har forandret seg betraktelig i løpet av disse 25 årene (Castles & Miller 2009: 12).

¹⁹ Wolf, D.L: (1990), ’Factory Daughters, the Family and Nuptiality in Java’, *Genus*, 46/3-4: 45-54. (Referanse i Hugo 2000.)

det rurale Java (Indonesia)²⁰. Siden det refereres til er ikke en del av analysen, men er en del av en generell innføring i temaet kvinner, utvikling og demografiske prosesser. Under overskriften *Why do they go?*, nevnes seks konkrete motivasjonsfaktorer basert på en litteraturgjennomgang med et globalt perspektiv. Motivasjonsfaktorene som er knyttet til økonomiske forhold er ønsket om å finne eller forbedre jobber, utdanning og inntekt, mens motivasjonsfaktorer som er knyttet til personlige og sosiale forhold inkluderer ekteskap, økt uavhengighet og nettverksmigrasjon (Williams 1990: 21). Williams peker på forbedring av jobb, nettverk og ekteskap som de tre viktigste motivasjonsfaktorene.

In a recent review of the literature on women and migration, movers motivated by the search for employment were found to outnumber those moving for any other reason. As a rule, studies in which economic influences were cited as determining women's moves also outnumbered those in which women claimed to have moved for personal or social reasons (Findley and Williams, 1987). This was the case in both within and across regions of the developing world, and it runs counter to the argument of those who content that women's moves are much more commonly social or personal than economic in nature.

On the other hand, associational moves were found to be the second most commonly cited moves among women in Asia and Africa, as well as among those moving from less developed to more developed countries; and they were only slightly less important among women from Latin America, the Caribbean, and the South Pacific. Marriage migration was ranked third in importance in Asia and Africa, a finding that was again roughly reflected in the other regions (Findley and Williams, 1987 sitert i Williams 1990: 21).

Hugo gjør to slutningsfeil i henvisningen til Williams. For det første gir Hugo inntrykk av at kvinners motivasjon om uavhengighet er et sentralt funn hos Williams, ved å skrive "[Williams] found that the desire to obtain greater independence was a significant motive for migration" (Hugo 2000: 298). Dette er ikke direkte feil, men graden av denne motivasjonsfaktorens betydning i Hugo står ikke i samsvar med hva som presenteres i Williams. Med andre ord overdriver Hugo et aspekt ved Williams empiri. For det andre skriver Hugo at dette er et funn blant kvinner som jobbet på fabrikker i Indonesia. Dette stemmer ikke. Rangeringen av motivasjonsfaktorene er gjort med et internasjonalt perspektiv. Her presenterer altså Hugo et funn hos Williams som omhandler populasjonen kvinnelige migranter på globalt nivå, mens hun (Hugo) omtaler funnet som om det handler om en annen

---

²⁰ Migrasjon er ikke hovedfokus, men er ett av mange temaer. Ett relevant funn som er et resultat av hovedanalysen er at par som migrerer innen de fire første årene av ekteskapet oppnår økt likestilling (Williams 1990: 128). Men dette nevnes altså ikke av Hugo (2000).

(langt mer spesifikk) populasjon, nemlig kvinnelige kvinner som jobber på fabrikker i Indonesia. Problemet med disse slutningsfeilene er at de svekker presisjonen i HDR 09s referanser, og dermed også HDR 09s redegjørelse for empirigrunnlaget de bygger argumentasjonen sin på.

Empowerment i illustrerende eksempler

3 og 4) Kvalitative studier fra Ecuador, Mexico og Thailand er eksempler på at migrasjon som innebærer at kvinner flytter fra landsbygda til byen, separeres fra venner og familie og deltar i arbeidslivet, tenderer til å føre til empowerment. For kvinnene i disse studiene var det utenkelig å vende tilbake til den gamle livsstilen.

I det følgende redegjør jeg for de kvalitative studiene fra Thailand og Mexico. Studien fra Ecuador²¹ har jeg ikke kunnet undersøke fordi den kun foreligger på spansk, et språk jeg ikke kan.

Studien fra Thailand

Den kvalitative studien fra Thailand beskrives i artikkelen *Contesting the Margins of Modernity: Women, Migration, and Consumption in Thailand* (Mills: 1997). Artikkelen tar utgangspunkt i et feltarbeid gjort blant unge kvinner som har arbeidsmigrert fra den thailandske landsbygda til Bangkok. Mills bruker ikke begrepet empowerment, men omtaler situasjoner som kan plasseres innenfor HDR 09s empowerment-definisjon²². Min tilnærming til artikkelen har nettopp vært å peke på observasjoner som kan plasseres under eller i nærheten av HDR 09s definisjon av empowerment. Videre drøfter jeg hvorvidt det er riktig å bruke disse observasjonene som belegg for påstanden om at empowerment tenderer til å oppstå når kvinner flytter fra landsbygda til byen, separeres fra venner og familie, og tar del i arbeidslivet.

I Mills' artikkel har jeg funnet to ulike typer endringer som har oppstått som en konsekvens av at kvinnene har migrert fra den thailandske landsbygda til Bangkok. Disse kan betegnes som *midlertidig empowerment* og *potensielt varig empowerment*.

---

²¹ Zambrano, G. C. and H. B. Katty. 2005. "My Life Changed: Female Migration, Perceptions and Impacts". Quito: Centro de Planificación y Estudios Sociales Ecuador and UNIFEM.

²² Som altså er "the freedom to act in pursuit of personal goals and well-being" (HDR 2009: 60).

Midlertidig empowerment

Kvinnene i Mills' feltarbeid er i slutten av tenårene eller begynnelsen av tjueårene. Det er i denne alderen kvinner er attraktive for tekstil- og teknologifabrikkene i Bangkok. Når de nærmer seg tretti, mister de som regel jobben. Alternativene består da i å vende tilbake til landsbygda, eller å fortsette å jobbe i uformell sektor med dårlig lønn og dårlige arbeidsvilkår. De aller fleste flytter tilbake til stedet de kom fra, gifter seg og fortsetter det tradisjonelle livet der (Mills 1997).

Artikkelen inneholder flere funn som er i tråd med HDR 09s definisjon av empowerment. De fleste kvinnene som ble intervjuet ga uttrykk for at de opplevde personlig *autonomi* av migrasjonssituasjonen (Mills 1997: 44). Videre ga flere uttrykk for at de hadde mulighet til å *tjene egne interesser* og at de kunne *forskyve begrensningene* som fulgte med deres underordnede posisjon i samfunnet (Mills 1997: 54). Jeg velger å kalle dette *midlertidig empowerment*. Endringene plasseres innenfor HDR 09s definisjon av hva empowerment innebærer, samtidig så vi i forrige avsnitt at endringene er av en midlertidig karakter.

Denne artikkelen kan si oss at kvinnene Mills intervjuet opplevde midlertidig empowerment som en konsekvens av migrasjonsprosessen. Imidlertid skriver ikke Mills noe om hvor mange kvinner hun har intervjuet eller observert, derfor er det vanskelig å vurdere hva dette funnet kan si oss om empowerment for thailandske kvinner generelt.

Det er også en svakhet at artikkelen ikke forteller noe om kvinnes videre liv etter at de vendte tilbake til landsbygda. Den kan derfor bare fungere som belegg for at kvinnene som migrerte fra den thailandske landsbygda til Bangkok opplevde empowerment for en begrenset tidsperiode, nemlig de årene de jobbet i Bangkok.

Potensielt varig empowerment

Den andre endringen jeg har funnet i Mills' artikkel, handler om empowerment med en potensielt varig karakter. I følge Mills gir den økonomiske uavhengigheten kvinnene opparbeider seg i Bangkok, i noen tilfeller mulighet for å gjøre investeringer som kan bevare den oppnådde autonomien på sikt. "One response among migrant women is to plan for a return home but to do so in a way that will preserve some of their hard-won thai samay [*up-to-date*] status and autonomy (Mills 1998: 49)." Videre nevnes det to slike strategier: å investere i en butikk eller en snacksautomat og å investere økonomisk og tidsmessig i videre

utdannelse. Mills peker på to kvinner, Maew og Lek, som har investert i videre utdannelse. Maew valgte å kutte ned på remissene hun sendte til familien og på egne handleturer til fordel for å bruke penger og fritid på videregående utdannelse. I tillegg sparte hun penger for å kunne ta lærerutdanning på en distriktshøyskole. Lek brukte penger og fritid på å gå på en skjønnhetsskole, og planen var å kunne jobbe i en frisørsalong i nabobyen til hjemstedet hennes (Mills 1998: 49, 50).

Følgende utdrag forstår jeg som en drøfting av hvorvidt migrasjonsopplevelsen bidrar til empowerment for de thailandske migrantkvinnene:

Lek and Maew were somewhat unusual in their ability to marshal their resources for such specific long-term goals. (...) Most of the rural-urban migrants that I knew either had less concrete plans for their future or were unable or unwilling to ignore parental expectations so consistently. Nevertheless, they too hoped to be more than just “rice and upland crop farmers” (...) when they left the city. Achieving this goal is difficult – and even Maew and Lek wondered whether their educational investments would really pay off in the end. Moreover, young women who plan and work toward a successful return to the village find that circumstances intervene. A sudden illness, an accident on the job, factory layoffs, a family crisis, or (...) the competing demands and expectations of parents - such events can quickly force a woman into an agonizing decision (Mills 1997:49, 50).

At kvinnene bruker ressursene de har opparbeidet seg i Bangkok til spesifikke langsiktige mål, er helt i samsvar med HDR 09s definisjon av empowerment. Imidlertid sier ikke denne forskningen noe om hvorvidt Lek og Maew faktisk klarer og får mulighet til å bruke utdannelsen til å gjøre den oppnådde empowerment-situasjonen varig. Jeg finner det også problematisk at Mills her kun kommer med to eksempler, Lek og Maew, og ikke minst at hun påpeker at dette er snakk om sjeldne tilfeller (Mills 1997: 50).

Funnene i Mills' undersøkelse gir ikke grunnlag for å konkludere med noe mer enn at de fleste kvinnene opplevde en midlertidig empowerment-situasjon mens de jobbet i Bangkok, mens det var få som ville eller greide å investere i noe som kunne opprettholde situasjonen de hadde opparbeidet seg. På grunnlag av dette gis det ikke belegg for å kunne skrive “[f]or the women in these studies, returning to the old rural way of life was an unthinkable position”. I Mills' artikkel er det snarere tvert i mot.

Studien fra Mexico

”Motherhood, Mobility and the Maquiladora in Mexico: Women’s migration from Veracruz to Reynosa” (Petros 2006) handler om kvinner som har flyttet fra Veracruz til Reynosa for å jobbe på *maquiladoraer*, som er fabrikker i frihandelssoner. Undersøkelsen baserer seg på intervjuer med åtte kvinner og én mann, samt uformelle intervjuer med dem Petros bodde hos under feltarbeidet. Fokuset i artikkelen er på hvordan kvinnene klarer å kombinere omsorgsarbeidet i hjemmet med arbeidet på fabrikken. Petros skriver i hovedsak om migrantkvinnenes sårbarhet i et samfunn med mye kriminalitet og dårlig sikkerhet, om mangel på sosiale tjenester for voksne og barn, og om dårlige arbeidsforhold på maquiladoraene.

Petros’ undersøkelse belyser en rekke forhold rundt kvinnelig arbeidsmigrasjon i Mexico. Imidlertid stiller jeg spørsmålstegn ved hvordan den kan egne seg som belegg for HDR 09s påstand om at empowerment tenderer til å oppstå når kvinner flytter fra landsbygda til byen, separeres fra venner og familie og tar del i arbeidslivet. Kvinnene Petros beskriver har nettopp gjort disse handlingene, men Petros forskning er ingen systematisk analyse av hvorvidt denne prosessen har ført til empowerment. Hun bruker verken begrepet empowerment eller beslektede begreper.

Det eneste utdraget som muligens kan tjene som belegg for HDR 09s påstand er følgende: ”Interestingly, not a single woman I interviewed at the border expressed a desire to return home permanently. Women shared with me that they were proud of having ”*gotten ahead*” (...) and *progressed in life* by going to work in the maquiladoras” (mine uthevninger) (Petros 2006:19²³). Denne setningen uttrykker noe av det samme som HDR 09 sier – ”For the women in these studies, returning to the old rural way of life was an unthinkable proposition” (HDR 2009: 60) – men det er klart at det at de ikke uttrykker et ønske om å flytte hjem, ikke er ensbetydende med at å flytte hjem er utenkelig for dem. Sett i forhold til denne studien er HDR 09s påstand ikke direkte feil, men en overdrivelse.

Så er spørsmålet hvorvidt det å oppleve *fremgang i livet* kan inkluderes i empowerment-begrepet. I møte med dette spørsmålet ser jeg to alternative tolkningsmuligheter. Ett alternativ er å forstå HDR 09s empowerment-begrep som en svært vid kategori som rommer alle

---

²³ Teksten inneholder ikke sidetall. Sidetallene derfor satt inn av meg.

empowerment-lignende situasjoner i empirien HDR 09 henviser til. Det vil si at empowerment-begrepet rommer både en midlertidig opplevelse av autonomi og opplevelsen av å ha fremgang i livet. Det andre alternativet er å konkludere med at HDR 09 ikke har belegg for sine påstander om empowerment. Dette spørsmålet er også aktuelt i drøftingen av neste påstand.

5) Blant kvinner som har emigrert i Tyrkia, har man funnet økt deltakelse i arbeidslivet og større autonomi.

Denne påstanden bygger på setningen ”[h]igher labor force participation and greater autonomy have *also* been found among Turkish women who emigrated” (min utheving) (HDR 2009: 60). Spørsmålet her er hva *also* refererer til. Ut fra konteksten tolker jeg *higher labor force participation* og *greater autonomy* som et resultat av at tyrkiske kvinners migrasjon. Betyr dette at *also* refererer til empowerment? Nærmere bestemt at HDR 09 inkluderer økt deltakelse i arbeidslivet og større autonomi i sitt empowerment-begrep? Som nevnt forstår jeg autonomi som en del av HDR 09s empowerment-begrep, fordi autonomi er i tråd med HDRs definisjon av empowerment. Men *higher labor force participation* forstår jeg heller som et potensielt resultat av empowerment, og ikke som en egenskap som kan inkluderes i selve betydningen av begrepet. Det vil si at økt deltakelse i arbeidslivet kan være et resultat av empowerment, og det kan føre til empowerment. Men det er ikke et en-til-en-forhold mellom økt arbeidsdeltakelse og empowerment. Her kommer vi tilbake til spørsmålet om hvorvidt HDR 09 opererer med et bredt empowerment-begrep, eller om HDR 09 ikke har belegg for sine påstander om empowerment. Jeg lar denne diskusjonen ligge til avslutningen av dette kapittelet.

Påstanden om kvinner som har emigrert i Tyrkia bygger på ”International Migration and Human Development in Turkey” (İçduygu 2009), som er en av ressursrapportene som ble utgitt i forbindelse med utgivelsen av HDR 09. Denne rapporten handler om forholdet mellom migrasjon og utvikling i Tyrkia. I det følgende undersøker jeg på hvilken måte rapporten gir belegg for påstand nummer fire. Det gjør jeg ved å se nærmere på de delene av denne rapporten som underbygger at migrasjon fører til *høyere arbeidsdeltakelse* og *større autonomi* for kvinner. Og videre undersøker jeg litteraturen det henvises til i disse delene. Denne analysen er altså strukturert etter relevante utdrag fra İçduygu 2009 og de litteraturhenvisningene som knyttes til de respektive utdragene.

Sitat om arbeidsdeltakelse, økonomisk velferd og ytterligere konsekvenser

Følgende avsnitt handler om at migrasjon fører til at kvinner får ta del i arbeidslivet eller at de får mer avanserte jobber enn tidligere. Dette fører til en forbedret økonomisk situasjon som igjen gir ytterligere fordeler.

International migration has a great potential to bring about variety of social mobility to the migrants as well as to their relatives, friends and their communities at large. For instance, there is ample evidence that emigration has greatly affected the employment status of Turkish migrants in the receiving countries. *Women are particular examples: migration enabled many of them to participate in labor force* for the first time in their lives, or took them from agricultural sector to manufacturing and service sectors. Such changes in emigrants' employment status *increased their economic well-being, which raised their social status, removed their burden of debt, or opened up opportunities for schooling, training, or entrepreneurship* (mine uthevinger) (İçduygu 2009: 25).

I dette avsnittet beskrives det en endringsprosess i tre ledd. I første omgang fører migrasjon til at kvinner får mulighet til å ta del i arbeidslivet for første gang, eller at de går fra å jobbe med jordbruk til industri- og servicesektoren. Dette fører i andre omgang til økt økonomisk velferd, som i tredje omgang øker migrantenes sosiale status, fjerner gjeldsbyrden eller åpner opp muligheter for utdanning, opplæring eller entreprenørskap. Denne prosessen har likhetstrekk med prosessen i påstand fire. Men igjen oppstår det begrepsmessige uklarheter. Begrepet autonomi brukes ikke i sitatet fra İçduygu (2009). Holder det da med situasjoner som kan assosieres med, eller overlappes med autonomi? Som sagt kommer jeg til bake til denne problemstillingen i avslutningen av dette kapitlet. I det følgende vil jeg undersøke hvordan det gis empirisk belegg for sitatet over.

Empiriske funn i Day & İçduygu 1997

Sitatet ovenfor referer til artikkelen *The Consequences of International Migration for the Status of Women: A Turkish Study* av Day & İçduygu. Dette er en kvantitativt orientert holdningsundersøkelse om tyrkiske kvinners status. Informantene var inndelt i tre kategorier: Returnerte migranter, ikke-migranter som var nære slektninger eller venner av migranter og en kontrollgruppe av informanter uten de nevnte egenskapene. Resultatene av undersøkelsen viste at returnerte migranter i størst grad uttrykte ”ikke-tradisjonelle” holdninger, mens de som ikke hadde migrert (kontrollgruppen) i minst grad uttrykte ”ikke-tradisjonelle” holdninger. De som ikke hadde migrert, men som var nære slektninger eller venner av

migranter, lå i en mellomposisjon. Sentralt for de såkalte ”ikke-tradisjonelle holdningene” står kvinners økte status (Day & İçduygu 1997: 343-347).

Så langt kan det se ut som at Day og İçduygu (1997) gir empirisk belegg for sitatet fra İçduygu (2009). Imidlertid undersøker Day og İçduygu hvorvidt migrantenes holdninger skyldes *sosialisering* etter migrasjonen eller *rekruttering* før migrasjonen. Det vil si om årsaken til migrantenes holdninger er at de har migrert, eller om sammenhengen mellom migranter og ikke-tradisjonelle holdninger skyldes at de som har ikke-tradisjonelle holdninger er mer tilbøyelige til å migrere. Ifølge Day og İçduygu er det vanskelig å fastsette den relative betydningen av sosialisering versus rekruttering. Men de fant ut at rekrutteringsteorien var signifikant, mens de bare fant delvis belegg for sosialiseringsteorien (Day og İçduygu: 348, 349). Artikkelen konkluderer med at migrantenes holdninger skyldes at hele samfunnet er i endring, og ikke migrasjon spesielt (Day og İçduygu 1997: 356, 357).

There is little support here for the contention that the type of international migration that has involved so many Turks these past three decades, mostly temporary and economically motivated, and from relatively poor agricultural or slightly industrialized areas to rich, highly industrialized ones characterized by marked differences in language, religion, and overall culture, is going to result in moving the status of women from a more to a less ”traditional” plane (Day og İçduygu 1997: 357).

Sitat om økt arbeidsdeltakelse

I sitatet under hevdes det, i motsetning til i Day og İçduygu (1997), at migrasjon har hatt en direkte effekt på kvinners stilling i Tyrkia.

Emigration affected women’s role through several ways: urbanization, the adoption of a nuclear family pattern, entry into the labor market, and increasing media exposure brought about changes in life styles and *emancipation*, particularly for many rural women who joined their husbands abroad and found jobs there. *For thousands of women from Turkey, emigration has been a real cause behind their growing labor force participation.* To illustrate, while the proportion of female Turkish workers in Germany’s labor force was 26 per cent in 1974, this proportion for those females in Turkey employed outside agriculture was only 11 per cent in 1975 (mine uthevninger) (İçduygu 2009: 26, 27, refererer til Abadan-Unat 2006: 165).”

Empiriske funn i Abadan-Unat (2006)

Jeg forholder meg her bare til İçduygus tolkning av Abadan-Unat, siden Abadan-Unat 2006²⁴ kun foreligger på tyrkisk, et språk jeg ikke kan. Avsnittet ovenfor forteller oss at emigrasjon har ført til en rekke prosesser: urbanisering, kjernefamiliekultur, kvinners inntog i arbeidslivet og økt mediepåvirkning. Disse prosessene har videre ført til livsstilsendring og frigjøring for tyrkiske kvinner. Dette er særlig gjeldende for kvinner fra landsbygda. Emigrasjonens betydning for kvinnes økte arbeidsdeltakelse understrekes også til slutt.

Sitat om endring av kvinners status

Her ser jeg nærmere på et sitat i İçduygu (2009:26) som understreker endring av kvinners status som muligens den viktigste endringen som følge av migrasjon: ”There are also changes in generational and gender relationships within migrants, more immediate personal-social environment; perhaps the most important being the *changing status of women*” (min uthevning) (İçduygu (2009:533) tolkning av Abadan-Unat 1977: 35, Kadioğlu 1994). I det følgende undersøker jeg det empiriske belegget for dette – først i Abadan-Unat (1977), deretter i Kadioğlu (1994).

Empiriske funn i Abadan-Unat 1977

Abadan-Unats artikkel *Emancipation and Pseudo-Emancipation of Turkish Women* er fra 1977, og følgelig en relativt gammel referanse. Migrasjonssituasjonen i Tyrkia har forandret seg betraktelig mellom 1977 og 2009 (Castles 2007). Det er derfor lite trolig at denne referansen kan ha relevans for migrasjonssituasjonen i dag. Likevel velger jeg å ta den med da den er en del av HDR 09s referanserekke.

İçduygu (2009) refererer til et kapittel (i Abadan-Unat 1977) som handler om frigjøring som et resultat av moderniseringsprosesser som urbanisering, industrialisering og migrasjon. I dette kapitlet undersøkes det hvilken innvirkning store moderniseringsprosesser, blant annet migrasjon, har på kvinners status. Kapitlet baserer seg ikke på Abadan-Unats egne undersøkelser, men på annen litteratur. Ifølge Abadan-Unat er migrantfamilier mer egalitære enn andre familier, blant annet ved at kvinner har større innflytelse på familiens beslutninger.

---

²⁴ Abadan-Unat (2006) *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa* [Unending Migration: from Guest-worker to Transnational Citizen]. Istanbul: Bilgi University Press. (Referanse i İçduygu (2009).)

Her refereres det imidlertid til en undersøkelse om hvordan migrasjon endrer familier i Brasil (Rosen 1973²⁵ referert i Abadan-Unat 1977:36).

Empiriske funn i Kadioğlu 1994

Kadioğlus artikkel *The Impact of Migration on Gender Roles: Findings of Field Research in Turkey* (1994) beskriver en kvantitativ studie av fire grupper av kvinner som på ulike måter har blitt påvirket av migrasjon. Disse gruppene er kvinner som migrerer alene, kvinner som migrerer sammen med ektemannen og som selv tar lønnet arbeid, kvinner som migrerer sammen med ektemannen og som ikke tar lønnet arbeid, og kvinner som blir igjen på hjemstedet mens ektemannen migrerer. Studien inkluderer også en kontrollgruppe med kvinner som ikke er påvirket av en form for migrasjonssituasjon (Kadioğlu 1994: 541). Kadioğlu konkluderer med at alle de fire formene for migrasjonssituasjoner har endret kvinnenes atferdsmønstre på den måten at de har blitt mer individuelle, uavhengige, risikotakende og initiativrike. Denne effekten viste seg imidlertid ikke å være varig.

The survey on the impact of migration experiences on gender roles of Turkish women indicates that the former is a significant variable in determining the latter. The impact of migration on gender roles is enhanced when accompanied by work experience abroad. Most of the migrant women in our survey themselves point to a change in their behaviour patterns and self-perceptions caused by migration. However, most of them are frustrated in the return setting as they cannot find professional or social outlets. They continue to be identified predominantly as housewives within the intra-family division of labour. It is therefore possible to conclude that even though migration had been the cause of many structural and psychological changes regarding gender roles, these changes did not have a long-lasting effect and disappeared upon return home for the migrant women or the return of their husbands for the women who were left behind (Kadioğlu 1994: 553).

Eksempler fra Den Dominikanske Republik og Pakistan

Kapitlet "Impacts at origin and destination" er en bred undersøkelse av hvordan migrasjon har innvirkning på henholdsvis mottaker og sendersamfunn. Underkapitlet *4.1.3 Social and cultural effects* handler om sosiale remisser, definert som ideer, praksiser, identiteter og sosial kapital som kan overføres til migranten(e)s familier og lokalsamfunn (HDR 2009: 79). To av eksemplene i dette underkapitlet handler om kvinner.

---

²⁵ Rosen, Bernard C. (1973) "Social Change, Migration and Family Interaction in Brazil", *American Sociological Review*, 38:198-212. (Referanse i Abadan-Unat 1977.) Det er imidlertid verdt å merke seg at denne kilden er fra 1973. I likhet med det jeg skrev om Abadan-Unat 1977, har migrasjonssituasjonen endret seg betraktelig siden 70-tallet, både i Tyskland og Brasil.

“The case of the Dominican village of Miraflores, where two thirds of families sent members to Boston in the 1990s, shows the impacts on gender dynamics. *Women’s roles changed*, not only in Boston, where they *went out to work*, but also in the Dominican Republic, where they enjoyed a *more equal distribution of household tasks and greater empowerment generally*” (mine uthevinger) (HDR 2009: 79).

Som nevnt har ikke dette eksempelet noen kildehenvisning, men siden steder og tidsperiode er sammenfallende, antar jeg at det er hentet fra Peggy Levitts (1998; 2001) forskning på sosiale remisser. I sitatet kan vi lese at kvinnene som dro fikk gleden av at husarbeidet ble delt mer likt. I tillegg står det at kvinnene opplevde større empowerment generelt. I boka ”The Transnational Villagers” skriver Levitt (2001:61) at enkelte av familiene i Miraflores utviklet en likere deling av husarbeid. Imidlertid påpeker hun at ”[e]ven though nonmigrants and migrants change their ideas about how men and women should relate to one another, there are still strong social norms preventing them from putting these idea into practice” (Levitt: 2001: 104). Empirien, i følge Levitt, er således mer nyansert enn hvordan HDR 09 fremstiller den.

Levitt (2001: 84) skriver også om at migrasjonen til Boston hadde direkte negative konsekvenser for innbyggerne i Miraflores. Eksempelvis ble det mindre attraktivt å ta utdanning. Dette fordi ufaglært arbeidsmigrasjon ble et attraktivt alternativ til utdanning for Miraflores’ unge innbyggere. Jeg trekker inne dette fordi den viser en annen side av migrasjonen mellom Boston og Miraflores enn den som beskrives i HDR 09. I denne sammenhengen må det imidlertid påpekes at HDR 09 er inne på en relatert problemstilling når de skriver om såkalte migrasjonskulturer. I følge HDR 09 (80) innebærer en slik situasjon at ”international migration is associated with personal, social and material success while staying home smacks of failure”. Her illustreres poenget om at HDR 09 peker på en rekke negative konsekvenser ved migrasjon i løpet av rapporten, mens innledningen og konklusjonen domineres av positive konsekvenser.

Så til eksempelet om pakistanske migranter:

“Another example comes from Pakistanis at the Islamic Center of New England in the United States, where women pray and run the mosque alongside men. News of these changes has traveled back to Karachi in Pakistan, where some women still prefer traditional approaches but others are trying to create new spaces where women can pray and study together” (HDR 2009: 79).

Heller ikke dette eksempelet etterfølges av en kildehenvisning, og i dette tilfellet har jeg ikke klart å spore opp hvor eksempelet er hentet fra. I sammenhengen må sitatet leses som at

kvinnens deltakelse i driften av moskeen og i bønn på linje med menn anses som en sosial remisje. Mens i eksempelet om migranter fra den Dominikanske Republikk anses likere deltakelse i husarbeidet for å være en sosial remisje. På bakgrunn av dette forstår jeg sosiale remisjer som praksisform som anses som noe bedre enn tidligere praksisformer.

Avslutning: Tilbake til kriteriene

Empirisk belegg

Under overskriften *Empowerment som tendensiell konsekvens* har jeg undersøkt litteraturhenvisningen til påstand nummer to: *Migrasjon som innebærer at kvinner flytter fra landsbygda til byen, separeres fra andre familiemedlemmer og venner og deltar i arbeidslivet utenfor hjemmet, tenderer til å føre til empowerment*. HDR 09 fremstiller det dit hen at Hugo gir dekning for at empowerment er en tendensiell konsekvens av migrasjon. Gjennom denne undersøkelsen har vi sett at Hugo (2000) beskriver flere kausale retninger mellom empowerment og migrasjon. Tre av kildene, Ariffin, Williams og Wolf, beskriver empowerment som en årsak til migrasjon. Mens bare én av kildene, Hoy, beskriver migrasjon som en konsekvens av empowerment. Altså er det kun Hoys studie fra Kina som kan fungere som empirisk belegg for påstand to. Dette er imidlertid en upublisert doktorgrad jeg ikke klart å tilveiebringe.

Videre har jeg under overskriften *empowerment i illustrerende eksempler* undersøkt litteraturhenvisningen til påstand tre/fire og fem.

3 og 4) Kvalitative studier fra Ecuador, Mexico og Thailand er eksempler på at migrasjon som innebærer at kvinner flytter fra landsbygda til byen, separeres fra venner og familie og deltar i arbeidslivet, tenderer til å føre til empowerment. For kvinnene i disse studiene var det utenkelig å vende tilbake til den gamle livsstilen.

5) Blant kvinner som har emigrert i Tyrkia, har man funnet økt deltakelse i arbeidslivet og større autonomi.

Vi har sett at de empiriske funnene i studien om migrasjon i Thailand kun kan fungere som belegg for at migrasjon fører til empowerment, dersom empowerment defineres noe som kan være midlertidig. Funnene som omhandler varig empowerment inkluderer bare to personer – som dessuten omtales som sjeldne tilfeller (Mills 1997). Mills gir derfor ikke tilstrekkelig belegg for at migrasjon kan føre til varig empowerment.

Gjennom undersøkelsen av studien om meksikanske migranter fant jeg ut at det empiriske grunnlaget var relativt tynt (det inkluderte åtte formelle intervjuer). Jeg viste også at det er diskutabelt hvorvidt funnene fra denne undersøkelsen er relevant for påstanden – dette fordi undersøkelsen i liten grad fokuserer på empowerment eller noe i nærheten av det.

Studiene om tyrkisk migrasjon inneholder en rekke funn som er interessante for temaet empowerment som konsekvens av migrasjon. Vi har sett at sitatet om arbeidsdeltakelse, økonomisk velferd og ytterligere konsekvenser baserer seg på en kvantitativ undersøkelse av Day og İçduygu. Denne studien inneholder funn om at migrantene og migrantenes venner og familie i større grad uttrykte ”ikke-tradisjonelle” verdier enn personer som ikke hadde migrert eller var venn eller i familie med migranter. Imidlertid legger Day og İçduygu mest vekt på rekruttering som årsaksforklaring. Dette heller i retning av at det ikke var migrasjonen som endret holdningene, men at de med ”ikke-tradisjonelle” holdninger i større grad migrerte eller kjente/var i familie med migranter. På grunnlag av denne konklusjonen kan ikke Day og İçduygus undersøkelse fungere som empirisk belegg for at migrasjon er en årsaksfaktor til ”ikke-tradisjonelle” holdninger.

Det påfølgende sitatet om økt arbeidsdeltakelse baserer seg på en kilde på tyrkisk, noe som hindrer meg i å kunne teste det empiriske belegget for sitatet. Likevel har jeg vist at İçduygu tolker Abadan-Unat dit hen at det har foregått en treleddet prosess i Tyrkia. Migrasjonen har ført til urbanisering, kjernefamiliekultur, kvinners inntog i arbeidslivet og økt mediepåvirkning. Dette har videre ført til en livsstilsendring og frigjøring for tyrkiske kvinner.

I gjennomgangen av sitatet om kvinners status konkluderte jeg med at Abadan-Unat (1977) er en for gammel kilde til å kunne fungere som empirisk belegg for situasjonen i 2009. Videre undersøkte jeg Kadioğlu (1994), en kvantitativ studie som konkluderte med at de kvinnene som var i en form for migrasjonssituasjon endret atferdsmønster, blant annet ved at de ble mer

uavhengige. Imidlertid konkluderte Kadioğlu med at denne effekten ikke hadde langsiktig virkning.

Et påfallende trekk ved denne gjennomgangen er at ingen av kildene (som jeg har kunnet sjekke) omhandler migrantkvinner som jobber innen omsorgs- og hushjelpssektoren. Dette er viktig å påpeke både fordi omsorgs- og husarbeidssektoren er en svært viktig sektor for kvinnelige migranter (HDR 09: 51), og fordi HDR 09 argumenterer for at omsorgsmigrasjon har en utviklingseffekt for mottakerlandene.

Grad av utbredelse

På bakgrunn av det som har kommet fram i dette kapittelet, vil jeg konkludere med at empirien om kvinners frigjøring på grunn av migrasjon har en begrenset grad av utbredelse. Påstand nummer to er den eneste setningen som hevder at empowerment er en tendensiell konsekvens av migrasjon. De andre påstandene handler alle om illustrerende eksempler og kan dermed ikke holde som belegg for den generaliserte påstanden *Migrasjon kan frigjøre kvinner fra tradisjonelle roller*.

Påstand nummer to har en kildehenvisning: Hugo (2000), som videre henviser til to studier fra Indonesia, én fra Malaysia og én fra Kina. Men som vi så, er det bare Hoys studie Kina som omhandler empowerment som en konsekvens av migrasjon. De andre handler om migrasjon som en konsekvens av empowerment.

Av alle relevante kildehenvisninger i HDR 09 har jeg altså bare funnet én studie, om migrasjon i Kina, som kan gi tilstrekkelig empirisk belegg for påstand to: *Migrasjon som innebærer at kvinner flytter fra landsbygda til byen, at de separeres fra andre familiemedlemmer og venner og deltar i arbeidslivet utenfor hjemmet tenderer til å føre til empowerment* – noe som igjen er den eneste generaliserbare påstanden som kan bygge opp under hovedpåstanden *Migrasjon kan frigjøre kvinner fra tradisjonelle roller*. Ergo er det bare én studie av migrasjon i Kina som fungerer som empirisk belegg for *Migrasjon kan frigjøre kvinner fra tradisjonelle roller*. Som nevnt innledningsvis i dette kapitlet er grad av utbredelse et diffust kriterium, men det er klart at én studie fra ett land ikke er nok.

Begrepsmessig ryddighet

I påstand nummer to med påfølgende litteraturhenvisning (Hugo 2000) brukes empowerment på en ryddig og konsistent måte. Nærmere bestemt benytter Hugo begrepet, og det brukes, i det minste delvis, på en måte som samsvarer med HDR 09s egen definisjon. Williams, som er den eneste av Hugos kilder som jeg har hatt mulighet til å undersøke, benytter derimot ikke begrepet empowerment.

Når det gjelder litteraturen som det refereres til (og som jeg har hatt mulighet til å undersøke) i påstand tre, fire og fem, benyttes heller ikke begrepet empowerment. Dette er problematisk fordi det gjør HDR 09s begrunnelse for at migrasjon fører til empowerment upresis. Det er vanskelig å undersøke om HDR 09 har belegg for disse påstandene når det benyttes ulike begreper uten at det redegjøres for begrepenes overlappende betydning. I det neste underkapitlet diskuterer jeg hvorvidt begrepene brukt i disse litteraturhenvisningene kan inkluderes i empowerment-begrepet.

Hvordan brukes begrepet empowerment i HDR 09s kildelitteratur?

Som vi har sett er det kun et fåtall av HDR 09s kilder som benytter begrepet empowerment. Min tilnærming har derfor vært å peke på situasjoner eller tilstander som i større eller mindre grad kan sies å overlappe med empowerment-begrepet. Når jeg skriver i større grad, tenker jeg spesielt på autonomi, siden det inngår i HDR 09s empowerment-begrep.²⁶ Når jeg skriver i mindre grad, tenker jeg på situasjoner eller tilstander som bare kan assosieres med den empowerment.

Jeg har stilt spørsmål om jeg skal konkludere med at HDR 09 ikke har empirisk dekning for påstandene om empowerment, eller om jeg skal forstå det slik at empowerment-begrepet rommer de empiriske situasjonene som beskrives i kildelitteraturen. I det følgende undersøker jeg sistnevnte forklaring ved å sette opp en tabell over alle empowerment-lignende tilstander som regnes som en konsekvens av migrasjon i HDR 09 og HDR 09s henvisningslitteratur. Denne tabellen handler altså ikke om å teste det empiriske belegget, men om å gi en oversikt over hvilke begreper som benyttes i den litteraturen HDR 09 henviser til.

---

²⁶ Se side 44-45.

Sitat	Begreper og temaer i henvisningslitteraturen	Begreper og temaer i henvisningslitteraturen – hvor det presiseres at virkningen er <i>midlertidig</i>
2) <i>Migrasjon som innebærer at kvinner flytter fra landsbygda til byen, at de separeres fra andre familiemedlemmer og venner og deltar i arbeidslivet utenfor hjemmet tenderer til å føre til empowerment.</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Empowerment²⁷ • Empowerment²⁸ <p>I Hugo inkluderer empowerment-begrepet dette:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Å ta kontroll over egne liv ○ Uavhengighet ○ Å trosse foreldrenes ønsker ○ Frihet ○ Autonomi 	
3 og 4) <i>Kvalitative studier fra Ecuador, Mexico og Thailand er eksempler på at migrasjon som innebærer at kvinner flytter fra landsbygda til byen, separeres fra venner og familie og deltar i arbeidslivet, tenderer til å føre til empowerment. For kvinnene i disse studiene var det utenkelig å vende tilbake til den gamle livsstilen.</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Empowerment²⁹ • Opplevelse av <i>fremgang i livet</i>³⁰ 	<ul style="list-style-type: none"> • Opplevelse av <i>personlig autonomi</i>³¹ • Mulighet til å <i>tjene egne interesser</i>³² • Mulighet til å <i>forskyve begrensningene</i> knyttet til kvinnenes underordende posisjon i samfunnet³³
5) <i>Blant kvinner som har emigrert i Tyrkia, har man funnet økt deltakelse i arbeidslivet og større autonomi.</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Deltakelse i arbeidslivet for tyrkiske kvinner³⁴ • Større autonomi for tyrkiske kvinner³⁵ • Kvinners deltakelse i arbeidslivet eller kvinner kan gå fra å jobbe innen jordbruk til service- og industrinæringen.³⁶ <p>Dette kan i andre omgang føre til:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Økt status for kvinnene ○ At gjeldsbyrden fjernes ○ Mulighet for utdanning, opplæring, entreprenørskap³⁷ 	<ul style="list-style-type: none"> • Endret oppførsel blant kvinner: Større grad av individualitet uavhengighet, risikotaking og initiativ⁴⁰

²⁷ HDR (2009)

²⁸ Hugo (2000)

²⁹ HDR (2009)

³⁰ Petros (2006)

³¹ Mills (1997)

³² Mills (1997)

³³ Mills (1997)

³⁴ HDR (2009)

³⁵ HDR (2009)

³⁶ İçduygu (2009)

³⁷ İçduygu (2009)

	<ul style="list-style-type: none"> • Urbanisering, kjernefamiliekultur, kvinners inntog i arbeidslivet, økt mediepåvirkning. Dette kan i andre omgang føre til: <ul style="list-style-type: none"> ○ Livsstilsendring ○ Frigjøring for kvinner • Mer egalitære familier³⁸ • ”Ikke-tradisjonelle” holdninger³⁹ 	
<i>Eksempelet fra den Dominikanske Republik</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Empowerment • Likere deling av husarbeidet⁴¹ 	
<i>Eksempelet fra Pakistan</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Åpning for kvinners deltakelse i driften av moskeen og i bønn - på linje med menn⁴² 	

Tabell 3: Om hva migrasjon kan føre til for kvinner ifølge HDR 09 og HDRs henvisningslitteratur. For å forenkle tabellen er kildehenvisningene plassert i fotnoter.

Uttrykk for forståelser av utvikling

Hva kan denne tabellen fortelle oss om hvordan HDR 09 bruker begrepet empowerment? La oss først gå tilbake til HDR 09s uttalte definisjon av empowerment, som lyder:

”Empowerment, defined as the freedom to act in pursuit of personal goals and well-being (...)” (HDR 2009: 60). Fokuset i denne definisjonen er individers subjektive frihet. Nærmere bestemt legges det vekt på friheten til å kunne utføre en handling dersom man selv ønsker det.

Jeg har funnet tre trekk ved HDR 09s implisitte definisjon av empowerment som jeg finner det interessant å drøfte i forhold til HDR 09s eksplisitte definisjon av begrepet. For det første ser vi i tabellen at det implisitte empowerment-begrepet dels handler om kvinnenes opplevelse av en fordelaktig *situasjon* (eksempelvis økt frihet) og dels om konkrete *resultater* av slike situasjoner (eksempelvis deltakelse i arbeidslivet). For det andre ser vi at det ikke bare fokuseres på individuelle situasjoner, men også på *strukturelle* og *kulturelle* endringer (som praksisendring i moskeen og deling av husarbeid). For det tredje ser vi at fire av punktene handler om empowerment som varer i en *midlertidig* periode.

⁴⁰ Kadioğlu (1994)

³⁸ Rosen (1973) sitert i Abadan-Unat (1977)

³⁹ Day & İçduygu (1997)

⁴¹ HDR (2009)

⁴² HDR (2009)

HDR 09 definerer empowerment som en del av begrepet om menneskelig utvikling (HDR 2009: 17). Følgelig er det implisitte empowerment-begrepet en forståelse av utvikling som kommer til uttrykk i HDR 09. Av det som kommer til uttrykk i modellen finner jeg utviklingsforståelsens *begrensede* bærekraftdimensjon spesielt interessant. To av kildehenvisningene i HDR 09s begrunnelse for at migrasjon kan føre til utvikling omhandler empowerment for en midlertidig periode. Her trekker jeg likhetstegn mellom empowerment som ikke er varig og utvikling med manglende en manglende bærekraftdimensjon. Siden det bare er deler av litteraturhenvisningene som omhandler midlertidig empowerment, presiserer jeg at det er snakk om en begrenset og ikke fraværende bærekraftdimensjon.

Kapittel 5: Analyse av påstanden *Kvinnelige migranter som jobber med omsorg for barn, muliggjør at lokale kvinner kan ta del i arbeidslivet*

Innledning – Om hvordan påstanden analyseres

Refleksjon rundt hva som må til for å begrunne påstanden

Denne påstanden forutsetter at offentlige barnepass-ordninger er utilstrekkelige, at det er betydelige lønnsforskjeller i arbeidsmarkedet (Seip m. fl. 2010: 50) og at det er kvinnene som har hovedansvaret for familienes omsorgsoppgaver. Det vil således variere fra land til land hvorvidt og i hvilken grad denne påstanden er treffende. De nordiske velferdsstatene skiller seg ut ved å i liten grad oppfylle særlig de to førstnevnte forutsetningene. I de aller fleste land for øvrig oppfylles samtlige forutsetninger i større eller mindre grad. Siden kvinner i den rikere delen av verden vender bort fra det tradisjonelle ubetalte kvinnearbeidet til fordel for betalt arbeid på arbeidsmarkedet, er det et økende behov for omsorgs- og husarbeidskraft i disse landene (Oishi 2005: 2). På bakgrunn av dette vil jeg si at påstanden i praksis handler om at kvinner i den *fattigere* delen av verden jobber med omsorgs- og husarbeid i den *rikere* delen av verden, noe som muliggjør at kvinnene der kan ta del i arbeidslivet.

Det er et empirisk faktum at kvinnelige migranter som jobber med omsorg for barn, muliggjør at kvinner i mottakerlandene kan ta del i arbeidslivet. I alle land hvor offentlige barnepass-ordninger er utilstrekkelige og hvor det er kvinnene som har hovedansvaret for familienes omsorgsoppgaver, er kvinner avhengig av omsorgsarbeid til en overkommelig pris for å kunne ta arbeid utenfor hjemmet. Således kan man si at HDR 09 har tilstrekkelig belegg for påstanden. Men dersom påstanden leses kontekstuellt, det vil si som en del av argumentasjonen om at kvinnelig migrasjon fører til *utvikling*, åpnes det for en rekke spørsmål om påstandens gyldighet. Jeg har kategorisert disse spørsmålene etter to hovedspor: Det ene handler om å *kritisere* HDR 09 i forhold til bestemte målestokker, det andre handler om å *drøfte* påstanden opp mot andre perspektiver.

Kritikk

I dette kapitlet kritiserer jeg HDR 09 i forhold til fire målestokker. Tre av dem er basert på interne vilkår, det vil si at de er hentet *fra* HDR 09. Dette er altså såkalt immanent kritikk ”som henter sine normative målestokker fra selve gjenstanden for kritikken” (Holst 2005: 329). De tre interne målestokkene er HDR 09s liste med forslag til menneskerettigheter for migranter, HDR 09s redegjørelse av negative konsekvenser av omsorgs- og husarbeidsmigrasjon og den viktigste: HDR 09s definisjon av utvikling. Gjennom å analysere HDR 09 i forhold til disse målestokkene vil jeg også forsøke å belyse noen av de implisitte forståelsene av utvikling i denne rapporten.

Den siste målestokken er ekstern. Kritikken som utføres i denne sammenhengen kan plasseres under det Holst kaller moralfilosofisk begrunnet kritikk (Holst 2005: 332). Denne eksterne kritiske målestokken er min kritikk av at HDR 09 ikke inkluderer et varighetsaspekt i sin implisitte utviklingsdefinisjon – utvikling som noe varig kalles gjerne bærekraftig utvikling, eller *sustainable development* på engelsk.

1) Intern målestokk: Negative konsekvenser av omsorgs- og husarbeidsmigrasjon

HDR belyser både positive og negative konsekvenser av omsorgs- og husarbeidsmigrasjon. Imidlertid vektlegges de positive konsekvensene i konklusjonen: ”Our main message is that mobility has the potential to enhance human development – among movers, stayers and the majority of those in destination societies” (HDR 2009: 112). På bakgrunn av dette stiller jeg spørsmålet: Hva er HDRs begrunnelse for å vektlegge de positive konsekvensene mer enn de negative? Uten en slik begrunnelse er det ikke mulig for leseren å følge HDR i vurderingen av at de positive konsekvensene bør veie tyngst.

2) Intern målestokk: HDR 09s forslag til menneskerettigheter for migranter

Avslutningsvis i HDR 09 presenteres det en liste med forslag til grunnleggende menneskerettigheter for migranter. Vil en praktisering av disse forslagene løse problemene knyttet til HDR 09s eksempler på negative konsekvenser? Dersom det er tilfelle, kan det til en viss grad være med på å forklare hvorfor HDR 09 vektlegger de positive konsekvensene. HDR 09 presiserer nettopp: ”Large gains to human development can be achieved by lowering the barriers to movement *and improving the treatment of movers*” (min utheving) (HDR 2009: 3). Imidlertid presiseres det ikke at HDR 09 baserer sine konklusjoner på at disse rettighetene

blir vedtatt og fulgt. Det vil si at HDR 09 ikke presiserer at det tas utgangspunkt i et ideal om hvordan verden bør utvikle seg.

3) Intern målestokk: HDR 09s eksplisitte utviklingsdefinisjon

Som nevnt innledningsvis i kapitlet, plasserer jeg HDR 09s påstand om omsorgs- og husarbeidsmigrasjon i en større argumentasjon om at kvinnelig migrasjon fører til utvikling. De to målestokkene som er nevnt hittil, om forslag til menneskerettigheter og de negative konsekvensene, kan ikke føre oss til et endelig svar på hvorvidt HDR 09 har belegg for at kvinnelig migrasjon generelt og omsorgs- og husarbeidsmigrasjon spesielt fører til *utvikling*. Disse målestokkene kan kun fungere som analyseredskaper på veien mot analysen med målestokken som ligger til grunn i hele denne oppgava, nemlig HDR 09s definisjon av utvikling. Som redegjort for i kapittel 3 definerer HDR 09 utvikling som ekspansjon av friheter. For å begrunne påstanden om omsorgs- og husarbeidsmigrasjon, trengs det følgelig en argumentasjon som begrunner at omsorgs- og husarbeidsmigrasjon fører til utvikling i betydningen av ekspansjon av friheter.

Gjennom å analysere HDR 09 i forhold til målestokkene nevnt ovenfor, forsøker jeg å belyse HDR 09s *implisitte forståelse av utvikling*. Det vil si de underliggende føringene for argumentasjonen som kommer til uttrykk blant annet gjennom temaene det fokuseres på og hvilke grupper utviklingen er ment å være for. Disse implisitte forståelsene av utvikling blir videre analysert i forhold til den eksterne målestokken.

Ekstern målestokk: Bærekraftig utvikling

Delene om immanent kritikk fokuserer på intern konsistens i HDR 09, altså om HDR 09 har belegg for å konkludere med at kvinnelig migrasjon fører til utvikling. I tillegg til dette kritiserer jeg også HDR 09 for å ikke inkludere *varighet* eller et bærekraftelement i sin argumentasjon om utvikling. Målestokken om bærekraftig utvikling blir altså ikke brukt til å teste om påstanden kan begrunnes, men den blir brukt til en mer grunnleggende kritikk av HDR 09.

Drøfting

Så til hva jeg mener med ekstern debatt. Påstanden *Kvinnelige migranter som jobber med omsorg for barn, muliggjør at lokale kvinner kan ta del i arbeidslivet* fremsetter en løsning på konflikten mellom kvinners karrieremuligheter og kvinners tradisjonelle omsorgsplikter. Dette er også et eksempel på det HDR 09 kaller komplementerende migrasjon. Jeg forstår komplementerende migrasjon som det at migrantene komplementerer den øvrige befolkningen på arbeidsmarkedet. Det er ulike meninger om hvorvidt komplementerende migrasjon generelt og omsorgsmigrasjon spesielt er gode løsninger eller ikke. Jeg vil forsøke å synliggjøre premisser for og konsekvenser av HDR 09s argumentasjon, ved å redegjøre for teorier som, i større grad enn HDR 09, belyser de *negative* konsekvensene ved denne løsningen.

Oppbygning av analysen

Jeg begynner denne analysen med å undersøke HDR 09s argumentasjon om komplementerende migrasjon generelt. Dette poenget drøftes opp mot Ottar Brox, som argumenterer for at migrasjon kan svekke arbeidstakeres markedsrett. Videre snevres fokuset inn på omsorgs- og husarbeidsmigrasjon spesielt. Her spiller kjønnsperspektivet en viktig rolle. HDR 09s argumentasjon kritiseres i forhold til de nevnte målestøkkene og den drøftes opp mot teorien om omsorgskjeder. Denne teoriretningen er utviklet av flere teoretikere, noe som innebærer et visst mangfold i perspektiver. I denne oppgaven konsentrerer jeg meg om perspektiver fra Rhacel Parreñas og Arlie Russell Hochschild. Jeg trekker også inn Deirdre McKays kritikk av teorier om omsorgskjeder.

Komplementerende migrasjon

The debates have clarified that it is not just the total number of migrants that matter but their skill mix as well. The kinds of skill that migrants bring affect the wages and employment opportunities of different segments of the local population, sometimes in subtle ways. If the skills of migrant workers complement those of locally born workers, then both groups will benefit (HDR 2009:85).

Sitatet over formidler et standpunkt om at så lenge migrantene komplementerer den øvrige befolkningen, vil alle parter dra nytte av migrasjonen. Denne tankegangen er uproblematisk på et generelt nivå. ”Alle” kan si seg enig i at det lønner seg å ha mennesker med ulik og utfyllende kompetanse i et samfunn.

Videre skriver HDR 09 om mulige negative konsekvenser av arbeidsmigrasjon:

If the skills match exactly, then competition will be heightened, creating the possibility that locally born workers will lose out. However, this is not a foregone conclusion: often the results are mixed, with some individuals in both groups gaining while others lose (HDR 2009:85).

HDR 09 peker her på mulige negative konsekvenser for enkelte grupper av arbeidstakere. Potensielle *strukturelle* endringer i arbeidsmarkedet blir ikke drøftet. Nærmere bestemt: HDR 09 skriver ikke om hvordan migrasjon kan endre mekanismene og maktforholdene på arbeidsmarkedet. Det skrives kun om konsekvenser for grupper av *aktører*. Jeg kommer til bakte til dette poenget senere.

Et av HDR 09s mest brukte eksempler på komplementerende migrasjon er myntet på samfunn med en kjønnsstradisjonell arbeidsdeling: ”One striking example of complementarity is how migrants can facilitate higher labour force participation among locally born females. The availability of low-cost child care can free up young mothers, enabling them to go out and find a job” (HDR 2009:85). I tillegg til å basere seg på at kjønnsstradisjonell arbeidsdeling er den dominerende husholdskulturen, legger dette sitatet til grunn at problemer knyttet til en slik arbeidsdeling kan løses ved hjelp av migrasjon. Det førstnevnte premiss er ukontroversielt: Alle samfunn i verden i dag er preget av en større eller mindre grad av kjønnsstradisjonell arbeidsdeling. Det andre prinsippet, at slike problemer kan løses ved hjelp av migrasjon, ønsker jeg imidlertid å problematisere nærmere i delen HDRs argumentasjon og teorien om omsorgskjeder.

Videre skriver HDR:

There is consensus in the literature that low-skilled migrant labour generally complements local labour in Europe. This may arise in part because migrants are more mobile than locally born workers—as in Italy, for example. More importantly, migrants are often willing to accept work that locals are no longer prepared to undertake, such as child care, care of the elderly (much in demand in aging societies), domestic work, and restaurant, hotel and other hospitality industry work (HDR 2009:85).

Tidligere skrev jeg at det er ukontroversielt å hevde at det er et gode med utfyllende ferdigheter i et samfunn. HDRs utdypning av dette poenget i sitatet over er imidlertid mer problematisk. Migrantenes komplementaritet med den øvrige befolkningen forklares dels med at *migrantene er mer mobile* enn andre arbeidstakere, mens hovedforklaringen er at migrantene ofte er *villige til å akseptere* arbeid som den lokale befolkningen ikke lenger ønsker å utføre.

La meg først se på forklaringen om at migrantene er mer mobile enn andre arbeidstakere. HDR 09 bruker Italia som eksempel på dette poenget. Artikkelen det henvises til i denne sammenhengen handler om hvorvidt den svarte økonomien er en årsak til eller en konsekvens av irregulær migrasjon i Italia (Reyneri 1998). Reyneri skriver imidlertid mer om HDR 09s andre poeng: At migranter er villige til å akseptere arbeidsoppgaver lokalbefolkningen ikke lenger vil ha. Arbeidsoppgavene er, ifølge ham, upopulære på grunn av dårlig lønn, farlige arbeidsforhold og lav status (Reyneri 1998: 328). Reyneri peker også på migrantenes mobilitet, for eksempel at mange er gateselgere om sommeren og reiser tilbake til hjemlandet eller tar andre jobber om vinteren (Reyneri 1998: 317). Dette eksempelet handler om at arbeidsmigranter primært har som formål å jobbe for å tjene penger. De ofrer derfor stadig forflytning mot å få mest mulig ut av arbeidsmarkedet. På bakgrunn av dette kan poenget om mobilitet sees i sammenheng med den andre forklaringen om at migrantene er villige til å tilpasse seg mer enn den øvrige befolkningen.

Så til den neste forklaringen om at migrantene er villige til å akseptere arbeidsoppgaver den lokale befolkningen ikke ønsker. To spørsmål er på sin plass her: Hvorfor ønsker ikke den lokale befolkningen å ta arbeidsoppgavene migrantene er villige til å ta? Og motsatt: Hvorfor er migrantene villige til å ta arbeidsoppgavene den lokale befolkningen ikke er villig til å ta? Det vanligste svaret på disse spørsmålene er: For det første at arbeidsoppgavene er for uattraktive og at lønnen er for dårlig i forhold til hva den lokale befolkningen er villig til å akseptere, og for det andre at arbeidsoppgavene og lønnen er relativt bedre enn hva migrantene kan forvente i sine hjemland. Kort sagt handler dette om at lokalbefolkningen har relativt bedre alternativer, mens migrantenes alternativer er relativt dårligere.

Brox om migrasjon og markedsrett

I boken *Arbeidskraftimport – velferdsstatens redning eller undergang* drøfter Ottar Brox (2005) de strukturelle konsekvensene av at migrantene er villige til å ta arbeid den lokale befolkningen ikke er villige til å ta. Han tar utgangspunkt i Norge som velferdsstat og hvilke utfordringer det norske samfunnet står overfor i møte med eksisterende og potensiell arbeidsmigrasjon. Videre argumenterer han for at arbeidsmigrasjon sannsynligvis vil gi visse negative konsekvenser for arbeideres markedsrett og velferdsstaten tåleevne. Disse argumentene er i hovedsak myntet på velferdsstater generelt og Norge spesielt. Noen av poengene kan også ha relevans for andre samfunnsstrukturer. Da tenker jeg spesielt på poengene om maktforhold på arbeidsmarkedet.

Det er særlig to argumenter i denne boka som er relevante i forhold til HDRs poeng. For det første: *Arbeidsinnvandring fører til mer markedsrett for arbeidsgiverne og mindre for arbeidstakerne*. For at arbeiderne skal ha markedsrett ovenfor arbeidsgiverne, må det være etterspørsel etter dem. I tillegg må de ha et anstendig alternativ, slik at de ikke er villige til å godta hva som helst fra arbeidsgiverne (Brox 2005: 108). Dette poenget trekkes også inn i Sveriges offentlige utredning om arbeidsinnvandring: ”En situation kan uppstå där arbetsgivare inte längre behöver erbjuda högre löner för att kunna antälla arbetskraft” (SOU 2006: 255).

For det andre: *Arbeidsinnvandring vil svekke velferdsstaten*. Arbeidsgiverne slipper å gjøre noe med de uattraktive forholdene fordi de stadig kan rekruttere arbeidsinnvandrere, som uansett bare har dårligere alternativer. De forverrede lønns- og arbeidsforholdene vil føre til at nordmenn vil ønske å komme seg ut av slike yrker. Konsekvensen vil da bli økt etterspørsel etter uføretrygd og andre overføringer, noe som videre fører til overbelastning av velferdsordningene – med svekkelse av velferdsstaten som unngåelig resultat (Brox 2005: 13-14).

Brox versus HDR 09

Det er tydelig at HDR 09 og Brox har ulike syn på hvilke konsekvenser migrasjon fører med seg i mottakerlandets arbeidsmarked. Men *på hvilken måte* er synspunktene ulike? Her vil jeg

ta opp igjen spørsmålet jeg formulerte i metodekapitlet: Er det mulig å identifisere såkalte *felles steder* (Kjeldsen 2006: 155-157) mellom HDR 09s og Brox' argumentasjon?

I følge HDR 09 er premisset for at både migrantene og lokalbefolkningen skal dra nytte av migrasjonen, at migrantene komplementerer den øvrige befolkningen når det gjelder ferdigheter. Når HDR 09 forklarer dette poenget nærmere kommer det fram at dette hovedsakelig handler om hvilke arbeidsforhold migrantene er villige til å godta. I praksis er det altså ikke snakk om at migrantene har *kunnskaper* og *ferdigheter* som mangler i mottakersamfunnet, men at migrantene er villige til å ta jobber den øvrige befolkningen ikke *vil* ta. På bakgrunn av dette forstår jeg HDR 09s bruk av begrepet komplementerende migrasjon som en eufemistisk beskrivelse av det globale arbeidsmarkedet.

Brox advarer nettopp mot en situasjon der migrantene representerer en gruppe arbeidstakeres som er villige til å gjøre oppgaver og jobbe under forhold den øvrige befolkningen ikke aksepterer. Poenget hans er følgende: Når arbeidsgiverne frykter å miste arbeiderne, må de tilby gode arbeidsforhold for å holde på dem. I motsatt fall er det ingen maktmekanisme som sikrer opprettholdelse av gode arbeidsforhold (Brox 2005).

Ifølge Kjeldsen (2006: 151) er det umulig for en part å overbevise en annen part hvis de ikke i forveien er enige om et grunnlag å argumentere ut fra. Dersom partene i en diskusjon ikke er enige om noe på forhold, mangler de et såkalt felles sted for argumentasjonene. Jeg forstår det sånn at det ikke finnes et slikt felles sted mellom Brox' og HDR 09s argumentasjon. Brox argumenterer ut fra et ønske om å bevare arbeidstakernes markedsrett. Mens HDR 09 argumenterer ut fra ideen om at komplementerende migrasjon er en berikelse for mottakerlandets arbeidsmarked og utvikling for migrantene. Det som skiller disse utgangspunktene er at Brox fokuserer på langsiktige strukturelle konsekvenser og potensielle uintenderte konsekvenser, mens HDR 09 retter søkelyset mot umiddelbare konsekvenser. Ved å sammenligne Brox' og HDR 09s argumentasjon på den måten, har jeg også synliggjort et av premissene for HDR 09s argumentasjon om komplementerende migrasjon, nemlig fokus på umiddelbare konsekvenser ikke på nettopp langsiktige strukturelle konsekvenser og potensielle uintenderte konsekvenser.

Så er spørsmålet hvorvidt Brox' argumentasjon rammer omsorgsmigrasjonen.

Migrantkvinnene som tar jobber innen den uformelle omsorgs- og hushjelpssektoren kommer

ofte inn på et tomt marked. Det vil si et arbeidsmarked som ikke tidligere var besatt av innbyggerne. Imidlertid kan Brox' tese relateres til omsorgsmigrasjonens markedseffekter. Hochschild (2000:144) poengterer nettopp at når kvinnelige migranter kan tilby å gjøre omsorgsjobbene til en lav lønn, vil dette holde verdien av omsorgsarbeidet nede. Jeg kommer tilbake i presentasjonen av Hochschilds argumentasjon.

Omsorgs- og husarbeidsmigrasjon i HDR 09

Under følger en oversikt over og en analyse av HDR 09s argumentasjon knyttet til omsorgs- og husarbeidsmigrasjon. Jeg sorterer argumentene etter hva HDR 09 fremstiller som henholdsvis positive og negative konsekvenser av omsorgs- og husarbeidsmigrasjon.

Positive konsekvenser av omsorgs- og husarbeidsmigrasjon

- ”Indeed, there may be broader positive effects, for instance *when the availability of migrants for childcare allows resident mothers to work outside the home*” (min uthevning) (HDR 2009: 3).
- ”One striking example of complementarity is how migrants can facilitate higher labour force participation among locally born females. The availability of *low-cost child care* can free up young mothers, enabling them to go out and find a job” (min utheving) (HDR 2009: 85).

Den positive konsekvensen av omsorgs- og husarbeidsmigrasjon som trekkes frem i begge disse sitatene, er at *det skapes en mulighet for lokale mødres arbeidsdeltakelse*, jamfør innholdet i hovedpåstanden som analyseres i dette kapitlet. Som nevnt innledningsvis i starten av kapitlet, forutsetter denne påstanden at det offentlige tilbudet om barnepass er utilstrekkelig, at det er betydelige lønnsforskjeller på arbeidsmarkedet, og at det er kvinner som har hovedansvar for familiens omsorgsoppgaver.

Disse premissene er gjeldende for de aller fleste samfunn. Imidlertid er ikke dette snakk om konstante samfunnsforhold hvor utfordringene *kun* kan løses innenfor dagens forutsetninger.

Det er et politisk standpunkt hvorvidt man ønsker å løse moderne kvinners tidsklemme og familiers uoppfylte omsorgsbehov i rike land innenfor rammene av en kjønnsstradisjonell arbeidsdeling, eller om man ønsker løse den ved å stimulere til at fedre tar en større del av familiens omsorgsoppgaver. HDR 09 kommer med en løsning på en stor samfunnsutfordring, nemlig konflikten mellom kvinners omsorgsoppgaver hjemme og lønnsarbeid på arbeidsmarkedet. Mitt poeng er at det ikke er gitt at dette er den beste av mulige løsninger. Jeg stiller følgende spørsmål i denne sammenhengen: Hvilke konsekvenser vil HDR 09s løsning ha på lengre sikt, for involverte i mottakerlandet, i senderlandet og migrantene selv? Finnes det bedre løsninger for å dekke rike lands underskudd på omsorg og husarbeid? Jeg peker på forslag til svar på disse spørsmålene i delen der HDR 09s argumenter drøftes i forhold til teorier om omsorgskjeder.

Positive konsekvenser – det samme som utvikling?

I følge HDR 09 skaper altså omsorgs- og hushjelpsmigrasjon en mulighet for lokale mødres deltakelse i arbeidslivet. Er så muligheten til å delta i arbeidslivet synonymt med ekspansjon av frihet? HDR 09 ikke inneholder noen klar definisjon av hva frihet er. Imidlertid står økte valgmuligheter sentralt i HDR 09s anvendte bruk av frihetsbegrepet⁴³ (HDR 2009: 12, 15).

I argumentasjonen om omsorgs- og hushjelpsmigrasjon står det ikke noe om positive konsekvenser for kvinnene som migrerer. Når det gjelder disse kvinnene nevnes det bare negative konsekvenser, eksempelvis at hushjelpsarbeidere er ekskludert fra normal arbeidstakerbeskyttelse (HDR 2009: 51). Andre steder i rapporten fokuseres det imidlertid på at kvinner som migrerer kan oppleve frigjøring/empowerment. Denne argumentasjonen har jeg redegjort for i kapittel 4. Arbeidsmulighetene for migrantkvinner tenderer til å være høyt konsentrert innen omsorgs-, husarbeid og uformell sektor generelt (HDR 2009: 51). Således kommer HDR 09 som helhetlig rapport med argumenter for at omsorgs- og hushjelpsmigrasjon fører til utvikling for kvinnene som migrerer. Likevel er det kun snakk om vage, implisitte slutninger mellom omsorgs- og hushjelpsmigrasjon og utvikling for kvinnelige migranter. Her savner jeg en argumentasjon som går spesifikt på kvinnelige migranter i omsorgs- og husarbeidssektoren.

---

⁴³ Eksempelvis står det i HDR 09: ”Mobility is a freedom – movement is the exercise of that freedom” (HDR 2009: 15). Mobilitet handler om muligheten til å velge å flytte på seg hvis man vil (HDR 2009: 15).

Negative konsekvenser av omsorgs- og husarbeidsmigrasjon

HDR 09 fremstiller ikke omsorgs- og husarbeidsmigrasjon som noe udelt positivt. I avsnittet under nevnes en rekke eksempler på negative konsekvenser.

Labour market opportunities for migrant women from developing countries tend to be highly concentrated in care activities, paid domestic work and the informal sector. Such women may become *trapped in enclaves*. For example, in New York City, Hispanic-owned firms were found to provide *low wages, few benefits and limited career opportunities* to Dominican and Colombian women, reinforcing their social disadvantages. Similar results were found among Chinese migrant women workers. Most Peruvian and Paraguayan women in Argentina (69 and 58 percent respectively) work for low pay on an informal basis in the personal service sector. Difficulties are compounded where migrant women are *excluded from normal worker protections*, as is the case for domestic workers in the GCC states. Although practices are changing in some countries (e.g. Saudi Arabia and the United Arab Emirates), migrants are legally prohibited from joining local unions, and even when this is allowed, they may face resistance and hostility from other workers. NGOs may provide services and protection to migrants, but their coverage tends to be limited (mine uthevninger) (HDR 2009: 51).

Argumentasjonen i sitatet over er satt sammen av to generelle påstander med tilhørende illustrerende eksempler. De generelle påstandene er: *Arbeidsmulighetene for migrantkvinner fra utviklingsland tenderer til å være konsentrert i omsorgsarbeid, betalt husarbeid og uformell sektor*, og påfølgende setning: *Slike kvinner kan bli fanget i enklaver*. Disse påstandene forteller oss ikke så mye om HDR 09s syn på negative konsekvenser av omsorgs- og husarbeidsmigrasjon. Det gjør derimot de eksemplene som gis om at ansatte i firmaer i New York får lav lønn, få fordeler og begrensede karrieremuligheter, blir ekskludert fra normale arbeiderrettigheter og har ikke rett til eller har dårlige muligheter for medlemskap i lokale fagforeninger.

HDR 09 kommer ikke med noen begrunnelse for hvorfor de positive konsekvensene vektlegges tyngre enn de negative konsekvensene. I det følgende vil jeg undersøke om rapportens forslag til menneskerettigheter for migranter kan gi tette deler av dette forklaringsgapet.

Negative konsekvenser versus forslagene til menneskerettigheter for migranter

Så er spørsmålet om disse negative konsekvensene blir møtt med løsninger i HDR 09s forslag til grunnleggende menneskerettigheter rettigheter for migranter (HDR 2009: 101):

- Equal remuneration for equal work, decent working conditions and protection of health and safety;
- Organize and bargain collectively;
- Not be subject to arbitrary detention, and be subject to due process in the event of deportation;
- Not be subject to cruel, inhumane or degrading treatment; and
- Return to countries of origin.

Dersom disse rettighetene blir fullt respektert, vil ikke de negative konsekvensene av kvinners omsorgs- og husarbeidsmigrasjon skje. Med ett unntak: Migrantkvinnene vil ikke bli beskyttet mot begrensede karrieremuligheter. I denne sammenhengen handler gjerne dette om at kvinner med høy utdanning jobber innen ufaglært sektor (Kawar 2005: 74).

HDR 09 hevder ikke at alle konsekvenser av migrasjon er utviklingsfremmende. Derimot understrekes det at mennesker som migrerer ofte må ofre noen friheter for å kunne oppnå andre friheter. "[N]ot all migrants achieve all the freedoms that migration promises.

Depending on where they come from and go to, people frequently find themselves having to trade off one kind of freedom against another" (HDR 2009: 99). I denne sammenhengen er det snakk om kvinner som ofrer blant annet karrieremuligheter mot, i de fleste tilfeller, muligheten til å tjene penger som sendes hjem til familien.

Jeg vil ikke hevde at karrieremuligheter bør beskyttes av grunnleggende menneskerettigheter. Noe annet er å analysere denne konsekvensen i forhold til HDR 09s eksplisitte utviklingsdefinisjon. Fører det til utvikling, i betydningen ekspansjon av friheter, at utdannede kvinner i et stort omfang migrerer for å jobbe i sektorer der de ikke får utøvet og utviklet sine kvalifikasjoner? Mitt poeng her er ikke å ta stilling hvorvidt det er positivt eller negativt at utdannede kvinner jobber innen ufaglært sektor i rike land. Jeg nøyer meg med å påpeke at HDR 09s overordnede mål i rapporten er å se på sammenhengen mellom migrasjon og

utvikling definert som ekspansjon av friheter. Og i forlengelsen av det stiller jeg spørsmål ved hvorvidt det er holdbart å påstå at omsorgs- og husarbeidsmigrasjon fører til utvikling.

Teorien om globale omsorgskjeder

Teorien om globale omsorgskjeder er en teoriretning som forklarer omsorgsmigrasjon innefor en marxistisk avhengighetsteoretisk forståelsesramme (McKay 2007: 176). Omsorg blir definert som en ressurs. De fattige landene taper således ressurser når kvinner migrerer for å jobbe med omsorg i rike land. Noe av fortjenesten sendes tilbake til de fattige landene i form av remisser, men merverdien av omsorgsarbeidet blir igjen i de rike landene. Begrepet *omsorgskjeder* sier noe om at omsorgskjedeteorien ønsker å belyse *sammenhengen* mellom omsorgsarbeid utført av fattige kvinner i rike land, og barna deres i hjemlandet som mister omsorg fra moren sin. Dette forklarer jeg nærmere senere. I denne oppgava fokuserer jeg på to av de viktigste representantene for denne teoriretningen, sosiologene Arlie Russell Hochschild og Rhacel Parreñas. Parreñas baserer sin teoriutvikling på empiri om *filippinske* kvinners migrasjon. Til tross for dette landbegrensede utgangspunktet mener jeg at konklusjonene hennes er interessante for en oppgave om global migrasjon. Dette fordi filippinere er blant de mest migrerende befolkningene i verden (Castles 2007:6). Hochschilds teori har ingen slik landspesifikk tilknytning. Jeg presenterer først Parreñas og Hochschilds teorier hver for seg, deretter redegjør jeg for kjernen i omsorgsteorien basert på både Parreñas og Hochschild. Videre trekker jeg inn samfunnsgeografen Deirdre McKays kritikk av omsorgskjedeteorien.

I litteraturen om omsorgskjeder er det særlig fire begreper som går igjen. Disse er *følelser*, *kjærighet*, *intimitet* og *omsorg*. Det er mange nyanseforskjeller mellom disse begrepene. For eksempel handler intimitet primært om hva en families medlemmer kan oppleve sammen, uavhengig om man er barn eller voksen, mens omsorg henspiller på mødres omsorg ovenfor barna sine. Men når det gjelder måten de brukes på i omsorgskjedeteorien, handler de alle i bunn og grunn om en ressurs som blir flyttet fra fattige til rike land. I og med at det er denne ressursforflytningen som er mitt fokus, bruker jeg de fire begrepene om hverandre alt etter hva som brukes i kildelitteraturen. Når jeg ikke henviser til litteratur, bruker jeg begrepet omsorg.

Avhengighetsteori

Det er flere alternativer til hvilken overskrift jeg kunne valgt på denne delen som skal handle om omsorgskjedeteoriens teoretiske bakgrunn. Dette handler om hvor langt tilbake i omsorgskjedeteoriens teoretiske røtter jeg skal gå. Hvis jeg skal navigere etter et stort teoretisk landskap, vil jeg plassere omsorgskjedeteorien innen en *marxistisk* forståelsesramme. Dette fordi omsorgskjedeteorien trekker på marxistiske begreper som *arbeidsdeling* og *merverdi*.

Innen for denne bredere rammen synes jeg det er riktig å plassere omsorgskjedeteorien innen en marxistisk teoriretning som spesifikt fokuserer på forholdet mellom fattige og rike land. Avhengighetsteori er en retning innen utviklingsteori og sosiologi som hevder at fattige lands fattigdom er et resultat av at de har blitt utnyttet av rike land. Dette startet i kolonitiden og er fremdeles gjeldende, selv om utnyttelsen i dag ikke er like tydelig (Macionis & Plummer: 233).

Moderniseringsteori er avhengighetsteoriens motstykke. Denne retningen forklarer global ulikhet ved at ulike land er på ulike nivåer i utviklingsprosessen. Både avhengighetsteorien og moderniseringsteorien tar utgangspunkt i hvordan verden har endret seg etter den industrielle revolusjonen. Mens avhengighetsteorien gir de rike landene skylden for underutvikling, retter moderniseringsteorien hovedsakelig skytset mot tradisjoner i de fattige landene (Macionis & Plummer: 230).

Avhengighetsteorien inneholder ulike versjoner av sentrum-periferi-modeller basert på Marx' monopolteori. Hovedtanken bak sentrum-periferi-modellene er at kapitalisme strukturerer produksjonen i noen få metropoler og mange periferier. Makten konsentreres i metropolene, noe som igjen fører til at overskuddet i periferiene kanaliseres inn til metropolene (Smukkestad 2000: 60). Nærmere bestemt er arbeidsplassene i periferiene plassert under metropolene i et hierarki. Dette fører til at metropolene ender opp med merverdien av arbeidet utført av arbeiderne i periferien.

We have defined a world-system as one in which there is extensive *division of labor*. This division is not merely functional--that is, occupational--but geographical. That is

to say, the range of economic tasks is not evenly distributed throughout the world-system. (...) [F]or the most part, it is a function of the social organization of work, one which magnifies and legitimizes the ability of some groups within the system to *exploit the labor of others*, that is, to receive a *larger share of the surplus* (mine uthevninger) (Wallerstein 1976: 231).

Oppsummert vil jeg si at avhengighetsteori forstår den økonomiske globaliseringen som en hierarkisert arbeidsdeling. De som befinner seg nederst i hierarkiet blir utnyttet ved at de ikke får ta del i fortjenesten av arbeidet de utfører. Nettopp dette poenget står sentralt i Parreñas og Hochschilds teori om omsorgskjeder.

Rhacel Parreñas: Filippinske kvinner migrerer som følge av global kapitalisme og kjønnstradisjonell arbeidsdeling

Fra mikro- til makroperspektiv

Rhacel Parreñas er en filippinsk-amerikansk sosiolog som er kjent for sin forskning på kvinnelig migrasjon fra Filippinene og konsekvensene dette har for barna som blir igjen. Hun beskriver migrasjon innenfor en avhengighetsteoretisk forståelsesramme. Migranter er en del av "the ongoing circulation of resources, both capital and labor, within the boundaries of a single global division of labor, that is between a dominant core and a dependent periphery" (Friedman-Kasaba 1996: 24, sitert i Parreñas 2001: 25). Utover dette makroorienterte utgangspunktet analyserer Parreñas filippinske kvinners migrasjon også gjennom mikro- og mellomnivåperspektiver. (Parreñas 2001: 24-35).

Servants of Globalization er blant Parreñas mest kjente bøker, og det er et sentralt verk innen omsorgskjedeteori. Boka er basert på kvalitative og kvantitative studier av filippinske kvinner som jobber med omsorg- og husarbeid i henholdsvis Roma og Los Angeles. Studiene inneholder intervjuer, deltakende observasjon og survey-undersøkelser (Parreñas 2001: 16). Parreñas argumenterer for at disse *empiriske* undersøkelsene gir belegg for å forklare filippinske kvinners hushjelpsmigrasjon som en del av global kapitalisme og kjønnstradisjonell arbeidsdeling. Undersøkelsene på *mikronivå* viser nemlig at kvinnene i henholdsvis Roma og Los Angeles møtte på samme type situasjoner innen ulike

institusjonelle prosesser⁴⁴ (Parreñas 2001: 2). I følge Parreñas kan disse likhetene forklares ut fra et *makroperspektiv*; Kvinnenes delte rolle som lavtlønte arbeidere i den globale kapitalismen, og som kvinner i en verden preget av kjønnsstradisjonell deling av reproduktivt arbeid (Parreñas 2001: 10, 20).

Med vekt på teori og makroperspektivet

Parreñas baserer altså analysen om filippinske kvinners migrasjon på *empiriske data*. Samtidig strukturerer hun de empiriske funnene etter *teoretiske begreper*. Blant de mest sentrale av disse er såkalte *dislokasjoner*⁴⁵, definert som posisjoner de filippinske hushjelpsarbeiderne blir plassert i av eksterne krefter i samfunnet. Parreñas ser dette begrepet i sammenheng med en strukturorienterte subjektforståelse. Hun tar utgangspunkt i Norma Alarcón, Stuart Hall og Gayatri Spivaks forståelse av identiteter som uferdige og pågående prosesser (Parreñas 2001: 32). Identitetsutviklingen blir forklart som en tosidig prosess hvor subjektene på den ene siden ”cannot be removed from the external forces that constitute the meanings of their existence (...)” Samtidig som ”(...) agency is not denied in this conception. Instead, in this view agency is enabled and limited by the structures that constitute subjects” (Parreñas 2001: 24). Dette er en måte å forene distinksjonen mellom struktur og aktør, med vekt på de strukturelle føringene for individers identitetsutvikling. Aktøren blir forstått som aktivt deltakende, men mulighetene for deltakelse begrenses av strukturene. Dislokasjoner er et begrep som inngår i denne forståelsesrammen, ved å betegne prosesser som former de filippinske kvinnenes identiteter gjennom deres migrasjonsopplevelser (Parreñas 2001: 32).

Parreñas analyserer altså filippinske kvinners migrasjon ut fra både mikro-, mellomnivå- og makroperspektiver, og hun trekker på både empiriske data og teoretiske perspektiver. Parreñas legger imidlertid størst vekt på makroperspektivet og det teoretiske. Med en strukturorientert subjektforståelse tar hun implisitt stilling i den sosiologiske aktør/struktur-debatten i favør av metodologisk kollektivism. Det vil si en forståelse av at aktørers handlinger blir styrt av overindividuelle sosiale strukturer (Aakvaag 2008: 30). Videre vil jeg si at selv om Parreñas inkluderer mikroperspektiver i sin analyse, blir disse brukt til et makroanalytisk formål, nemlig å synliggjøre overordnede mønstre i global migrasjon (Aakvaag 1008: 31). På bakgrunn av dette konkluderer jeg med at *Servants of Globalization* i større grad er en

---

⁴⁴ De institusjonelle prosessene som nevnes er migrantstrømmer, dannelse av migranthusholdninger, inntreden på arbeidsmarkedet og dannelse av migrantmiljø.

⁴⁵ Oversatt fra dislocations

teoretisk deduktiv undersøkelse ovenfra og ned, enn en empirisk undersøkelse nedenfra og opp.

I det følgende redegjør jeg for global kapitalisme og deling av reproduktivt arbeid, som ifølge Parreñas er de prosessene som skaper omsorgsmigrasjon. Og deretter lister jeg opp hva Parreñas hevder er konsekvenser av filippinske kvinners migrasjon.

Global kapitalisme

Den globale kapitalismen har utviklet såkalte *globale byer*, som består av en sterk konsentrasjon av *spesialisert* arbeid. Dette fører til en stor etterspørsel etter billig *reproduktiv* arbeidskraft (Parreñas 2001: 9). Reproductivt arbeid defineres som det arbeidet som er nødvendig for å opprettholde den produktive arbeidskraften (Parreñas 2001: 61). I denne sammenhengen dreier det seg om at noen må gjøre husarbeidet – og gi omsorg for barna til mennesker som vier mesteparten av tiden sin til produktivt arbeid. Parreñas tillegger fremveksten av globale byer og økt etterspørsel etter reproductiv arbeidskraft i rike land generelt, deler av forklaringskraften til at filippinske kvinner migrerer.

Reproductivt arbeid: kjønn, klasse og etnisitet

I tillegg til global kapitalisme argumenterer Parreñas for at delingen av reproductivt arbeid etter kjønn og etnisitet er med på å forklare årsaken til filippinske kvinners migrasjon. Her trekker hun på Evelyn Glens teori om *etnisk* deling av reproductivt arbeid og Saskia Sassens teori om *internasjonal* deling av reproductivt arbeid. Begge teoriene handler om hvordan kjønnstradisjonell arbeidsdeling opprettholdes gjennom etnisk og internasjonal deling av det reproductive arbeidet. Etter at kvinnene i rike land har inntatt det lønnede arbeidslivet, har det vært behov for en restrukturering av arbeidsdelingen hvor kvinner tillegges ansvaret for det reproductive arbeidet i hjemmet. I stedet for å løse dette innad i familien, mellom menn og kvinner, har dette blitt løst ved å ansette kvinner fra en lavere klasse, med en annen etnisitet og fra andre land (Parreñas 2001: 69-76).

Konsekvenser av omsorgsmigrasjon

Parreñas legger altså hovedvekten av forklaringen av at filippinske kvinner migrerer på globale makroprosesser: kapitalisme og internasjonal deling av reproductivt arbeid. Videre

redegjør hun for det hun kaller *dislokaliseringer*, som er situasjoner disse makroprosessene setter migrantkvinnene i. Parreñas skriver om fire såkalte dislokaliseringer:

1) *Begrenset samfunnsborgerskap*⁴⁶ henviser til de filippinske migrantenes degraderte posisjon i mottakerlandene.

This subordinate status promotes feelings among Filipino migrant workers that the Philippines is the only nation that they can rightfully refer to as "home" to negotiate their dislocation of partial citizenship. In the process, this redirects them away from rightfully claiming their full membership in receiving states (Parreñas 2001: 60).

2) *Smerten ved familiesepparasjon*⁴⁷ refererer til negative konsekvenser for familien og spesielt barn når moren migrerer. "(...) [T]he achievement of the financial security for the sake of children goes hand in hand with an increase in emotional insecurity (...)" (Parreñas 2001:149).

3) *Stigende og synkende klassemobilitet*⁴⁸ handler om at en stor del av de filippinske kvinnene som migrerer har høyere utdanning, men ender opp med å jobbe i lavkvalifiserte omsorgs- og husarbeidsjobber. Således opplever de en nedadgående klassemobilitet. På den andre siden opplever de også en oppadgående klassemobilitet fordi de tjener mer penger enn de kunne gjort på Filippinene (Parreñas 2001: 150).

4) *Ikke-tilhørighet*⁴⁹ handler om at de filippinske kvinnene ikke opplever tilhørighet i samfunnet de har migrert til. Dette har blant annet å gjøre med situasjonen som kun midlertidige innbyggere i et land og et lokalsamfunn (Parreñas 2001: 241).

Arlie Russell Hochschild: Følelser er en ressurs som blir urettferdig fordelt

Arlie Russell Hochschild er en amerikansk sosiolog som har fokusert mye av sin forskning på forholdet mellom arbeid og privatsfæren i USA. Men selv om søkelyset har ligget på arbeid og privatsfæren på lokalt nivå, har ikke det hindret Hochschild i å undersøke hvilke forutsetninger og konsekvenser *globale* forhold har for de respektive lokale forholdene

---

⁴⁶ Oversatt fra *partial citizenship*

⁴⁷ Oversatt fra *the pain of family separation*

⁴⁸ Oversatt fra *contradictory class mobility*

⁴⁹ Oversatt fra *non-belonging*

(Hjelde 2000: 94). På den ene siden kritiserer hun forskning på globalisering for å ikke ta opp temaer som kvinner, barn og omsorg. På den andre siden kritiserer hun forskningen på kvinner, barn og omsorg for å ikke trekke inn globaliseringen. Det er nettopp disse manglene hun forsøker å rette på gjennom teorien om globale omsorgskjeder (Hochschild 2000: 132).

I det store teoretiske landskapet blir Hochschild plassert under retningen symbolsk interaksjonisme (Wallace og Wolf 2006). Innenfor rammene av symbolsk interaksjonisme har hun utviklet en egen teoriretning kalt emosjonell sosiologi. Med utgangspunkt i emosjonell sosiologi og Rhacel Parreñas' forskning om omsorgskjeder har Hochschild har videreutviklet sin egen versjon av denne teorien om omsorgskjeder⁵⁰. Hochschilds omsorgskjedeteori knytter sammen teori om globalisering og teori om relasjoner mellom individer, slik som hun etterlyste i kritikken nevnt i forrige avsnitt. I likhet med Parreñas trekker også Hochschild på en avhengighetsteoretisk forståelsesramme, blant annet ved å fokusere på omsorgsarbeidets merverdi. I det følgende redegjør jeg mer for bakgrunnen for og innholdet i Hochschilds omsorgskjede-teori.

Med utgangspunkt i symbolsk interaksjonisme

Begrepet symbolsk interaksjonisme ble for første gang introdusert av Herbert Blumer i artikkelen "Man and Society" (Wallace og Wolf 2006: 198). Siden har begrepet blitt navnet på en retning innen mikrososiologi/sosial psykologi med en aktørorientert forståelse av menneskelig utvikling. I følge symbolsk interaksjonisme utvikler mennesker seg ved selv å interagere med omverdenen gjennom symboler, ikke ved å adoptere verdier, normer, roller og statuser fra samfunnet (Wallace og Wolf 2006: 199-260).

Hochschild kritiserer teorier om globalisering for å fokusere på mennesker på aggregert nivå og ikke på individuelle menneskelige forhold. Hochschild har derimot valgt å undersøke interaksjoner på individnivå i forhold til større strukturer. I mer teoretiske termer skriver Hochschild at hun knytter symbolsk interaksjonisme på individnivå til globaliseringsteorier på makronivå (Hochschild 2000:132, 133).

---

⁵⁰ I tillegg til Parreñas, trekker Hochschild på Sylvia Chang, Pierrette Hondagneu-Sotelo, Lourdes Beneria, Maria Mies, Saskia Sassen og Sau-ling Wong (Hochschild 2000: 132).

Emosjonell sosiologi

Hochschild peker på at følelser er en sentral del av menneskers liv og følgelig bør være et relevant studieobjekt for sosiologien. I tråd med symbolsk interaksjonisme mener Hochschild at vi skal ta utgangspunkt i individers egne definisjoner av sine følelser. På denne måten kan vi forstå hvordan et individ bruker sitt emosjonelle vokabular. Noe som videre belyser hvordan sosiale situasjoner og regler styrer hvilke følelser det gis uttrykk for og hvilke som ikke kommer til uttrykk (Hochschild 2003: 78, 83).

Emosjonell sosiologi handler altså om møtet mellom individers følelser og struktureringen av hvilke følelser som kommer til uttrykk og hvordan de kommer til uttrykk. Et sentralt tema for Hochschild har vært hvordan dette gjør seg gjeldende med hensyn til såkalt emosjonelt arbeid. Denne typen arbeid har tre kjennetegn. For det første må arbeidstakeren ha ansikt til ansikt-kontakt eller stemme til stemme-kontakt med dem hun eller han jobber for. For det andre kreves det at arbeidstakeren produserer en følelsesmessig tilstand i en annen person. For det tredje er arbeidsgiveren tillatt å utøve en viss grad av kontroll over den emosjonelle aktiviteten til arbeidstakerne (Wallace og Wolf 2006: 250). Emosjonelt arbeid er således en type arbeid som noen ganger trekker på deler av oss som vi anser som integrerte og dyptliggende deler av vår individualitet (Hochschild 2003b: 7).

Selv om emosjonelt arbeid på den ene siden handler om å bruke personlige deler av vår identitet, som vi gjerne forbinder med privatsfæren og ikke arbeidssfæren, så er følelser også en *ressurs* vi trenger for å utføre det emosjonelle arbeidet (Hochschild 2003b: 8). Nettopp dette poenget står helt sentralt i Hochschilds teori om omsorgskjeder: Omsorg og kjærighet er en ressurs som noen er villige til å betale for, slik at det også blir gitt en pris på arbeidsmarkedet (Hochschild 2003: 191).

Teorien om omsorgskjeder – basert på Parreñas og Hochschild

Jeg velger å forklare omsorgskjedenes struktur ved å referere til både Hochschild og Parreñas. Parreñas omsorgskjedeteori regnes for å være den opprinnelige ideen om omsorgskjeder (McKay 2007: 178; Hochschild 2000: 132), men denne teorien har sine begrensninger siden den er spesifikt basert på filippinsk migrasjon. Hochschild, derimot, har en global tilnærming i sin teoriutvikling. Utover de ulike geografiske rammene er *hovedtrekkene* i Hochschild og Parreñas teorier like. Jeg velger derfor å trekke på begge når det gjelder essensen i

omsorgskjedeteorien. I de tilfellene de to perspektivene vektlegger ulike sider av omsorgskjedene, fokuserer jeg nærmere på de to teoriretningene separat. Deler av denne gjennomgangen er strukturert etter kritiske spørsmål/innvendinger mot omsorgskjedeteorien.

Under siterer jeg kjernen i henholdsvis Parreñas' og Hochschilds forklaring av omsorgskjedene.

The international transfer of caretaking is a distinct form of international division of labor in which Filipina domestic workers perform the reproductive labor of class-privileged women in industrialized countries as they leave their own to other women in the Philippines to perform. This international division of labor refers to a three-tier transfer of reproductive labor among women in two nation-states. These groups of women are (1) middle- and upper-class women in receiving countries, (2) migrant Filipina domestic workers, and (3) Filipina domestic workers in the Philippines who are too poor to migrate (Parreñas 2001: 72).

One common form of such a chain is: (1) an older daughter from a poor family who cares for her siblings while (2) her mother works as a nanny caring for the children of a migrating nanny, who, in turn, (3) cares for the child of a family in a rich country (Hochschild 2000: 131).

Parreñas og Hochschild forklarer her omsorgskjedene som et hierarki. De ulike leddene i omsorgskjeden blir betegnet med klasseposisjoner og om man bor i et rikt/industrialisert eller fattig land. Deltakerne som har høyest klasseposisjon og som bor i et rikt land blir plassert øverst i kjeden, mens de som har lavest klasseposisjon og som bor i et fattig land blir plassert nederst. Videre hevdes det at omsorgsarbeidet blir *relativt billigere* jo lenger ned i omsorgskjeden man kommer. På denne måten skjer det en devaluering av omsorgsarbeidets verdi fra de rike landene og høye klasseposisjonene til de fattige landene og lave klasseposisjonene.

Hvorfor koble at kvinnene forlater barna sine med at de jobber med omsorg?

Hva er det så som gjør det relevant å koble det at mødre som forlater barna sine for å jobbe, jobber med å gi omsorg til andre? Ville det gjort noen forskjell om disse mødrene jobbet med noe helt annet? Hvis vi ser bort fra tradisjonelle kjønnsrollemønstre knyttet til omsorg: Hva er forskjellen på at fedre reiser for å jobbe på båt eller innen industri og mødre som reiser for å jobbe med omsorg? På mange måter er disse to eksemplene like. De handler begge om mennesker som flytter, som oftest til et rikere land enn hjemlandet, for å tjene penger de kan sende tilbake til familiene sine. Er koblingen av mødres omsorgsansvar i senderlandet og

deres omsorgsarbeid i mottakerlandet tilfeldig? Nei, slik jeg leser Hochschild, er ikke denne koblingen tilfeldig.

Hochschild argumenterer nettopp for hvorfor det er interessant å se på migrantkvinneres omsorgsarbeid i sammenheng med at kvinnene har barn i hjemlandet. Jeg finner to poenger spesielt relevante i denne sammenhengen. For det første illustrerer teorien om omsorgskjeder at omsorgsarbeid er noe som blir *lavere verdsatt* enn annet arbeid. For hvert ledd bakover i omsorgskjeden skyves omsorgsarbeidet lenger nedover i et hierarki av status og makt.

Det andre poenget er Hochschilds tolkning av Freuds begrep *forskyvning*⁵¹. Ideen om forskyvning innebærer at følelser kan omdirigeres fra én person til en annen. Ifølge Hochschild kan vi forstå omsorgsmigrasjon som forskyvning av følelser. Nærmere bestemt betyr dette at migranter som er mødre, bærer med seg kjærighet og omsorg som egentlig var ment for barna i hjemlandet. Ved å jobbe med omsorg i mottakerlandet gir kvinnene denne omsorgen og kjærigheten til barna eller andre de jobber med. Her er vi inne på poenget om at omsorg og kjærighet er knappe ressurser. Og videre pekes det på hvordan disse knappe ressursene blir ulikt fordelt i favør av privilegerte barn i rikere land (Hochschild 2002: 1). Dette argumentet bringer oss videre til den neste innvendingen.

Innvending: Omsorgsmigrasjon er en rettferdig byttehandel

I HDR 09 (2009: 99) påpekes det nettopp at arbeidsmigrasjon har fordeler og ulemper. Mange migranter velger å ofre noen friheter, for å kunne oppnå andre friheter. Mødrene som migrerer, ofrer friheten til å få være sammen med barna sine for en periode, men de får friheten som følger med å få en lønn som er høyere enn hva de kunne fått i hjemlandet. Å migrere for å jobbe er et fritt valg, enten tatt individuelt eller i samråd med familien/storfamilien. Dette kan forstås som at de respektive kvinnene aksepterer betingelsene i bytteforholdet omsorgsarbeid mot lønn.

Det er mange aspekter ved denne innvendingen jeg kunne drøftet videre. Jeg har imidlertid valgt ut ett poeng fra Hochschild jeg vil utdype nærmere, nemlig *emosjonell merverdi*. I artikkelen "Global Care Chains and Emotional Surplus Value" peker Hochschild (2000) på globaliseringens kompleksitet med både positive og negative konsekvenser. Videre skriver

---

⁵¹ Oversatt fra *displacement*

hun at vi må søke kunnskap om akkurat *hvilke* ressurser som blir ulikt fordelt. Og i den sammenhengen må vi se utover globaliseringsteorienes tradisjonelle studieobjekter som penger og materielle ressurser. Hochschild stiller videre spørsmål om omsorg og kjærlighet blir ulikt fordelt som en følge av globaliseringen. Hun bruker Marx' ide om merverdi for å forklare dette nærmere. Marx definerer merverdi som forskjellen mellom verdien en arbeider tilfører et produkt han lager og pengene han tjener på arbeidet. Fabrikkarbeiderne profiterer på arbeidet arbeiderne gjør, og de deler ikke merverdien med arbeiderne som har vært med på å skape den. Kort sagt handler dette om at noen får pengene som noen andre fortjener (Hochschild 2000: 134)

Det er dette poenget om merverdi og urettferdig fordeling av goder Hochschild bringer inn i teorien om omsorgskjeder. Når kvinnelige migranter er nannyer eller au pairer i et mottakerland, havner merverdien av omsorgsarbeidet i mottakerlandet i stedet for å gagne kvinnenens egne barn i hjemlandet. Mer presist mener Hochschild at merverdien til syvende og sist havner i multinasjonale selskaper som er arbeidsplass for kvinnene som ansetter omsorgsarbeidere fra fattige land (Hochschild 2002: 2). Følgelig har Hochschild argumentert mot den siste innvendingen om at omsorgsmigrasjon er en rettferdig byttehandel.

Parreñas beskriver en lignende struktur. Dynamikken i omsorgskjedene beskrives som "[t]he international *transfer* of caretaking" (min utheving) (Parreñas 2001: 72). Omsorgen blir altså overført fra en relativt lavere klasseposisjon og/eller fattig land til en relativt høyere klasseposisjon og/eller rikt land. Omsorgen som blir overført stiger i verdi jo høyere opp den kommer i kjeden, og motsatt synker den i verdi jo lavere den kommer ned i kjeden.

Imidlertid er det et annet argument som både av Hochschild og Parreñas tillegges mest vekt. Det argumentet handler om de som befinner seg i den andre enden av omsorgskjeden, nemlig barna som ikke får omsorg av moren sin. Parreñas (2005a: 12) kaller denne situasjonen for en omsorgskrise. Hun peker på to løsningsalternativer. Det første er å endre kjønnsrollemønsteret på Filippinene. Som hun formulerer selv:

By this I mean the incorporation of egalitarian views of men's and women's roles in their family, the rejection of views that naturalize differences between men and women, and finally the adoption by families of forced reconstitution of gender through the organizational rearrangement of their household (Parreñas 2005a: 161).

Det andre løsningsalternativet går ut på å endre de strukturelle forholdene som gjør at kvinner må migrere fra Filippinene for å skaffe seg en inntekt. Et tiltak for å oppnå dette er å lette den gjelda Filippinene skylder andre land og banker. Gjeldslette vil øke Filippinenes mulighet til å sikre et velferdstilbud til sine innbyggere, noe som igjen vil redusere behovet for å reise ut for å jobbe (Parreñas 2005a: 162).

Hochschild har en mer åpen tilnærming til denne problemstillingen. I følge henne blir noen av disse barna i migrantfamilier tatt godt vare på av andre familiemedlemmer eller slektninger. Problemet er at vi ikke vet nok om hvordan disse barna har det. Vi trenger mer kunnskap om dette, slik at vi i andre omgang vet hvordan vi best skal respondere på problemene, fastsetter hun (Hochschild 2003: 194, 195).

Hochschild drøfter tre ulike perspektiver på hvordan man kan respondere, dersom vi finner ut at barna i enden av omsorgskjedene ikke har det bra. Det første perspektivet forsvarer den tradisjonelle organiseringen av omsorg. Alle kvinner burde være hjemme og ta seg av sine egne familier. Det andre perspektivet legger seg helt på den andre siden ved å definere omsorgstap som et uunngåelig utfall av globaliseringen, som i seg er et gode for verden. Omsorgskjeder blir her sett på som en naturlig del av tilbud og etterspørsel-dynamikken. Det tredje perspektivet, som Hochschild slutter seg til, beskrives slik:

”[L]oving, paid childcare with reasonable hours is a very good thing. And globalization brings with it new opportunities, such as a nanny’s access to good pay. But it also introduces painful new emotional realities for Third World children. We need to embrace the needs of Third World societies, including their children. We need to develop a global sense of ethics to match emerging global economic realities” (Hochschild 2003a: 195).

Her kommer Hochschild med en nyansert innstilling ovenfor kompleksiteten omsorgsmigrasjon innebærer, samtidig som hun uttrykker bekymring for skadelige konsekvenser av omsorgsmigrasjon. På den ene siden er det rimelig å ende opp med en såpass nyansert innstilling til et så komplekst tema. Samtidig står ikke denne konklusjonen helt samråd med den øvrige omsorgskjedeteorien. Slik jeg leser Hochschild's redegjørelse for omsorgskjeder, har hun i all hovedsak en svært kritisk innstilling til omsorgsmigrasjon som fenomen. Dette kommer til uttrykk både i beskrivelsen av omsorgskjedenes merverdi og av hvordan omsorgsmigrasjonen opprettholder en lav verdsetting av omsorgsarbeid. Et annet sted foreslår imidlertid Hochschild å dele omsorgsarbeidet horisontalt mellom kvinner og

menn, istedenfor vertikalt mellom kvinner i ulike klasser og land som står i et hierarkisk forhold til hverandre (Hochschild 2001: 114).

Parreñas og Hochschild versus HDR 09

I redegjørelsen for Parreñas og Hochschilds teori om omsorgskjeder har det kommet opp en rekke argumenter som står i opposisjon til HDR 09s påstand *Kvinnelige migranter som jobber med omsorg for barn, muliggjør at lokale kvinner kan ta del i arbeidslivet*. Jeg vil trekke fram tre sider ved HDR 09s påstand som står i et motsetningsforhold til omsorgskjeder.

For det første har HDR 09 en *ikke-marxistisk* forståelse av produksjon og verdiskapning. Følgende setning understreker dette: "The availability of low-cost child care can free up young mothers, enabling them to go out and find a job" (HDR 2009: 85). At omsorgsarbeidet er billig, forutsetter at omsorgsarbeiderne er lavtlønte. Dette fremstilles kun som et gode som kan muliggjøre lokale kvinners arbeidsdeltakelse. Hochschilds poeng om at omsorgsarbeiderne er med på å skape en merverdi, de ikke får dele utbytte av, blir ikke tatt i betraktning.

For det andre foreslår HDR 09 å fordele det reproduktive arbeidet vertikalt mellom kvinner, og ikke horisontalt mellom kvinner og menn, slik som Hochschild (2001: 114) foreslår. HDR 09 kommer således med en *kjønnskonservativ* løsning på tidsklemmeproblemet familier hvor både mor og far er i arbeid.

For det tredje tar ikke HDR opp problemet med mulig *omsorgsmangel* i senderlandet. Jeg vil hevde at HDR 09 har en mangelfull analyse når den kommer med en løsning på omsorgsmangel i mottakerlandet, men ikke drøfter muligheten for at dette kan gå på bekostning av omsorgstilgangen i senderlandet.

Jeg har nå vist noen eksempler på motsetningsforholdet mellom HDR 09 og omsorgskjedeteoriens syn på omsorgsmigrasjon. Sett på en annen måte har jeg brukt omsorgskjedeteorien for å kritisere argumenter i HDR 09. I det følgende vil jeg drøfte

hvorvidt kritikken fra omsorgskjedeteorien er berettiget. Nærmere bestemt vil jeg redegjøre for samfunnsgeografen Deirdre McKays kritikk av omsorgskjedeteorien.

McKays kritikk av teorien om omsorgskjeder

I artikkelen ”’Sending Dollars Shows Feeling’ – Emotions and Economies in Filipino Migration” kritiserer Deirdre McKay omsorgskjedeteorien. Artikkelen fokuserer i hovedsak på teorier om filippinsk arbeidsmigrasjon, men den henvender seg også til stedsuavhengige teori. Hovedargumentet i denne kritikken er at teorien om omsorgskjeder bygger på en feilaktig forestilling om universelle følelser og familieformer. McKay anklager omsorgskjedeteorien for å være etnosentrisk, fordi den tar utgangspunkt i et ideal om vestlige heteronormative og romantiske normer om familierelasjoner. Vi må anerkjenne at det vestlige idealet om kjernefamilien ikke er universelt, hevder hun (McKay 2007: 179, 180). I sin kritiske gjennomgang trekker McKay på poststrukturalistiske perspektiver, sosialantropologisk forskning på mangfold innen omsorgsforståelser og sin egen case-studie av to filippinske migranter i Hong Kong.

I det følgende redegjør jeg for McKays kritikk av omsorgskjedeteoriens forståelse av *hva* omsorg er og *hvem* som gir/kan gi/bør gi barna omsorg. I denne sammenhengen drøfter jeg også McKays argumentasjon opp mot Parreñas og Hochschilds argumentasjon.

Søkelyset i McKays kritikk rettes spesielt mot forestillingen om at intimitet må foregå ansikt til ansikt. I følge McKay er ikke fysisk tilstedeværelse en forutsetning for intimitet. Hun argumenterer for at kommunikasjon ved hjelp av telefon og internett, ideen om å dele en historie og det å sende penger hjem er tre eksempler på hvordan intimitet kan oppnås til tross for avstand.

Hva er omsorg og hvem kan gi omsorg?

Jeg begynner med å referere til McKays tolkning av Parreñas:

In Parreñas (2005[b]) study site, she observed that fathers of all social classes avoided providing emotional labour for their children while their mother was abroad. This observation, along with the accounts of 'left-behind' children, led her to conclude that the children of migrants suffer emotional neglect. On this basis, she argues that an absent mother sending money simply cannot replace her physical presence at home, providing emotional labour in the home. Her analysis appears to work from a tacit assumption that care arising from the face-to-face intimacy with a mother is authentic (McKay 2007: 79).

McKay forklarer Parreñas konklusjoner ved å referere til såkalt vestlig konstruksjon av intimitet. I den vestlige forståelsen av identitet står nettopp ideen om at intimitet må foregå ansikt til ansikt sentralt (McKay 2007: 179). I følge poststrukturalistiske perspektiver, derimot, kan intimitet arte seg på ulike måter og må derfor forsås kontekstuel. Det fører til en feilaktig forståelse når man legger sine lokale forståelser av hva omsorg er til grunn for globale teorier, hevder hun (McKay 2007:177).

Som et alternativ til den vestlige forståelsen av intimitet som per definisjon ansikt til ansikt-kontakt, refererer McKay blant annet til litteraturviteren Lauren Berlant (2000). Hun beskriver intimitet som ideen om å *dele en historie*. McKay spinner videre på dette poenget og skriver at med dagens teknologi er det mulig å skape og dele historier selv om man befinner seg langt unna hverandre (McKay 2007: 179). Gjennom sin egen case-studie av to filippinske migranter og deres familier fant hun både at *kommunikasjon per telefon* og det å *sende penger hjem* utgjorde intimitet for de involverte (McKay 2007: 182-191). På bakgrunn av dette argumenterer McKay for at vi ikke kan bruke et universelt homogent rammeverk for å teoretisere følelser i en foranderlig og interkulturell verden. Dette mangfoldet krever at vi undersøker betydningen av hva omsorg, intimitet og følelser innebærer i hver enkelt kultur (McKay 2007: 191, 192).

I tillegg til å kritisere omsorgskjedeteorien for å definere omsorgslignende tilstander som ansikt til ansikt-relasjoner, kritiserer McKay teoriretningen for å definere moren som familiens omsorgsgiver. Med dette overser omsorgskjedeteorien både fedrene og storfamiliens rolle, hevder hun. Som et moteksempel henviser hun til en studie fra Ecuador (Pribilsky 2004) som fant ut at migrasjon førte til sterkere emosjonelle bånd mellom barn og

deres migrerende fedre. Dette fordi avstanden migrasjonen medførte la til rette for en type kontakt som ikke var mulig innen den ecuadorianske kulturen preget av respekt for foreldre. Pengene som fedrene sendte hjem genererte nye emosjonelle forståelser og subjektiviteter. På denne måten oppsto det en nærere form for intimitet mellom foreldre og barn (McKay 2005: 180).

Omsorg av andre enn mødre

Storfamiliene og fedrene overses i omsorgskjedeteorien, hevder McKay (2007: 187, 180). Hun henviser både til sin egen case-studie og annen forskning når hun påpeker at *storfamilien* har en viktig rolle i barneoppdragelsen i mange kulturer. I case-studien hun gjorde på Filippinene fant hun at migrantene ga godtgjørelser til andre familiemedlemmer mot at de tok vare på barna deres (McKay 2007: 187). Nå omhandler denne casen bare to familier, og kan ikke generaliseres utover at det er et illustrerende eksempel. Men selve poenget om kulturelle føringer på ideen om hvem som skal gi barna omsorg er viktig og bør være tilstede i en kritisk gjennomgang av omsorgskjedeteori.

Når det gjelder kritikken av omsorgskjedeteoriens manglende fokus på *fedrene*, bør det først påpekes at Hochschild og Parreñas viser til empiri om at fedre på Filippinene ikke gir omsorg til barna sine når mødrene er utenlands. Det er imidlertid problematisk når Hochschild generaliserer denne landspesifikke empirien til en generalisert teori om omsorgsmigrasjon i hele verden. Likevel kommer ikke McKay med empiri som sier at fedre tar over omsorgsoppgavene i hjemmet. Empirien hun peker på handler om fedres mulighet for å bygge bånd til barna sine til tross for avstand. Dette er interessant på mange måter, men det gir ikke svar på om barna får tilstrekkelig daglig omsorg der de er. Barns (i hvert fall under en viss alder) omsorgsbehov kan tross alt ikke dekkes fullt ut av telefonsamtaler og remisser.

Intimitet i en familie versus omsorg for barn

McKay angriper omsorgskjedeteorien, som handler om barns behov for omsorg, ved å argumentere med eksempler og teori om intimitet og samhold i familier. Dette er to helt forskjellige ting som det er viktig å skille fra hverandre. Hvordan man forstår barns behov, varierer fra kultur til kultur. Likevel vil det ikke være ukontroversielt å slå fast at alle barn,

under en viss alder, trenger og bør få omsorg fra fysisk tilstedeværende voksenpersoner. Intimitet og samhold i en familie bærer i større grad karakter av å være en privatsak, det kan i hvert fall ikke sidestilles med barns omsorgsbehov.

Dette er store spørsmål som berører større debatter om universalisme, relativisme og liberalisme, som jeg ikke har til hensikt å gå inn i. Mitt poeng er helt enkelt at man ikke kan blande sammen barns omsorgsbehov på den ene siden, og intimitet og samhold i familien på den andre siden. Følgelig konkluderer jeg med at McKays argumenter kun er gyldige i forhold til generelle spørsmål om intimitet og samhold i familier, og ikke i forhold til barns omsorgsbehov.

Avslutning

Avsluttende drøfting av de ulike perspektivene på omsorgsmigrasjon

HDR 09s argumentasjon for at *Kvinnelige migranter som jobber med omsorg for barn, muliggjør at lokale kvinner kan ta del i arbeidslivet* begrenser seg til en påpekning av at kvinnelige migranter utfører billig omsorgsarbeid (HDR 2009: 85). Imidlertid har jeg sett påstanden i sammenheng med HDR 09s argumentasjon for at komplementerende migrasjon fører til utvikling. I det følgende vil jeg sammenligne følgende tre perspektiver: 1) HDR 09s påstand om at migrantkvinner muliggjør lokale kvinners yrkesdeltakelse og argumentasjon for komplementerende migrasjon med 2) Hochschild og Parreñas' teori om omsorgskjeder og 3) McKays kritikk av sistnevnte perspektiv. Jeg har valgt å strukturere denne sammenligningen etter tre debatter jeg mener de ulike argumentasjonene tar stilling til. Disse er aktør versus struktur, mikro versus makro og harmoni versus konflikt.

Harmoni versus konflikt

Debatten om harmoni (eller konsensus) versus konflikt handler om hvordan man forstår sosiale relasjoner. Harmoniperspektivet argumenterer for at samfunnet er basert på konsensus mellom individer og grupper, noe som gjør det grunnleggende harmonisk, mens konfliktperspektivet hevder at samfunnet er preget av konflikter mellom individer, grupper og klasser

(Aakvaag 2008: 32, 33). HDR 09 og omsorgskjedeteorien tar begge stilling til harmoni/konflikt-debatten i henhold til relasjoner innen det globale arbeidsmarkedet.

HDR 09 tar standpunkt i favør av harmoniperspektivet gjennom hele argumentasjonen om komplementerende migrasjon. Setningen "If the skills of migrant workers complement those of locally born workers, then both groups will benefit" (HDR 2009: 85) understreker nettopp det. Både innbyggerne i mottakerlandet og migrantene vil tjene på migrantenes inntog i mottakerlandets arbeidsmarked. Dette fordi de to gruppene har ulike ferdigheter som komplementerer hverandre.

Parreñas på sin side tar stilling i favør av konfliktperspektivet idet hun beskriver den hierarkiserte arbeidsdelingen i globale byer. Migrantene trekkes til disse byene fordi det er en etterspørsel etter reprodutiv arbeidskraft. Selv om migrantene tjener penger på arbeidet sitt, opplever de og familien som er igjen, en rekke negative konsekvenser av å bli plassert i denne migrasjonssituasjonen. Hochschild tydeliggjør migrantenes tapssituasjon ved å argumentere for at merverdien av migrantenes omsorgsarbeid ender opp i multinasjonale selskaper i mottakerlandet. Mest av alt taper barna som er nederst i omsorgskjeden, ved å miste eller få mindre omsorg enn de ville fått i utgangspunktet.

Hochschild anerkjenner lønnen migrantene får som verdifull, men fastslår at omsorgsmigrasjon ikke bør skje uten at barna i senderlandet får tilstrekkelig omsorg. Parreñas kritiserer imidlertid strukturen som ligger til grunn for den globale delingen av reprodutivt og produktivt arbeid. Hun tar således et ideologisk standpunkt til globaliseringens grunnleggende dynamikk. Det er et trekk som tydeliggjør forskjellen mellom Parreñas og HDR 09. HDR 09 på sin side legger de rådende strukturene i verden i dag til grunn og forholder seg til dem på en pragmatisk måte.

Brox tar stilling for konflikt-perspektivet ved å forklare forholdet mellom arbeidsgivere og arbeidstakere som et konfliktforhold. I følge han kan må dette forholdet håndteres slik at ikke maktbalansen blir skjev i favør av arbeidsgiverne. Løsningen ligger altså ikke i å fjerne konfliktforholdet, men i å holde maktbalansen jevn, i hvert fall slik at makten ikke går i disfavør for arbeidstakerne.

Aktør versus struktur

Aktør versus struktur-debatten er en samlebetegnelse på ulike meninger om hvorvidt det er aktørene eller strukturene som har kausal forrang i samfunnslivet. Det sentrale spørsmålet er om det er aktørene som former strukturene eller strukturene som former aktørene. Et aktørorientert perspektiv forstår samfunnet fra et ”nedenfra-og-opp”-ståsted. Aktørers handlinger forstås som et resultat av aktørenes frihet og sosiale strukturer blir forstått som produkter av aktørenes handlinger. Strukturorienterte perspektiver forstår på sin side aktørene med utgangspunkt i et ”ovenfra-og-ned”-ståsted. Aktørene blir ikke sett på som frie, men som styrt av de overindividuelle sosiale strukturene (Aakvaag 2008: 30).

HDR 09 forklarer migrantenes komplementaritet med lokalbefolkningen ved å henvise til at migrantene er mobile og at de er villige til å ta arbeid lokale arbeidstakere ikke lenger vil ta (HDR 2009: 85). Dette er en aktørorientert måte å forstå individers handlingsrom på. HDR 09 stiller ikke spørsmål om *hva* som gjør at migrantene er villige til ta arbeid som er upopulært blant befolkningen for øvrig. Den såkalte *villigheten* fremstilles som noe iboende i aktørene selv.

HDR 09s innfallsvinkel skiller seg fra Parreñas’ subjektposisjon, som vektlegger eksterne faktorerers strukturering av aktørenes handlingsrom. Det vil si at hvilke muligheter en aktør har, avhenger av strukturen aktøren befinner seg i (Parreñas 2001: 24). Ser vi på de prosessene HDR 09 beskriver i lys av Parreñas subjektposisjon, vil fokuset heller ligge på hvordan strukturene begrenser migrantenes muligheter, enn på aktørenes villighet til å ta bestemte jobber.

Når det gjelder analysen til Brox, har den en grunnleggende strukturorientert tilnærming. Hos ham ligger fokuset på de strukturelle mekanismene på arbeidsmarkedet. Disse mekanismene blir forstått som overstyrende. Regler og rettigheter kan ikke i seg selv gi arbeidstakerne beskyttelse, så lenge maktmekanismene står i deres disfavør.

Finnes det felles argumentasjonsmessige steder?

Komplementerende migrasjon har vært et overgripende tema for hele dette kapitlet. Først så jeg på HDR 09s argumentasjon for komplementerende migrasjon i generelle termer og Brox’ kritiske perspektiver på dette. Videre har jeg spisset fokuset inn mot argumentet om komplementerende omsorgsmigrasjon. Gjennomgående for HDR 09s argumentasjon er en

harmonibasert forståelse av relasjoner på det globale arbeidsmarkedet og en vektlegging av aktørenes handlingsmuligheter til å skape sin egen utvikling gjennom migrasjon. Ved å belyse HDR 09s implisitte føringer på denne måten, ser vi at argumentasjonens fundament i stor grad skiller seg fra Parreñas, Hochschild og Brox. Uenigheten går altså tilbake til premisset, noe som forteller oss at det er snakk om en ideologisk uenighet.

I dette kapitlet har vi sett at HDR 09 peker på negative konsekvenser om dårlige arbeidsforhold for de kvinnelige migrantene. Som en løsning på dette problemet, foreslås et sett av menneskerettigheter tilpasset migranter. Brox på sin side forstår problemet med dårlige arbeidsforhold som at maktforholdene mellom arbeidstakere og arbeidsgivere er skjeve. Dette kan ikke løses på noen annen måte enn gjennom å sikre arbeidstakernes markedsrett. Parreñas møter problemene knyttet til omsorgsmigrasjon ved å kritisere globaliseringens grunnleggende dynamikk. Hun mener det er et problem i seg selv at filippinske kvinner må migrere for å skaffe seg en inntekt. Hochschild er inne på noen av de samme poengene, men har en mer pragmatisk tilnærming ved å anerkjenne verdien av at migrantkvinnene får en lønn de ikke kunne fått i hjemlandet. På bakgrunn av denne gjennomgangen kan det se ut som om HDR 09 argumenterer fra et ulikt sted enn både Brox og Parreñas. Jeg holder muligheten åpen for at det kan være enkelte felles steder mellom HDR 09 og Hochschild.

Ved å etterlyse mer empiri om hvordan barna til migrantkvinnene har det, åpner Hochschild for at omsorgsmigrasjon kan være akseptabelt. På samme måte som HDR 09 fremlegger et forslag om menneskerettigheter for migranter, etterlyser Hochschild en forbedring av situasjonen til involverte parter i migrasjonen. Imidlertid blir dette for vagt og generelt til at det kan kalles et felles sted. Kjeldsen (2006: 151) definerer felles steder som noe man implisitt er enig i som ligger til grunn for argumentasjonen. HDR 09 og Hochschild er ikke enige i omsorgsmigrasjonens konsekvenser for barna i senderlandene. Det vil si at Hochschild omtaler det som et alvorlig problem, mens HDR 09 ikke ser på dette problemet i det hele tatt.

Tilbake til målestokkene

Målestokk 1 og 2) Negative konsekvenser og forslaget om menneskerettigheter for migranter

Som vi har sett kommer ikke HDR 09 med noen begrunnelse for hvorfor de positive konsekvensene vektlegges tyngre enn de negative. Videre så vi at forslaget om menneskerettigheter for migranter i stor grad bøter på dette forklaringsgapet – dette med unntak av migrantkvinnenes manglende karrieremuligheter. Imidlertid er forslaget om menneskerettigheter for migranter bare et forslag. Dette settet med rettigheter må både vedtas og følges opp i praksis om det skal ha noen praktisk virkning.

Målestokk 3) HDRs eksplisitte utviklingsdefinisjon

Som nevnt definerer HDR 09 utvikling som ekspansjon av friheter. Denne forståelsen av utvikling bygger på kapabilitetstilnærmingen, som argumenterer for at mennesker bør få frihet og ressurser til å kunne handle slik de ønsker (HDR 2009: 15). Spørsmålet i denne sammenhengen er hvorvidt det er konsistens mellom denne utviklingsdefinisjonen og argumentasjonen om omsorgsmigrasjon i HDR 09.

Hovedpåstanden som analyseres i dette kapitlet, *Kvinnelige migranter som jobber med omsorg for barn, muliggjør at lokale kvinner kan ta del i arbeidslivet*, omhandler utvikling i mottakerlandene. Dette er også tilfellet i de øvrige argumentene HDR 09 fremsetter om omsorgsmigrasjon. Denne argumentasjonen handler om at kvinner i mottakerlandene får muligheten til å kunne ta del i arbeidslivet, fordi migrantkvinnene kan overta omsorgen for barna til en overkommelig pris. Således kan dette forstås som en ekspansjon av friheten til kvinnene i mottakerlandene.

HDR 09 argumenterer ikke eksplisitt for at omsorgsmigrasjon fører til utvikling i senderlandene, men de argumenterer for at kvinnelig migrasjon er utviklingsfremmende for migrantene selv og senderlandene. I og med at mesteparten av kvinnelig migrasjon er omsorgsmigrasjon, kan man slutte dit at argumentasjonen for kvinnelig migrasjon generelt også gjelder for omsorgsmigrasjon. Hvorvidt HDR 09s argumentasjon for at kvinnelig migrasjon fører til utvikling er konsistent med den eksplisitte utviklingsdefinisjonen

diskuterte jeg i kapittel 4. Da kom jeg imidlertid fram til at ingen av kildene om kvinnelig migrasjons effekt på utvikling handler om omsorgsmigrasjon.

HDRs implisitte definisjon av utvikling

I forrige avsnitt poengterte jeg at omsorgsmigrasjon kan gi kvinner i mottakerlandene *frihet* til å kunne ta del i arbeidslivet. En slik forståelse er i tråd med HDR 09s eksplisitte definisjon av utvikling. Imidlertid ekspliserer ikke HDR 09 at omsorgsmigrasjon fører til nettopp *friheten* til å kunne jobbe som de vil. Frihetsaspektet er noe jeg tolker ut fra sammenhengen. Når kvinner går ut i arbeidslivet fordi andre kvinner kan overta omsorgsoppgavene, antar jeg at det er et resultat av økt frihet. Men når jeg leser HDR 09 med hovedfokus på de implisitte forståelsene av utvikling, er det ikke frihet, men lønnsarbeid som er tydeligst.

Ekstern målestokk: Varig utvikling

HDR 09 peker på omsorgsmigrasjon som en løsning på behovet for omsorgsarbeidskraft i rike land. Det argumenteres for at migrantkvinnenes omsorgsarbeid muliggjør at kvinner i mottakerlandene kan delta i arbeidslivet. Mitt spørsmål til dette standpunktet er, hvordan HDR 09 ser for seg denne utviklingen på sikt. Er tanken at remissestrømmene fra omsorgsmigrasjonen skal føre til utvikling i senderlandene slik at kvinnene slutter å jobbe i rike lands omsorgssektor, fordi de får bedre alternativer i hjemlandet? I så fall er ikke dette en varig løsning for rike lands omsorgsbehov. Eller er tanken at kvinner fra fattige land skal fortsette å basere sitt levebrød på omsorgsmigrasjon i tidene som kommer, noe som ser ut til å forutsette mangel på utvikling i senderlandene? Jeg har ikke funnet svar på denne typen spørsmål i rapporten.

Omsorgsmigrasjon presenteres på den ene siden som en utviklingsfremmende prosess. Imidlertid gir HDR 09 bare begrunnelser for omsorgsmigrasjonens positive konsekvenser for dagens situasjon. Dette er en svakhet ved HDR 09s argumentasjonsrekke. Når det fremmes påstander om at omsorgsmigrasjon fører til utvikling, kan man ikke begrense argumentasjonen til positive konsekvenser uten å presisere hvordan disse innebærer eller fører til utvikling.

Konklusjon

Oppsummering

I denne oppgava har jeg analysert Human Development Report 2009 sin argumentasjon om kvinnelig migrasjon og utvikling. Hele besvarelsen er bygget opp som en ytre og en indre hermeneutisk sirkel. I den ytre hermeneutiske sirkelen har jeg gjort rede for mitt utgangspunkt som en sosiologisk fortolker, den historiske debatten om migrasjon og utvikling og Human Development Report som et helhetlig prosjekt samt idégrunnlaget det bygger på. Den indre hermeneutiske sirkelen utgjør de øvrige delene av oppgava. Her har jeg først belyst det spesifikke verdigrunnlaget til HDR 09. Videre har jeg analysert to sentrale temaer i HDR 09, sosiale remisser og komplementerende migrasjon, med fokus på to påstander som knytter seg til hvert av disse temaene. På denne måten har jeg forsøkt å fange opp noen store linjer i HDR 09 og konteksten rundt, samtidig som har jeg gravd dypt i enkelte detaljer.

Tilbake til problemstillingen

Hvordan begrunner Human Development Report 2009 at kvinnelig migrasjon fører til utvikling?

For å svare på dette spørsmålet har jeg analysert og kritisert samtlige påstander i HDR 09 som inneholder en lignende mening som de to hovedpåstandene *Migrasjon kan frigjøre kvinner fra tradisjonelle roller* og *Kvinnelige migranter muliggjør at lokale mødre kan ta del i arbeidslivet*. Dette har jeg gjort ved å sette påstandene opp mot målestokker, som i hovedsak er hentet fra HDR 09s eget eksplisitte verdigrunnlag. I analysen av den førstnevnte påstanden har jeg hatt fokus på hvordan påstanden begrunnes empirisk. Jeg har vært ute etter å finne ut hvorvidt og eventuelt på hvilken måte HDR 09 har dekning i empirien for å hevde at kvinners frigjøring fra tradisjonelle roller kan være en konsekvens av migrasjon. Analysen av påstanden om kvinnelige migranter og mødre i mottakerlandet har bare handlet om måten

HDR 09 argumenterer på – dette fordi det ikke er empirisk usikkerhet om hvorvidt det som hevdes i påstanden stemmer. Det som derimot har vært interessant, har vært å finne ut hvordan HDR 09 forstår denne arbeidsdelingen som utvikling.

La oss først se på hva som har kommet fram i analysen av påstanden *Migrasjon kan frigjøre kvinner fra tradisjonelle roller*. Vi har sett at de empiriske observasjonene i kildehenvisningene ikke er i tråd med påstandene som fremsettes om empowerment. For eksempel hevder HDR 09 (60) at "[e]mpowerment tends to occur when migration draws women from rural to urban areas, separating them from other family members and friends and leading them to take paid work outside home". Her hevdes det at det er tendensielle sammenhenger mellom migrasjon og empowerment. Kildehenvisningene på sin side viser at empowerment-lignende situasjoner bare oppstår i sjeldne tilfeller.

Dette handler imidlertid også om hvor bred begrepet empowerment skal være. Dersom man inkluderer midlertidig empowerment i denne definisjonen, har HDR 09 delvis dekning for påstanden. Uansett er det et problem at kildehenvisningene som blir fremsatt for å gi belegg for en påstand om empowerment, ikke inneholder dette begrepet. Dette utgjør et brudd på konsistens mellom argumentasjonen i HDR 09 og kildene.

Videre husker vi at Mills forskning på migrantkvinner i Thailand belyste både positive, men også negative sider ved disse kvinnenes situasjon. Eksempelvis konkluderer Mills med at de aller fleste kvinnene vendte tilbake til det gamle tradisjonelle livet på landsbygda, fordi det var få muligheter for dem i Bangkok etter fylte tretti. Likevel bruker HDR 09 denne forskningen som belegg for at empowerment tenderer til å oppstå når kvinner flytter til byene. Siden Mills vektlegger både negative og positive konsekvenser, burde det vært reflektert i HDR 09s tolkning av henne. Istedenfor velger HDR 09 å dra ut eksempler på positive konsekvenser ut av en mangfoldig og kompleks sammenheng.

Så til påstanden *Kvinnelige migranter muliggjør at lokale mødre kan ta del i arbeidslivet*, som jeg både har kritisert i henhold til bestemte målestokker og drøftet i forhold til andre perspektiver. Vi husker at HDR 09 ikke kommer med noen begrunnelse for hvorfor de positive konsekvensene av omsorgsmigrasjon veies tyngre enn de negative. Forslaget om menneskerettigheter for migranter utgjør imidlertid en løsning på de fleste av de negative sidene ved omsorgsmigrasjon pekt på i HDR 09. Det gjenstår likevel et stykke igjen siden rettighetene både må vedtas og følges om de skal ha noen funksjon.

Videre sammenlignet jeg den eksplisitte utviklingsdefinisjonen i HDR 09 med den implisitte forståelsen av utvikling. Her kom jeg fram til at den implisitte utviklingsforståelsen, som kommer til uttrykk gjennom argumentasjonen rundt påstanden om kvinnelige migranter og mødre i mottakerlandene, orienterer seg om utvikling i senderlandene. Fokuset er altså på å ekspandere friheten til mødre i mottakerlandene. Slik sett er denne den implisitte definisjonen av utvikling i tråd med den eksplisitte i denne sammenhengen. Men *hvem* utviklingen er ment å være for begrenser seg til innbyggere i mottakerlandene. Imidlertid argumenterer HDR 09 for at kvinnelig migrasjon fører til utvikling i senderlandene. Men som vist i kapittel 4, er deknningen for denne argumentasjonen svak.

Hvordan kan Human Development Report 2009 plasseres i forhold til relevante debatter?

I undersøkelsen av HDR 09s verdigrunnlag kom jeg fram til at rapporten tar stilling for universalisme og mot relativisme, og videre for individualisme og mot kollektivism. På bakgrunn av dette kan vi plassere HDR 09 i en liberal idétradisjon. Jeg har også drøftet hvorvidt HDR 09 tar standpunkt i debatten om individers rettigheter versus staters interesser. Selv om det legges stor vekt på individers rettigheter i rapporten, anerkjenner HDR 09 statenes rett til å kontrollere egne grenser. Det er derfor ikke noen grunn til å plassere HDR 09 i relasjon til det ene eller det andre ståstedet.

Videre har jeg plassert argumentasjonen om komplementerende migrasjon generelt og omsorgsmigrasjon spesielt i forhold til to sosiologiske debatter. Ved å sammenligne denne argumentasjon med perspektiver fra Brox, Parreñas og Hochschild, har jeg også synliggjort at HDR 09 argumenterer på bakgrunn av en harmoniorientert forståelse av arbeidsmarkedet, og videre at rapporten baserer seg på en aktørorientert forståelse av arbeidsmarkedet, ved å eksempelvis vektlegge migrantenes villighet til å ta arbeidsoppgaver som ikke lokalbefolkningen ønsker å ta.

Hvilke forståelser av utvikling kommer til uttrykk i Human Development Report 2009?

Ved å sette HDR 09s argumentasjon om kvinnelig migrasjon opp mot den kritiske målestokken bærekraftig utvikling, har jeg synliggjort at denne argumentasjonen orienterer seg etter et kortsiktig perspektiv. Eller rettere sagt et perspektiv som ikke drøfter løsningenes langsiktige uintenderte konsekvenser.

Vi har også sett at HDR 09s eksplisitte utviklingsdefinisjon vektlegger egenverdien ved å kunne migrere. På dette punktet skiller den implisitte utviklingsdefinisjonen seg markant fra den eksplisitte. Her er det viktig å understreke at jeg bare har sett på HDR 09s argumentasjon om kvinnelig migrasjon. Likevel er det påfallende at HDR 09 i denne argumentasjonen ikke refererer til et eneste forskningsprosjekt⁵² som omhandler migrasjonens egenverdi. Istedenfor å vektlegge migrasjonens egenverdi, fokuserer den implisitte utviklingsdefinisjonen på en bestemt instrumentell konsekvens, særlig kvinners deltakelse i lønnet arbeid.

Alle verdens kvinner i arbeid – versus utvikling som ekspansjon av friheter

I det forutgående har vi sett at fokuset på lønnsarbeid står sentralt i HDR 09s argumentasjon for at kvinnelig migrasjon fører til utvikling. Jeg har funnet ut at HDR 09 *har* dekning for at migrasjon fører til økte muligheter for kvinners deltakelse i lønnet arbeid, både i sender- og mottakerland. Men jeg har *ikke* funnet at HDR 09 har dekning for at kvinnelig migrasjon fører til utvikling - slik begrepet defineres i rapporten. Disse funnene gir to innsikter om HDR 09. For det første sier det oss at HDR 09s påstander om at kvinnelig migrasjon fører til utvikling, ikke er riktige i henhold til rapportens egne standarder. For det andre synliggjør dette at HDR 09 har en implisitt definisjon av utvikling, som skiller seg fra rapportens eksplisitte utviklingsdefinisjon. Mens den eksplisitte definisjonen forklarer utvikling som ekspansjon av menneskers frihet, fremstiller den implisitte definisjonen kvinners deltakelse i lønnsarbeid som et overordnet mål på utvikling.

---

⁵² Med forbehold om at jeg ikke har kunnet undersøke Zambrano & Kattya (2005) som bare foreligger på spansk og Abadan-Unat (2006) som bare foreligger på tyrkisk.

Litteraturliste

- Aakvaag, Gunnar C. (2008), *Moderne sosiologisk teori*. Oslo: Abstrakt Forlag.
- Aase, Tor Halfdan (1997), "Tolkning av kategorier. Observasjon, begrep og kategori" i *Metodisk feltarbeid: Produksjon og tolkning av kvalitative data*. E. Fossåskaret, O. L. Fuglestad & T. H. Aase (red.) Oslo: Universitetsforlaget.
- Abadan-Unat, Nermin (1977), "Implications of Migration on Emancipation and Pseudo-Emancipation of Turkish Women". *International Migration Review*, 11 (1): 31-57.
- Antonio, Robert J. (1981), "Immanent Critique as the Core of Critical Theory: Its Origins and Developments in Hegel, Marx and Contemporary Thought" i *The British Journal of Sociology*, 32 (3): 330-345.
- Bergem, Knut V., Gunnar M. Karlsen & Beate Slydal (red.) (2004), *Menneskerettigheter: En innføring*. Oslo: Humanist Forlag.
- Bergström, Göran og Kristina Boréus (2005), *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Stockholm: Studentlitteratur.
- Berulfsen og Gundersen (2001) *Fremmedord og synonymer: Blå ordbok*. 5.utg. Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Brochmann, Grete og Anniken Hagelund (2010) *Velferdens grenser*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Browning, Don (2006), *Universalism vs. Relativism: Making Moral Judgments in a Changing, Pluralistic, and Threatening World*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Brox, Ottar (2005), *Arbeidskraftimport: Velferdsstatens redning - eller undergang?* Oslo: Pax Forlag.
- Castles, Stephen and Mark J. Miller (1993), *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. London: Palgrave Macmillan Press.
- Castles, Stephen (2007a), "Twenty-first century migration as a challenge to sociology", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 33 (3): 351-371.
- Castles, Stephen (2007b), *Comparing the Experience of Five Major Emigration Countries, Working Paper 7*, International Migration Institute, University of Oxford.
- Cresswell, John W. (2007), *Qualitative Inquiry & Research Design: Choosing Among Five Approaches*, London: Sage Publications.

- Day, Lincoln H. and Ahmet İcduygu (1997), “The Consequences of International Migration for the Status of Women”, *International Migration* 35 (3): 337-372.
- de Haas, Hein (2008), *Migration and development. A theoretical perspective, Working Paper 9*. International Migration Institute, University of Oxford.
- Dembour, Marie-Bénédicte (2001), “Following the movement of a pendulum: Between universalism and relativism” i Cowman, J. K., Dembour, M-B & Wilson, R. A. red., *Culture and Rights: Anthropological Perspectives* (s. 56-80). Cambridge: Cambridge University Press.
- Elster, Jon (1989), “Unintended Consequences”, Kap. X i *Nuts and Bolts for the Social Sciences*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Faist, Thomas (2008), ”Migrants as Transnational Development Agents: An Inquiry into the Newest Round of the Migration–Development Nexus” i *Population, Space and place* 14: 21-42.
- Fossåskaret, Erik (1997), “Ustrukturerede intervjuer med få informanter gir i seg selv ikke noen kvalitativ undersøkelse” i *Metodisk feltarbeid: Produksjon og tolkning av kvalitative data*. Fossåskaret, E., Fuglestad, O. L., Aase, T. H. (red.) Oslo: Universitetsforlaget.
- HDR (2009) *Human Development Report 2009. Overcoming barriers: Human mobility and development*. New York: United Nations Development Programme, Human Development Report Office.
- HDR (1990), ”Chapter 1) Defining and Measuring Human Development” i *Human Development Report 1990. Concept and Measurement of Human Development*. New York: United Nations Development Programme, Human Development Report Office.
- HDR (1991), ”Chapter 1) Measuring Human Development and Freedom” i *Human Development Report 1991. Financing Human Development*. New York: United Nations Development Programme, Human Development Report Office.
- Hjelde, Ida (2001) *Eurosentrismen i sosiologien*. Masteroppgave: Universitetet i Oslo.
- Hochschild, Arlie Russell (2000) “Global care chains and emotional surplus value” i: Hutton, W. & Giddens, A (red.) *On the Edge: Living with Global Capitalism* (s. 130-146). London: Vintage.
- Hochschild, Arlie Russell (2002), “The Nanny Chain”, *The American Prospect* 11.
- Hochschild, Arlie Russell (2003a), *The Commercialization of Intimate Life: Notes from Home and Work*. Berkeley: California University Press.
- Hochschild, Arlie Russell (2003b), *The Managed Heart: Commercialization of Human feeling*. Berkeley: California University Press.

- Holst, Cathrine (2005a), *Feminism, Epistemology & Morality*. Doktoravhandling: Universitetet i Bergen.
- Holst, Cathrine (2005b), "Sosiologi, kritikk og politikk", *Nytt Norsk Tidsskrift*. 3/2005, 327-334.
- Holst, Cathrine (2009a), "Bak parolene. Fem utfordringer for feminismen", i *Demokratiet før og nå*, Jupskås, A. R., Krichhoff, K. K. R., Snildal, A. (red.). Oslo: Unipub.
- Hondagneu-Sotelo, Pierrette (2007), *Doméstica: Immigrant Workers, Cleaning and Caring in the Shadows of Affluence*. Berkeley: University of California Press.
- Hugo, Grame (2000), "Migration and Women's Development." i H. B. Presser, H. G & Sen, G. red., *Women's empowerment and Demographic Processes*. Oxford: Oxford University Press.
- Høstmælingen, Njål (2007), *Hva er menneskerettigheter?* Oslo: Universitetsforlaget.
- İçduygu, Ahmet (2009), *International Migration and Human Development in Turkey: Human Development Research Paper No. 52*. New York: United Nations Development Programme, Human Development Report Office.
- Joppke, Christian (1999), *Immigration and the Nation-State*. Oxford: Oxford University Press.
- Joseph, Suad (1996) "Gender and Citizenship in the Middle Eastern States." *Middle East Report*, 198, (s. 4-10)
- Jørgensen, Charlotte og Onsberg, Merete (1999), *Praktisk Argumentasjon*. København: Ingeniøren bøger.
- Kapur, Devesh (2004) "Remittances: The New Development Mantra?" *G-24 Discussion Paper Series No. 29*. Geneva: United Nations Conference on Trade and Development. URL: http://www.unctad.org/en/docs/gdsmdpbg2420045_en.pdf (lesedato: 02.05:2010).
- Kawar, Mary (2005) "Gender and Migration: Why are Women more Vulnerable?" ILO, mimeo. URL: http://www.antigone.gr/en/library/files/selected_publications/international/070603.pdf (lesedato: 03.08.2010).
- Kadıoğlu, A. (1994), "The Impact of Migration on Gender Roles: Findings of Field Research in Turkey." *International Migration* 32 (4): 533-560.
- Kjeldsen, Jens E. (2006), *Retorikk i vår tid. En innføring i moderne retorisk teori*. Oslo:Spartacus.
- Levitt, Peggy (1998), "Social remittances: migration driven local-level forms of cultural diffusion" *International Migration Review*, 32 (4): 926-948.

- Levitt, Peggy (2001), *The Transnational Villagers*. Berkeley: University of California Press.
- Læg Reid, Sissel og Skorgen, Torgeir (2001), *Hermeneutisk lesebok*. Oslo: Spartacus.
- Macionis, John J., og Plummer, Ken (2005), *Sociology. A Global Introduction*. London: Prentice Hall.
- McKay, Deirdre (2007), "‘Sending Dollars Shows Feeling’: Emotions and Economics in Filipino Migration". *Mobilities* 2 (2): 175-194.
- Mills, Mary Beth (1997), "Contesting the Margins of Modernity: Women, Migration, and Consumption in Thailand." *American Ethnologist* 24 (1): 37-61.
- Moses, Jonathon W. (2007) *International Migration: Globalization’s Last Frontier*, London: Zed Books.
- Nussbaum, Martha (1993), "Non-Relative Virtues: An Aristotelian Approach." i: Nussbaum, M. & Sen, A. (red.), *Quality of Life* (s. 242-269). New York: Oxford University Press.
- Nussbaum, Martha (2000), *Women and Human Development: The Capabilities Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nussbaum, Martha (2007), "Human rights and human capabilities." *Harvard Human Rights Journal*, 20: 21–24.
- Petros, Kirsten (2006), "Motherhood, Mobility and the Maquiladora in Mexico: Women’s Migration from Veracruz to Reynosa." *Summer Funds Research Report*. Austin: Center for Latin American Social Policy, Lozano Long Institute of Latin America Studies, The University of Texas at Austin.
- Oishi, Nana (2005), *Women in motion: Globalization, State Policies, and Labor Migration in Asia*. Stanford: Stanford University Press.
- Parreñas, Rhacel S. (2001), *Servants of Globalization: Women, Migration and Domestic Work*. Stanford: Stanford University Press.
- Parreñas, Rhacel S. (2005a) *Children of Global Migration: Transnational Families and Gendered Woes*. Stanford: Stanford University Press.
- Parreñas, Rhacel S. (2005b) "Long-distance intimacy: Class, gender and intergenerational ‘relations between mothers and children in Filipino transnational families’" i *Global networks*, 5 (4): 317-336.
- Repstad, Pål (2007), *Mellom nærhet og distanse: Kvalitative metoder I samfunnsforskning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Reyneri, Emilio (1998) "The Role of the Underground Economy in Irregular Migration to Italy: Cause or Effect?" *Journal of Ethnic and Migration Studies* 24 (2): 313-331.

- Seip, Åsmund Arup, Anne Marte Skaland & Kaja Reegård (2010), *Sirkulær migrasjon: Bistand eller arbeidskraftbehov?* Fafo-rapport 2010: 29. Oslo: Fafo.
- Sen, Amartya (1992), *Inequality Reexamined*. Oxford: Oxford University Press.
- Smukkestad, Oddvar (2000) *Den innviklede utviklingen: En innføring i økonomisk og politisk Utviklingsteori*. Oslo: Gyldendal.
- SOU (2006:87), *Arbetskraftsinvandring till Sverige - förslag och konsekvenser*. Slutbetänkande av Komitén för arbetskraftsinvandring. Stockholm.
- Toulmin, Stephen (1958), *The uses of argument*. Cambridge: Cambridge University Press.
- UNFPA (2006), *State of world population 2006. A Passage to Hope: Women And International Migration*. United Nations Population Fund.
- Wallace, Ruth A. & Alison Wolf (2006), *Contemporary Sociological Theory: Expanding the Classical Tradition*. (6. utg.) New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- Wallerstein, Immanuel (1976), *The Modern World-System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*. New York: Academic Press.
- Williams, Linda B. (1990), *Development, Demography and Family Decision-Making: The Status of Women in Rural Java*, Boulder: Westview Press.
- Williams, S. J. (2008), "Arlie Russell Hochschild" i Stones, Rob (red.): *Key Sociological Thinkers*. (2. utg.) New York: Palgrave Macmillan.

Nettsider

Human Development Reports a) *Origins of the Human Development Approach*
URL:<http://hdr.undp.org/en/humandev/origins/> (lesedato: 16.08.2010)

Human Development Reports b) *The Human Development concept*
URL: <http://hdr.undp.org/en/humandev/> (lesedato: 16.09.2010)

Alle kilder brukt i denne oppgaven er oppgitt.

Antall ord i denne oppgaven: 32979